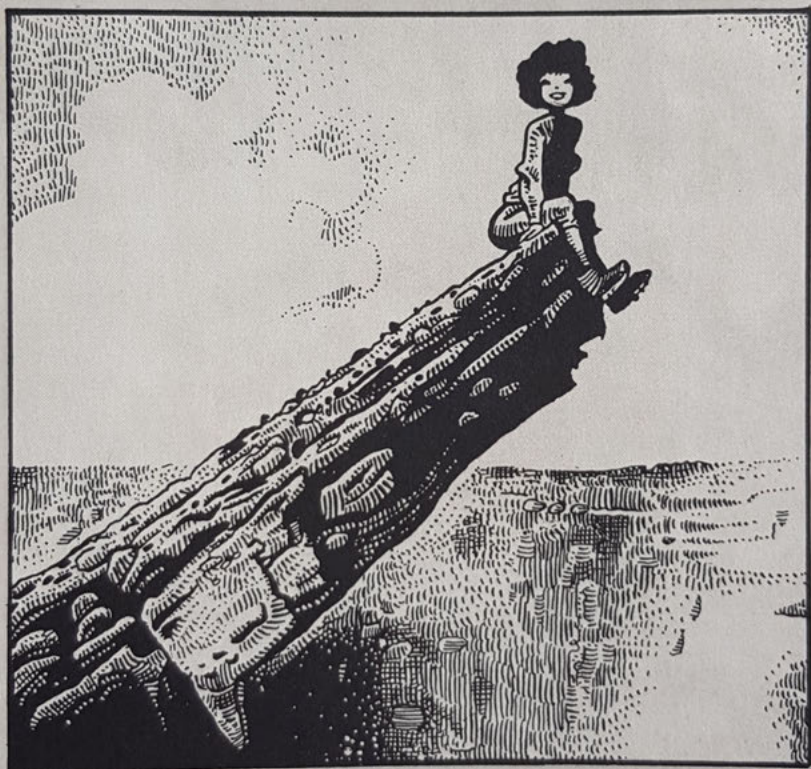

SPELEO 9

1992

JAROSLAV PETRBOK A ČESKÝ KRAS

Z OBSAHU: BALADA O DĚDU KRASOVÉM
NEJSTARŠÍ KRASOVÝ PRŮVODCE ČESKÝM KRASEM
Z DÍLA J. PETRBOKA: BELETRIE, POEZIE, DOPISY
BIBLIOGRAFIE ODBORNÝCH PRACÍ
PETRBOKŮV ODKAZ

20 let ČKOK Český kras

OBSAH

strana

Předmluva	2
Balada o dědu krasovém	3
Českým krasem - krasový průvodce z let 1933-34	
Úvod	13
1. Jeskyně v Dalejském údolí, jeskyně Dalejská čili Prokopská	14
2. Skupina jeskyní pod Zadní Kopaninou v Radotínském údolí ("Na Vějíři" atd.), skalní kulisy u Chejnice	16
3. Jeskyně u Srbska	18
1. jeskyně na levém břehu mezi Karlovým Týnem a Srbskem	
2. jeskyně na pravém břehu mezi stanicí Karlův Týn a Srbsko: <i>Srbská Slůž, Koda</i> , jeskyně na ostrohu mezi potokem a ná- dražím, <i>Královská rokle, Turská Maštal</i> u Tetína	
Srbsko	24
jeskyně nad Srbským neboli Boubovským potůčkem, jeskyně <i>Pod silnicí</i> , jeskyně <i>Nad vodopády, Vodopády</i>	
Jeskyně ve skalách nad Berounkou	26
<i>Balkon, Srbské abrt, Úzká jeskyně, Nová jeskyně, Patrová</i> <i>jeskyně</i>	
Další krasové dutiny této skalní fronty	28
<i>jeskyně Barrandova, skupina jeskyní v Kozlu (Kavčí okno,</i> <i>jeskyně U dubu, Šanový Kozel), skupina jeskyní v údolí nad</i> <i>Kačákem (jeskyně Nad Kačákem, jeskyně Na pilíři, Stydlé</i> <i>vody, Travertinová jeskyně sv. Ivana), kaňon a kra u Hostíma</i>	
4. <i>Krasy Na Kotýsi a na Zlatém koni u Koněprus</i>	34
Sestava výletů	34
Literatura o Českém Krasu	36
Nejstarší krasový průvodce Českým krasem	37
Čtyři rukopisy o Českém krasu	45
Z díla Jaroslava Petrboka - beletrie, poesie a dopisy	50
Bibliografie odborných prací	60
Popularizační a beletristické spisy	62
Petrbokův odkaz	65

přední obálka: *Vápencová kra u Hostíma v Českém krasu (nakreslil Kája Saudek)*

zadní obálka: *Vigneta - Jaroslav Petrbok sedí s šavlí v ruce na polovycpaném
exempláři kozy bezodrové (nakreslil Kája Saudek)*

O vydání pečovali: Jana Macháčková přepsala téměř nečitelný rukopis J. Petrboka "Českým krasem". Vojen Ložek a Karel Sklenář jej důkladně zkontrolovali a opravili zvláště nepřesně zapsaná jména a názvy rostlin. Po botanické stránce přispěl radou J. Sádlo. Kája Saudek ochotně nakreslil obálku podle fotografie Jar. Petrboka, a portrét a vignetu podle starých fotografií J. Nerudy. Jiřina Novotná a Dana Bílková přepsaly celý text sborníku na disketu. Typografická úprava je dílem Martina Hlaváče. Pro tisk připravil Pavel Nosek. Václav Cílek vymyslel celý projekt, vyhledal archivní prameny a sestavil příspěvky spoluautorů do svazku, který držíte v rukách.

Jaroslav Petrbok a Český kras

portrét Jaroslava Petrboka
(nakreslil Kája Saudek)

SAUDEK

Předmluva

Václav Cílek, editor

Když v roce 1922 poprvé označil Jaroslav Petrbok vápencovou krajinu mezi Prahou a Berounem jako "Český kras", byla to spíš nadsázka, než konstatování skutečnosti. Vzdělaná veřejnost sice dobře znala staroslavný Tetín, Karlův Týn i kdysi pověstná poutní místa ve Svatoprokopském údolí a u Svatého Jana pod Skalou, ale nevnímala je jako součást jednoho území, ale jako několik víceméně izolovaných lokalit.

Ani o jeskyních se toho moc nevědělo. Ještě po 2.světové válce zůstávala největší dutinou Českého krasu Barrandova jeskyně, která snad ani neměla své historické jméno. Ojedinelé výkopy v jeskyních byly víc spojovány se starožitnickým výzkumem než s nějakou vědou o jeskyních, která již v té době měla v klasických krasových oblastech - v Moravském krasu a jižní části Slovenského krasu dlouhodobou pohnutou historii. Výkopy A.Friče v Dvorecké jeskyni, L.Píče a K.Axamita v Turských maštalcích, Kofenského objev "diluvialní fauny" v Prokopské jeskyni, Kafkaovy výzkumy fosilních obratlovců, nemluvě o pověstech a pozorováních sebraných B.Balbínem, B.Bridelem, M.Voigtem, M.Lüssnerem, V.Krolmusem a dalšími badateli, počátkem 20.století zcela zapadly nebo byly známy jen úzkému okruhu učenců. Soustavný výzkum Českého krasu prováděl mezi oběma válkami vlastně jediný člověk - Jaroslav Petrbok.

Přestože se výraz "Český kras" začal objevovat v desítkách Petrbokových prací, byl přijímán spíš s nezájmem a určitými rozpaky. Teprve soupis jeskyní pořizený V.Homolou (1947-50) a hlavně objev Koněpruských jeskyní vzbudil stále rostoucí zájem o tuto oblast. Dnes zde operuje jedenáct jeskyňářských skupin. Moderní výzkumy F.Proška, J.Kukly, V.Ložka, F.Skřivánka a dalších začaly již v padesátých letech nade všechnu pochybnost ukazovat, že Český kras tvoří

jedno velké svérázné, vnitřně diferencované území s mimořádně bohatým souborem krajinných prvků, vegetace, archeologických nálezů, půdních typů i krasových forem. Začala krystalizovat myšlenka na vytvoření chráněné krajinné oblasti, která byla vyhlášena přesně půl století po Petrbokově prorockém vystoupení, tj. v roce 1972.

A jak už to v naší neustále se zrychlující době bývá, přineslo uplynulých 20 let výzkumů v Českém krasu nejméně tolik objevů jako předcházejících 100 let. Alespoň ve speleologii určitě. Počet známých jeskyní vzrostl na 260! Byly objeveny tak význačné dutiny jako téměř půlkilometrová Martina, krápníkové jeskyně v Beranově lomu a okolí, rozsáhlý Buml, Jezerní propast, byla prolougována jeskyně Nad Kačákem, Netopýří j., Srbské sluje. Podtráťová jeskyně přesáhla denivelaci 100m. Byla nalezena řada drobnějších, ale velmi zajímavých dutin jako Plíš jeskyně a další.

Začaly nové archeologické výzkumy zatím vrcholící senzačním objevem lidožroutské svatyně na Bacínu. Značně se prohloubila naše znalost třetihorní a čtvrtohorní historie této části středních Čech. Geologové zde vyhlásili nové stratotypy a své výsledky přidali botanici, ekologové, zoologové a entomologové i lesáci.

Zároveň se však Český kras stává širší periferní oblastí hlavního města. Integrace do Evropy znamená vybudování sítě dálnic, komunikací, rychlodrah, hotelů a celkového zázemí hlavního města. Všechno je blíž a všechno je zranitelnější než kdy jindy. Svět se mění a Český kras s ním. Ne, tady se čas nezastavil, říkáme s jakousi lítostí. A tak abychom porozuměli jeho přítomnosti a dokázali usměrnit jeho budoucnost, vraťme se nad prvním krasovým průvodcem do doby, kdy jméno Český kras znali z Petrbokových článků jen abonenti Národní politiky.

Balada o dědu krasovém

Karel Sklenář

Jednoho letního dne - bude to už bratru půl století - uviděl sedlák v jedné vesnici mezi krasovými skalami Berounska vousatého chlapa, který působil tak trochu jako lesní muž (zejména v době, kdy plnovous vůbec nebyl v módě), jak mu na zahradě češe jablka. Vyřít se na něj a zvýšeným tónem začal vyjadřovat nesouhlas s jeho počínáním. Vetřelec se však nezalekl a neprojevil lítost. Naopak: zrak mu zaplál, neupravený vous se zježil a lesní muž, vytasiv z kapsy malou knížečku - univerzitní index -, zahřímá mocným hlasem: "Víte vy vůbec, človče, s kým mluvíte? Já jsem mimořádný (a to slovo zdůraznil) posluchač Karlovy univerzity!!" Argument o mimořádnosti zapůsobil na prostého muže, kterému hierarchie osob přicházejících do styku s vysokým učením byla uplně cizí. Dopadlo to tak, že pomohl vetřelci natrhat ještě další jablka na cestu...

Bylo - nebylo. Něco je pravda, něco ne, něco se stalo tak, jak se vypráví, něco zčásti a něco docela jinak. Příběh o jablkách a indexu patří do "zlatého fondu" desítek anekdot a historek o postavě, která se stala ještě zaživa legendou Českého krasu: tento fond tvoří páteř folkloru českých jeskyňářů nejméně od dob druhé světové války, kdy nezapomenutelný Dědek, pracující dosud osamoceně, začal kolem sebe shromažďovat první (dál se to tak říci) žáky.

Snad právě proto zůstávají poměrně málo známé osudy řečeného badatele předtím, než se stal Dědkem. A jistě není třeba dokazovat, že na jeho křestním listě není psáno Dědek. Stojí tam jméno docela civilní: Jaroslav Petrbo, narozen 25.10.1881 v Praze. Syn Ludvíka Petrbo z Betlémského plácku na Starém Městě, lakýrníka a písmomalíře, který se živil, jak se dalo, a roku 1906 zemřel v městském chudobinci. Ten by asi těžko mohl financovat synovy výzkumy jako rodiče Otty Hausera: odkázal mu jenom "málo": lásku k přírodě a lásku ke svobodě.

Ale mladý Petrbo v té době našel neměl ještě na archeologii ani pomyslen, ačkoli někdy se dostal k vědám o člověku dost blízko - jako třeba když jednou s kamarády při hře na doktora Holuba vybrali lidské

lebky v kostnici svatováclavské věznice (stávala mezi Karlovým náměstím a Vltavou) a rozvěsili je po stromech na Letné, aby vytvořili působivý protějšek k Holubově mašukulumbské vesnici, předváděné zrovna Pražanům na výstavišti.

Romantiky bylo ovšem poskrovnu v dětství proletářského kluka, v každoročně střídaných suteréních a přízemních bytech v uličkách starších částí Nového Města. Tahle škola života mu dala nejen látku k autobiografickému románu Útěk z propastí (1918), ale i základ k celoživotnímu politickému přesvědčení radikála. Měl skutečně ducha i krev revolucionáře: tvrdil aspoň, že je po matce potomkem jakéhosi popraveného pražského bubeníka z roku 1848. Nemiloval konvence a usedlý život, zato býval intimním přítelem Franty Sauera a tudy prý i Haškovým. Vášnivě rád cestoval, a když se mu nespínil plán na jihoamerickou expedici, osnovanou s A.V.Fričem, podnikl alespoň sérii studentských výprav do Alp, Dalmácie a na Černou Horu. Ještě před první světovou válkou byl poprvé v Bulharsku, které se později stalo jeho největší láskou (byl tam čtrnáctkrát).

Za jiných okolností by byl Petrbo svou inteligencí a zřetelnou povahou přímo předurčen k vědecké práci. Ale při hmotných poměrech jeho mládí bylo úspěchem, že se mladíkovi z chudého Františka podařilo vystudovat učitelský ústav. Po maturitě roku 1902 odešel na svoje první místo na vesnickou dvoutřídní školu v Nedomicích u Brandýsa n.L., o rok později přešel do nedalekých Kojetic, kde pak působil až do roku 1919 (vybaven roku 1908 definitivním učitelským dekretem od zemské školní rady). Odtud odešel ještě blíže ku Praze - do Kyj. V Kojeticích se s ním loučili neradi. Ten, kdo zná jen tradované bohatýrské petrbovské historky z pozdějších let, mohl by pochybovat o jeho učitelských předpokladech. Ale všechno svědčí, že Petrbo byl dobrý a oblíbený učitel. A nejen proto na něj pak vzpomínali: vždyť za dobu svého působení v Kojeticích zachránil na dvacet lidí a dětí před utonutím, jednou zastavil i splašené koně ...

Ale v Kyjích už toho moc nenaučil. Čtyřicetiletý učitel měl ve vědeckých kruzích té doby už jisté jméno a rokem 1922 počínaje dostával od školních úřadů každoročně dlouhodobou dovolenou pro odbornou spolupráci s Národním muzeem v Praze. Právě v té době byl oním mimořádným posluchačem Karlovy university. Do Národního muzea se nakonec přesněji zím, protože dobu od jara do podzimu trávil v jeskyních nebo hodně blízko kolem nich.

Jeskyň se staly jeho druhou vášní po domečcích hlemýžďů, které sbíral a popisoval už od prvních učitelských let (odborně se tomu říká malakozoologie, věda o měkkýších). Jeskyním propadl naplno až někdy kolem své čtyřicítky, ale zato pořádně. Nemařou úlohu přitom sehrál Jan Axamit, odborný lékař uší, nosní a krční z Husovy ulice na Žižkově, známý dnes spíše jako jeden z nejlepších neprofesionálních archeologů té doby. Dobrý a ušlechtilý člověk, jehož si Petrbok hluboce zamiloval, a když Axamit v roce 1931 zemřel, vzpomínal na něj po dlouhá léta při každé příležitosti. (Ostatně možná, že mu vděčil i za svůj život: vedle prof. Heverocha to byl MUDr. Axamit, komu se podařilo zbavit Petrboka - chlapazdravého a odolného jako málokdo - ve válečném roce 1915 vojenské povinnosti.)

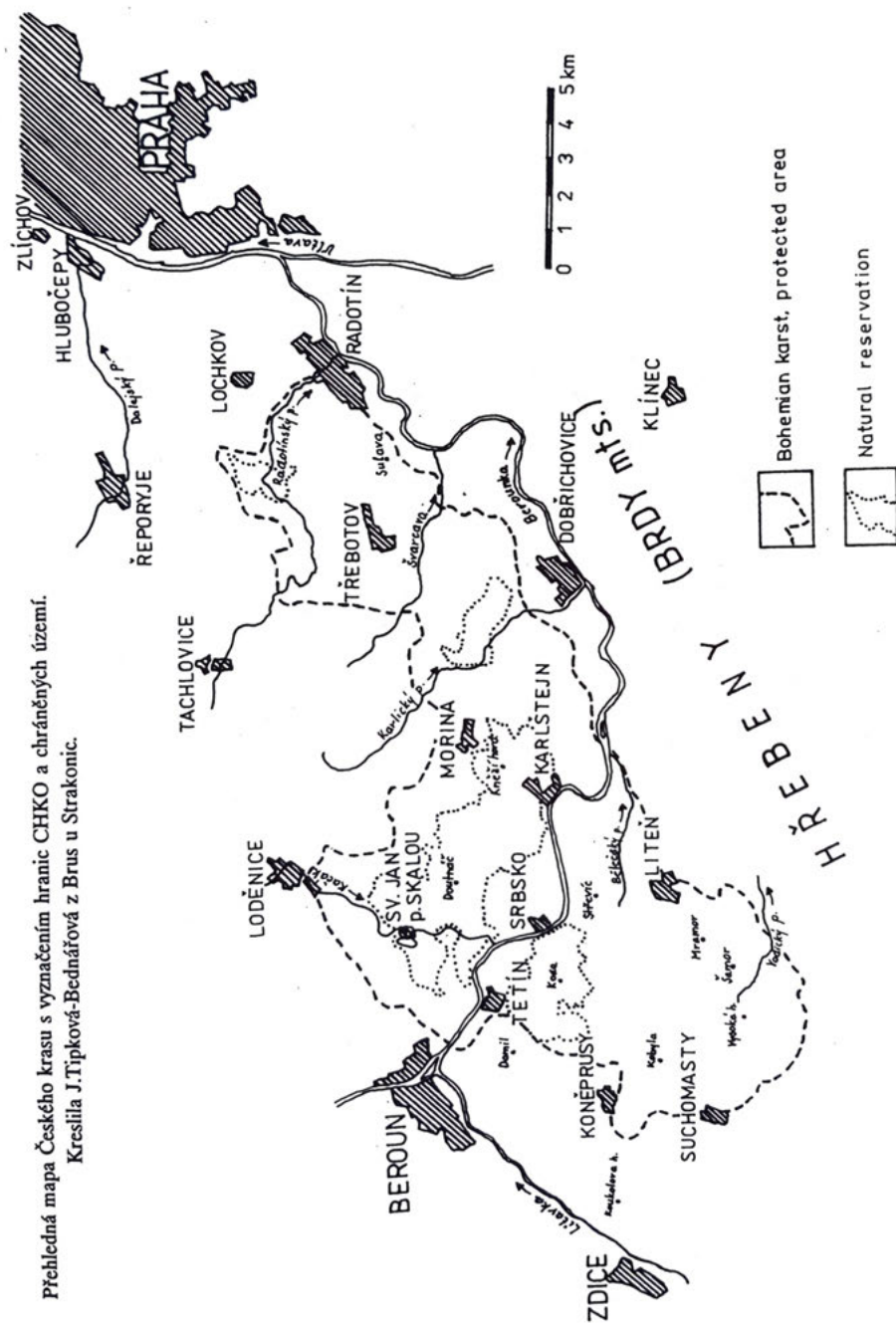
Petrbokova cesta k jeskyním začala paradoxně v zelinářském Polabí kolem Brandýsa, kde si pořídl jeskyni jedině tak, že si ji vyhrabete v písku. Také to nebyla cesta přímá. Vedla nejprve od měkkýšů k archeologii, na jejíž památky Petrbok při terénních sběrech neustále narážel: v letech první světové války objevil např. první v Čechách známé sídliště lovců a rybářů ze střední doby kamenné na písčitém přesypu řecním Sahara mezi Kozly a Mlékojedy. Touha poznat, co se skrývá za střepy starých hrnců, přivedla Petrboka do Praehistorického odboru Společnosti přátel starožitností českých. Na jeho sezeních, přednáškách a vycházkách se seznámil s řadou lidí: s předsedou Josefem Floriánem Baborem alias Bramborem, přtelem do dalších let (Babor byl lékař-lidumil pražské chudiny a organizátor mnohostranného výzkumu pleistocénu v Čechách), s jed-

natelem Eduardem Štorchem - rovněž učitelem a později spisovatelem - a s doktorem Axamitem. Ten mu otevřel cestu do světa českých jeskyní.

Axamit byl dědicem celé "krasové dynastie" archeologů, jejímž společným jmenovatelem je malebný Tetín nad Berounkou. Na počátku tohoto řetězu stojí vlastně už Mořic Lüssner, spolupracovník zakladatele naší novodobé archeologie J.E. Vocela a první badatel, který u nás samostatně využil zásad stratigrafie (nauky o vrstvách) v archeologickém výzkumu. Ke konci své služební kariéry byl Lüssner v letech 1870-80 okresním hejtnem v Hořovicích a pod jeho pravomoc spadl i Tetín jako tehdy nejpозoruhodnější místo Českého krasu. Lüssner tu objevil vnější opevnění starého slovanského hradiště a stručně popsal také Turské maštale, dnes už zničené jeskyně pod tetínským hradem. První vykopávky v této jeskyni - jimiž začíná novodobá česká speleoarcheologie - provedl roku 1879 Lüssnerův synovec Jindřich Rychlý: současně tam kopal i tetínský statkář V. Vojáček, kdysi známý vlastenec staročeského ražení. U Vojáčka se na studentských prázdninách objevoval a do archeologie zasvěcoval zase jeho synovec Břetislav Jelínek, který už roku 1883 vypracoval plán tetínského ostrohu, dnes už zčásti zničeného lomem. Ve zmíněném roce byl již Jelínek známým archeologem, kustodem sbírek právě otevřeného muzea města Prahy. Na Tetín zajížděl dál a kolem r. 1890 se tam začal setkávat s mladým studentem: role se vystřídaly a Jelínek sám se stal učitelem na historické půdě Tetína. Žák se jmenoval Jan Axamit, jeho matka byla dcerou statkáře Vojáčka. Jelínek jej uvedl do starožitnické vědy: daroval mu své nálezy z Tetína, které Axamit rozmnožil dalšími výkopy.

Axamit pokračoval zejména ve výzkumu špičky tetínského ostrohu pod středověkým hrádkem, jehož zdi už začínal přes všechny protesty památkářů ohlodávat nenasytný lom, pohltný v roce 1890 Turské maštale. Na těsném rozhraní mezi hradem a lomem našel Axamit roku 1916 důležité neolitické sídliště. Pustil se do namáhavého výzkumu na svazích skály, a aby na všechno nebyl sám, připojil další článek tetínské tradice - přivedl si přítele a žáka o deset let mladšího, kolegu z Praehistorického odboru ... Jaroslava Petrboka.

Přehledná mapa Českého krasu s vyznačením hranic CHKO a chráněných území.
Kreslila J. Třípková-Bednářová z Brus u Strakonice.

Tak se Petrbok dostal poprvé do Českého krasu, s nímž spojil téměř celý svůj další život. A proto jsme sledovali celý rodokmen příčiny, která jej sem přivedla.

Následník tetínské dynastie

Petrbok si dovedl vybírat mezi vynikajícími odborníky své doby přátele tak, aby jej s každým pojila nějaká záliba: malakozoologa Babora, paleontologa Kafku, geologa Cyrila Purkyně. Ale archeolog Axamit mu dal dar největší a Petrbok mu to nikdy nezapomněl. Zamiloval si kraj jeskyní kolem Berounky - české Vézery - tak, že mu dal i jméno: pojem Český kras se objevil poprvé roku 1922 v počátcích nepřehlédlné série populárních článků, jimiž Petrbok seznamoval čtenáře s vnější podobou své lásky ve všech ročních obdobích i s jejími vnitřními poklady.

Těch jeho tištěných prací, odborných i osvětových, bylo přes tisíc, počínaje článkem o měkkýších Černé Hory (publikovaným rok po maturitě v německém odborném časopise!) a nepočítaje v to rukopisy knih *Český kras jako památka přírodní a Lovci medvědů z doby ledové*, jímž Petrbokův svérázný výrazový styl a nepochybně i svérázný způsob jednání s nakladatelskými pracovníky (nemluvě o poměrně úzkých tématech) nakonec zahradily cestu do tiskárny. A tak téměř všechny jeho poznatky zůstaly roztroušeny v efemérních titulech na stránkách Národní politiky, Práva lidu, Ozvěn ...

Psaní článků informujících o krasu i bouřících proti jeho ničitelům bylo totiž součástí vášně, které Petrbok propadl. A že to vášně byla, svědčí mnohé příklady. Rodinný krb neznamenal tehdy pro něj nic ve srovnání s ohýnkem v opuštěné jeskyni. Přes týden ještě učil, ale neděle patřila jemu. Časné za úsvitu přehodil přes záda ranec s půl bochníkem chleba a kilem tvarohu (to byla jeho obvyklá nedělní dávka) a zmizel, aby se objevil až někdy o půlnoci a k malé radosti své ženy začal "kramafit" v přinesených kamenech, štrepech a ulitách, umývat je ... A když počasí ukázalo přívětivější tvář, neukazoval se ve volném čase doma vůbec: vyskytoval se určitě v některé podzemní díře mezi Karlštejnem a Berounem, kopal - a kde večer dokopal, třeba to byla jen nízká chodbička, tam se večer uložil k spánku a ráno pokračoval v práci. Magická síla jeskynního světa se na něm projevovala v nejčistší podobě.

Tím zase nemá být řečeno, že takhle žil

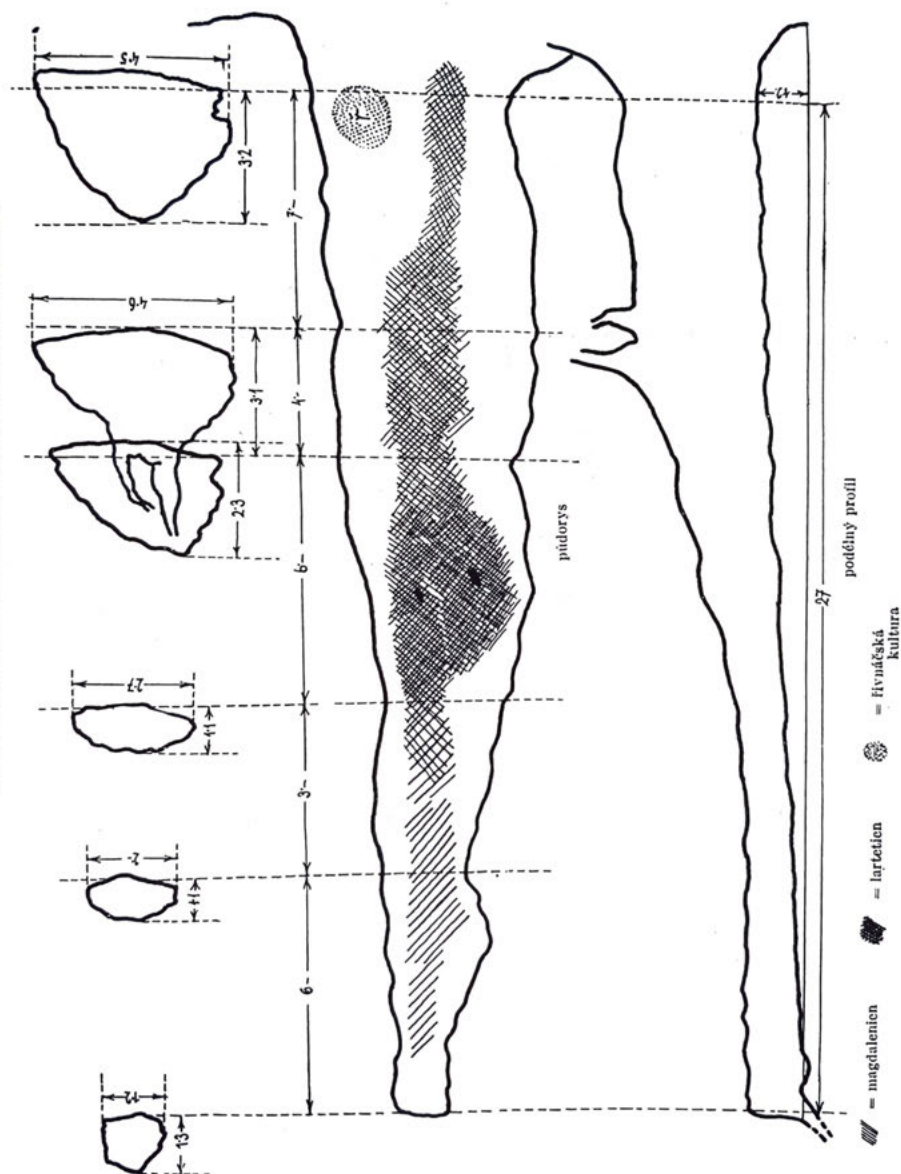
365 dní v roce. Měkkýši jej vytáhli i do otevřeného terénu, cestovatelská vášně vyvedla do Egypta, Palestiny, na Island, všude studoval obsah odkrytých průřezů půdami, sbíral v nich měkkýše a archeologické památky. Po návratu z jedné z palestinských cest marně sháněl peníze na výzkum v jakési jeskyni, kterou tam viděl a která se mu zdála být slibná: jak později tvrdil, byla to právě jeskyně El Zutfje, kde pak roku 1925 F. Turville-Petre objevil známou "galilejskou lebku" neandertálce. Osud jej za to odškodnil, když za svých cest po Slovensku zachránil pro vědu náš dodnes nejslavnější paleoantropologický nález - travertinový výlitek mozkovny neandertálce z usazenin minerálního pramene u Gánovců pod Tatrami.

Ale ať byl Petrbok kdekoli, Český kras jej nakonec přitáhl. Není tu téměř žádné větší dutiny ve skalách, aby v ní nebyl kopal a hledal několik odpovědí najednou: zkoumal vrstevní sled z hlediska čtvrtohorní geologie, vybíral kosti fosilních zvířat i drobné ulity hlemýžďů nejrůznějších druhů (v tom byl u nás průkopníkem) a ovšem i výrobky pravěkého člověka. Kamenné úštěpy a čepele, kostěné a parohové nástroje, z mladších vrstev střepy nádob. Zjišťoval stopy bydlení, ohnišť a dílen. Jako přírodovědec pracoval často i mimo jeskyně, jako archeolog vlastně téměř nikdy: zaslouží si tedy název prvního speleoarcheologa v Čechách.

Jeskyní spojených s jeho jménem je mnoho, ale které jsou ty nejdůležitější?

Turské maštale pod Tetínem byly na počátku. Když končila první světová válka, ukázal Axamit Petrbokovi malý zbytek odlámaných jeskyní. Petrbok mu dal jméno Poslední síň a vzrušilo jej, když při hledání měkkýších schránek poznal, že hlínou zahlcená chodba vede dál do skály. V lednu 1930 se do ní pustil a do února 1933 vykopal a vynosil všechnu hlinitou výplň. Kamenných nástrojů tu bylo jen málo a to je zklamání spíše pro nás než tehdy pro Petrboka, protože dnes víme, že jeden z několika kamenných kousků ze starých, původních Turských maštálí, z věcí, které se dostaly od Jelínka přes Axamita a Petrboka do Národního muzea, je nevelký hrot z úštěpu modrošedého pazourku - patrně nejstarší doklad lidské práce z jeskyní Českého krasu (jeho tvar ukazuje na předposlední dobu ledovou).

Národní muzeum má však z Turských

Jeskyně Nad Kačákem z práce J.Petrhoka (1943): Stratigrafická chronologie paleolitických vrstev "Jeskyně nad Kačákem". Rozprawy II.třidy České akademie LIII:2: str.3. Praha.

maštalí ještě jednu pozoruhodnost, a tou je lebka jeskynního medvěda. Zmínili jsme se o ní už v souvislosti s uctíváním tohoto zvířete v paleolitu. Lebka bez spodní čelisti se našla pod balvanem zříceným ze stropu, kolem ní prý byly roztroušeny opálené kůstky. Na náhodu to nevypadá, lebku sem musel někdo položit. Ale přísveci k názoru, že jde o rituální uložení v jakési přirozené "skřínce", jen tak snadno nemůžeme. Právě tak může jít o pouhý zbytek potravy lovců u ohniště, kam se balvan svalil dodatečně. Pravdu už nezjistí nikdo a je to škoda, protože by to byl jediný doklad o kultu medvěda u nás.

Tady narážíme na rub Petrbockovy vášnivě výzkumné činnosti. Dnes ví každý laický zájemce o archeologii, že pořádná dokumentace je u výzkumu to první i poslední. Za časů Petrbockových se to už vědělo také, ale v praxi se to příliš neodráželo. Petrbock byl v životě trochu bohém, ale pracoval poctivě - při práci s nepatrnými ulitami se to naučil už v mládí. A přece ze všech jeho výzkumů nemáme téměř žádnou dokumentaci! Plány jeskyní jsou ojedinělé a zběžné, detailní plány sond neexistují, profily jsou slovně schematicky popsány. Jak můžeme uvažovat o pravé povaze medvědí lebky z Turských maštalí a posuzovat Petrbockovu domněnku, když ani nevíme, kde vlastně ležela, natož abychom měli přesný plánec situace?

Přitom Petrbock nebyl v jeskyních vysloveným samoukem, školu měl poměrně dobrou. Doba pro roce 1920 zaznamenala krátkodobý vzestup zájmu o jeskyně mezi profesionály: došlo dokonce k výzkumům pořádaným oběma hlavními institucemi. Dr. Albín Stocký, přednost pravěkého oddělení Národního muzea, zkoumal roku 1924 několik jeskyněk u Srbska: Státní archeologický ústav pověřil už o rok dříve své vynikající spolupracovnice J.A. Jíru a dr. Axamitu systematickým výzkumem jeskyně na Kodě proti Srbsku. Petrbock se zúčastnil obou akcí: r. 1924 pracoval se Stockým v Patrové jeskyni (to byl jeho první jeskynní výzkum), o rok později už vedl poslední sezónu výzkumu na Kodě, který do hloubky pronikl až k paleolitickým vrstvám. Viděl tedy, jak pracují ti nejlépe kvalifikovaní. Proč se nepoučil, jak se vede dokumentace? Těžko říci, protože ... ze žádného z uvedených výzkumů žádnou terénní dokumentaci neznáme...

Ale nechme stranou zvyky či zlozvyky

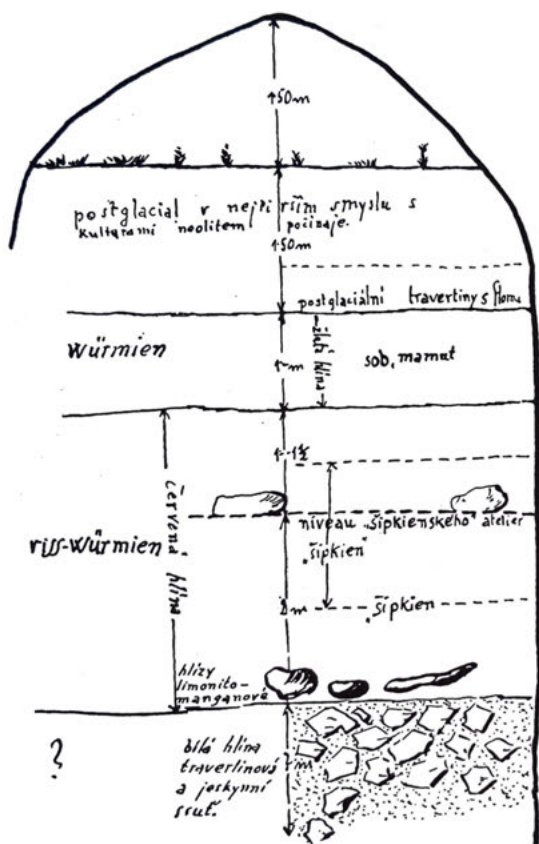
dob minulých. A nekladme si otázku, neudělal by ten a ten lépe, kdyby byl tu nebo ona jeskyni nechal na pokoji? Dnes bychom to přece dovedli mnohem lépe. Zapomínáme, že totéž si řeknou za dalších padesát let o nás. Metody se mění a zlepšují a i ty naše budou zastaralé. Nejcennější, co po nás může zůstat, je nejdokonalejší možné zachycení všech vlastností půdy, kterou jsme výkopem zničili, všech vzájemných vztahů této půdy a věcí z ní vyjmutých.

Co ještě podstatného k této historii dodat?

Mohli bychom si dál vyprávět o jeskyních, v nichž Petrbock kopal. O jeskyni lovců medvědů nad Kačákem, z níž Petrbock vynosil na dva tisíce košů hlíny, aby objevil jejich ohniště, dílnu a nástroje. O Koněpruských jeskyních, při jejichž objevných průzkumech byl také on. O jeskyni Ve vratech, kde pokřtil vstupní skalní bránu jménem zemřelého přítele dr. Axamita. O Chlupáčově sluji, kde jubilejní pamětní deska odnedávna připomíná poslední velkou akci Petrbockova života (pracoval tady téměř sám, osmdesátiletý stařec, doslova až do svých posledních dnů).

Zasazení desky v roce 1980 připomnělo, že tomu bylo už dvacet let, co Jaroslav Petrbock není mezi námi. Fyzicky, protože jako legenda žije dál mezi všemi, kdo mají něco společného s jeskyněmi, a je živým pojmem i pro ty mladší, kdo jeho výrazný zjev nikdy nepotkali ani na chodbách Národního muzea, ani na pražských tenkách silnicích Českého krasu, ani v lomech či jeskyních. Nemluvě samozřejmě o těch, kdo dostali jeho školu, když v temných válečných letech našli k němu cestu. Petrbock na ně přenesl své umění milovat přírodu Krasu, vášnivě se oddat rituálu poznávání neznámého, obětavě pracovat, nebát se útrap či nepohodlí, nenávidět přetvářku a nepoctivost.

Za ty, kteří žijí a pracují mezi námi, jmenujeme alespoň jednoho, jenž zemřel předčasně - dokonce dva roky před svým učitelem. Mladý dělník František Prošek, mechanik z pražské Jawy, byl ročník 1922, nasazený na podzim 1942 na práci do Říše, odkud se vrátil sice už za několik měsíců, ale s porušeným zdravím. Zanícený jeskyňář, který těsně před nasazením s přáteli prokopával plošinu před Krápníkovou jeskyní nad Berounkou a objevil mimořádnou věc - základy přístřešku se složitě technicky řešeným ohniš-

Archiv »Příroda«.

Profil vrstvami jeskyně Nad Kačákem z Petrbokovy práce (1940): Nově objevená paleolitická stanice jeskyně Nad Kačákem u Srbska nad Berounkou.

Příroda XXXIII:6:172. Brno.

těm z konce paleolitu.

Proškův poměr k učitelu je zrcadlem proměn, kterými prošla i většina ostatních Petrbokových dospívajících žáků. Nejprve nekritický obdiv, téměř slepá víra v silnou osobnost, proti níž se ostatní badatelé (pokud je učitel neuznával) jevíli jako nuly. Pak postupný růst zkušeností, první samostatné kroky, samostatné názory - a nevyhnutelný rozchod s učitelem, který s přibývajícím věkem byl stále méně ochoten revidovat

názory vlastní a respektovat názory mladších. Sám, bez pomoci (která ani neměla u nás odkud přijít) pracně vytvořil svůj archeologický svět, stanovil paleolitické kultury, které uznával jen on sám, a vášnivě o ně bojoval. Kdo nebyl s ním, byl proti němu. Tak i Prošek, a nepomohlo nic, že otevřený přítel Absolon se postavil na Proškovu stranu, odmítnuv otisknout Petrbokův útočný článek ve svém časopise Příroda s poukazem, že to není žádný zálešácký list: naopak, oponoval Petrbokovi, "z Proška byste vlastně měl mít radost".

To byl dobrý odhad. Prošek se musel postavit na vlastní nohy, i když to bylo pro oba těžké, aby mohl výš, rozvinout učitelovo speleoarcheologické dílo na nové, vyšší úrovni profesionality - to když se po válce stal pracovníkem Státního archeologického ústavu (pozdějšího Archeologického ústavu ČSAV). Hned roku 1950 zahájil kampaň komplexního výzkumu Koněpruských jeskyní a v jejím rámci zkoumal i další jeskyně na Zlatém koni a Kotýzu, z nichž zejména Děravou jsme už několikrát jmenovali. V Děravé kopal Prošek naposledy roku 1958, krátce předtím, než jej zastihla smrt.

Tehdy se už i Petrbokova cesta chýlila ke konci. Když v květnu 1960 zemřel akademik Lexa, slavný egyptolog a jeden z posledních Petrbokových generačních druhů, velmi jej to dojalo. Tenkrát napsal v dopise Absolonovi prorocká slova. "Už nám toho moc nezbyvá a půjdeme taky. Zůstane na chvíli jen to, co jsme udělali. Pak přijdou jiní a ti řeknou, že to bylo špatné, oni že tomu rozumějí líp. - Škoda!"

Nejspíše ani nevěděl, jakou má pravdu. Byl to jejich poslední dopis. Profesor Absolon zemřel v říjnu, Petrbok před vánocemi roku 1960. Jeho ne zcela naplněná osmdesátka nebyla věkem, který u něho očekávali ti, kdo znali jeho přírodní, změkčilou civilizací pohrdající způsob života. Ale byl to přece jen věk požehnaný vzhledem k tomu, že zdraví mu dovozovalo téměř do poslední chvíle putovat

do krasu, z nádražčka v Srbsku šlapat cestou do vrchu k Chlupáčově sluji, utajené v náručí vyhlodaného vrchu Kobylky. Tehdy už byly Petrbokovy pracovní metody stejné jako on sám reliktem zmizelých časů, ale reliktem účtyhodným a svým způsobem krásným, živým pomníkem doby nezištných vědeckých lásek a vášní, kterým vděčí mnohé odvětví za to, že se vůbec narodilo. Že se dokázalo propracovat od vášnivého hledání a sbírání poznatků k tomu, co je ctností vyspělé moderní vědy - k jejich zaujatému sice, ale objektivnímu a úzkostlivě přesnému zkoumání.

Bulharské výlety krasového děda

Na Olšanských hřbitovech v Praze, nedaleko jejich vzdálenějšího konce od středu města, najdou jen místa znalí návštěvníci zajímavý hrob. Má podobu jakési nízké homole, porostlé břečťanem. Teprve když rozhrnete zelený kryt, poznáte, že tu homoli tvoří sintr - mohutný krápníkový útvar. V roce 1960 jej tu lomáři ze Zlatého koně na Berounsku spolu s jeskyňáři Českého krasu zasvětili památce člověka, který se už zaživa stal legendou krasu a jemuž říkali Dědek - přátelé do očí, ostatní po straně, ale nikdy ve zlém. Civilní jméno Jaroslav Petrbok se k němu už ani dost dobře nehodilo, vždyť jméno samo je trochu úřední označení člověka a málokdo měl k oficialitě tak daleko jako Petrbok, muž přírodní a každým coulem svérázný.

Přátel měl dost, často ze stejného těsta, jako byl sám: jména spisovatele Jaroslava Haška a jeho druha Franty Šauera, cestovatele A.V.Friče, lékaře a přírodovědce J.F.Babory mluvili dost zřetelně. Nepřátel neměl méně - vládl zvláštním talentem k jejich výrobě, při níž hlavním nástrojem byla absolutní, drsná otevřenost, spojená s necenzurovaným slovníkem. Jeho největší láskou od dětství byla příroda, v ní se cítil nejlépe, dovedl s ní splynout a žít v ní nejjednodušším životem, ale zároveň pátrat po jejích tajemstvích v minulosti i přítomnosti. Proto byl také vášnivým poutníkem - to je snad nejlepší výraz, cestovatelem v běžném smyslu nebyl, turistou teprve ne, ani povahu vědeckých expedic jeho cesty neměly. Ti, kdo se na něj dávali svrchu, byli ochotni použít označení tramp nebo dokonce vandrák, ale povrchní úsudek bývá klamný. Karel Absolon, slavný moravský badatel, jehož hluboké přátelství s Petrbokem se skrývalo za oboustrannými

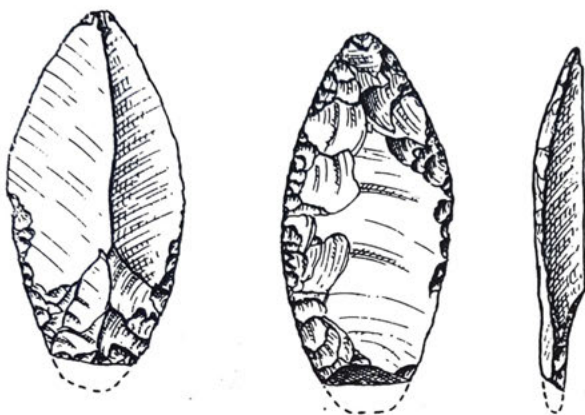
ostrými polemikami a tvrdými výroky, napsal o Petrbokovi v čase jeho šedesátin (1941): *Nemiluje etiketu a není přívržencem přísloví, že šaty dělají člověka, kdyby ale viděl, že v prude tekoucí řece se topí pes, skočí za ním a zachrání jej na břeh. Je to samostatný badatel a pořádný chlap.*

Petrbok si skutečně nepotrpěl na vnější formy, ale jeho cestování bylo osvědčeným způsobem, jak s nejmenšími náklady (neboť brát nebylo z čeho) proniknout co nejdále a vidět co nejvíc. Jeho nároky na cestách byly minimální, obětavost odolnost obdivuhodná, ale každá cesta vedla za nějakým cílem a toho zpravidla bylo dosaženo: neměnnými součástmi programu bylo zkoumání každého průřezu půdními vrstvami (profilu), kdekoli se naskytl, sbírání ulit měkkýšů současných i vymřelých a sběr, případně i kopání, starých archeologických nálezů. Ne pro sebe, ale pro českou vědu a pro Národní muzeum, kam přišel poprvé roku 1902 se zkamenělinami z Bosny (s Baborem patřili potom mezi žáky slavného Antonína Friče) a kde později strávil řadu let jako externí pracovník.

V dnešní tradici žije Petrbok jako badatel českých jeskyní. Ale to je jen polovina jeho obrazu, tou druhou je Petrbok - neúnavný cestovatel po Evropě i Přední Asii. Chudý hoch z pražského Františku, který obdivoval Emila Holuba a plánoval cesty po světě s A.V.Fričem, vyrazil do ciziny většinou sám a za své skrovné prostředky, byl tak nejsvobodnější. Sám si vždy udržoval od "oficiální vědy" trochu odstup - stále s sebou nesl vědomí, že není "studovaný", že jako pouhý vesnický učitel se vlastní plíši a zkušenostmi vypracoval mezi přední znalce čtvrtohorní přírody a jejích archeologických památek. Jako by nestačila tahle potíže, musel překonat doslova i sám sebe: jestliže se v prosinci koupával v řece a mnohokrát dokazoval sobě i jiným svoji odolnost, bylo to i proto, že v podvědomí stále nesl svůj zápas s těžkou tuberkulózou, vybojovaný v letech 1903-1906.

Na prahu našeho století poznával rozlehlou rakousko-uherskou říši, ale dvě země se staly jeho trvalou láskou: Bulharsko a Palestina.

Už v roce 1914 lákaly mne dunajské břehy - napsal ve své reportáži z Bulharska v roce 1932. Dunajské břehy, to byl první magnet Petrbokových cest na jihovýchod. Vysoké, mnohametrové strmé svahy, typický

Pazourkový hrot tvaru vavřínového listu z jeskyně Nad Kačákem podle kresby F. Proška (1947): Paleolitické osídlení Čech ve světle nových výzkumů.

Čas.Nár.Muzea, odd. duchovnědný CXVI: 11. Praha.

zrys jižní, bulharské strany tohoto veletoku. Povšiml si jich už Jireček a jiní cestovatelé na dunajských parnicích. Žádný si ovšem neuvědomil, jak ideálním geologickým profilem tyto břehy jsou, jak v kolmém řezu odkrývající sled sprašových a hlinitých vrstev usazených za celé věky jedna nad druhou. Nebyla to jejich vina, doba ještě nebyla zralá k pozorování čtvrtohorní stratigrafie. A co všechno mohl poučený návštěvník v těch střídavých tmavších a světlejších vrstvách (hlavně v těch tmavších) najít: schránky rozmanitých druhů měkkýšů, které pomohou určit stáří vrstev i podnebí doby, ve které se vytvořily. Výrobky pravěkých lidí a stopy jejich osad - čím hlouběji, tím starší. V nehlubších vrstvách z teplejších období starších čtvrtohor dokonce nástroje ze starší doby kamenné (paleolitu).

Stopy této nejstarší fáze lidské kultury byly už dobře známy ze západní a střední Evropy, ale na Balkáně bylo teprve třeba je objevit. Víme už, jakými problémy se zabývali starší bulharští archeologové, jaká období poutala jejich pozornost: antika, zrození bulharského státu v raném středověku. Zájem o pravěkou archeologii byl ještě nevelký, a hledání paleolitu má navíc ještě své zvláštní rysy, je to archeologie sama pro sebe. Petr-bok měl ale v tom směru jistou průpravu: věděl kde hledat a co hledat. Ale ani tak to

nebylo jednoduché.

Břehy Dunaje neklamaly Petr-bokovo očekávání. Stalo se to v roce 1925 a dva dny strávené v přístavu v Ruse stačily k objevu prvního bulharského paleolitického naleziště. Nebýt řeky, nikdy by se to nepodařilo - vždyť kamenné nástroje vyčnívaly ze stěny v hloubce sedmi metrů pod povrchem břehů!

Ještě devětkrát navštívil pak Petr-bok Bulharsko, než se přihlala nová válka. Nikdy nezapomněl přijít do Ruse, prohlížel staré naleziště a hledat nová. Dvě tu byla nejdělejší: pobřežní srázy pod pivovarem, kde došlo k prvnímu objevu, a pak hlinité cihelny Trud. Při každé nové návštěvě obcházel ty svahy, pozorným okem sledoval odkryté staré

hlíny, tu a tam vyřýpl ze stěny kamenný nástroj či ulitu hlemýžďe. Ale co byly všechny tyto náhodné vzorky proti obrovskému bohatství, beznadějně ukrytému hluboko v zemi? - *Co jsou dvě ruce jednoho člověka proti jednomu kilometru délky a deseti metrům výšky všech těch nádherných hlín od řeky Lomu proti proudu Dunaje? Bylo by třeba alespoň 500 dělníků, aby se mohlo pracovat den ze dne alespoň na půl kilometru a snad i dále od břehu. Dunaj sám už dávno a dávno více odnesl, nežli člověk i generace jeho vykope.*

Jak ubíhala léta a návštěvy v Bulharsku se množily, poznal Petr-bok důvěrně celé pobřeží Dunaje od Vidinu až po Ruse: především v roce 1928, kdy mu Česká akademie věd a umění přispěla na cestu. Našel tu další zajímavá místa - ale bylo jich příliš mnoho. Poutník procházející nakvap desítky kilometrů krajiny nemohl než je zaznamenávat. Pro koho, když zájem byl tak nepatrný? Po prohlídce břehů u vsi Derman-Dere za Vardinem si Petr-bok zapsal:

Tady jsou úžasné kulturní vrstvy antické, hned několik metrů mocné. Někjaký občan vykopává zdejší sošky, prstýnky i nádoby a prodává to vesele. Že by měl někdo zájem o soustavné vykopávky tohoto antického města? Ale kdež! Tak daleko ještě zrovna tady kultura není ...

A to ještě musíme vzít v úvahu, že Petrbokova pozornost nekončila u dunajských břehů, mnoho by zůstal dlužen své pověsti krásového badatele, kdyby nestoupal i do hor a neprohlížel jeskyně. Jeho zájem o mořské čtvrtohorní usazeniny a jejich zvrhnutí si zase přišel na své při putování podél černomořských břehů od Rezovské řeky až po Zlaté písky u Varny. A tady, zrovna "pod okny" Karla Škorpila, objevil Petrbok konečně své nejkrásnější bulharské naleziště - uprostřed záhadných kamenných sloupů Dikili-taše.

Dikili-taš je starý název z dob tureckého panství, dnes je běžnější bulharské jméno Pobiti kamni, jehož smysl je stejný. Desítky a stovky obrovských kamenných sloupů, rozbitých a zřícených, některé až šest metrů vysoké, přes dva metry v průměru. Vypadalo by to jako zříceniny antického chrámu, kdyby ty velkolepé trosky nepokrývaly plochu mnoha čtverečních kilometrů. Tak velká nemohla být žádná svatyně Řeků či Římanů. A skutečně jde "jen" o podivuhodné dílo přírody. Dnes je obdivují turisté, projíždějící autem na západ od Varny k Sofii.

Kolik už bylo učených i méně učených úvah o "gebedžských zříceninách" (jak se jim také říkalo podle blízké vsi Gebedže), o jejich původu a smyslu! I v poslední době byly vytvořeny složité teorie o vzniku sloupů, z nichž jedna předpokládá - zjednodušeně řečeno - zvápenatění silných kmenů tropických vodních rostlin v mladších třetihorách, druhá vyplnění kanálů, vymletých prosakující srážkovou vodou, vápnitými usazeninami a dodatečně obnažení těchto pevných výplní dlouhodobou erozí.

Petrbok přišel ke sloupům u Gebedže o sto a osm let později než jejich objevitel, ruský válečný dopisovatel Tepljakov. Zdálo by se, že po takové době už nebude, co tu najít nového. A přece i on učinil objev, jehož význam nezůstává pozadu za tím prvním.

Od Tepljakova se svět dozvěděl, že tu leží zajímavé kamenné tvory geologických sil. Po Petrbokových návštěvách přibývalo zjištění, že mezi těmito "sloupy" lze najít kamenné tvory lidské ruky ze starších čtvrtohor - pazourkové nástroje paleolitu. A co víc, že se tam rozkládá první známé otevřené (tj. pod širým nebem rozložené) paleolitické sídliště na Balkáně.

Nálezy na březích Dunaje u Ruse dokládaly přítomnost paleolitického člověka v těch-

to končinách, ale mohly se tam vyskytnout náhodně, v druhotné poloze, přemístěny například vodou. Tady u Gebedže se nálezy (které vystoupily k povrchu, když vítr během tisíců let odvál z nich písečný pokryv) soustřeďovaly na ploše 1-1,5 km², na nevelké vyvýšené plošině vymezené roklemi dvou potoků: ležely tedy na místě skutečně kdysi osídleném. Ve svahu pod plošinou byla jeskyně, kterou Petrbok pochopitelně prozkoumal také, ale bez výsledku. Zato nahoře nasbíral na 1.500 kamenných nástrojů mladšího paleolitu, vyrobených z bělavého pazourku, sbíraného dávnými obyvateli na šterkových náplavech u Belevského (Gebedžského) jezera. Výrobky byly roztroušeny přímo mezi sloupy a Petrbok se domníval najisto, i když dokázat to nemohl, - že lidé této kultury použili za opěry svých přibytků také všech kamenných sloupů.

K tomuto významnému objevu došlo v polovině třicátých let, ještě roku 1938 přednášel o něm Petrbok do rozhlasu ve Varně. Další léta nebyla ovšem příhodná pro výzkumy. Teprve v letech 1948-9 se Petrbok znovu objevil mezi Pobitými kameny, aby nasbíral další nástroje a vydal pak o nich roku 1950 odborné pojednání. Tenkrát a v průběhu dalších deseti let se objevila nová, dokonce významnější paleolitická naleziště v Bulharsku, ale Petrbokovo prvenství zůstává beze změny a zapomenout na ně by bylo škoda.

Literatura:

- K.Sklenář (1984): Za jeskynním člověkem. Čs.spisovatel. Praha
K.Sklenář (1989): Z Čech do Pompejí. Čs. spisovatel. Praha.

Bibliografická poznámka

Legenda Petrbokova života je dodnes tradovaná v řadě krátkých anekdotických příhod, které vesměs pocházejí z doby po 2. světové válce. Naneštěstí téměř neznáme jednu z nejzajímavějších kapitol jeho života spjatou s anarchistickým okruhem, knihovnou kacířů a Jaroslavem Haškem. Dobře jsme informováni o Petrbokových cestách a výkumech díky jeho vlastním pracem. Jeho vědecké dílo bylo zhodnoceno dokonce několikrát. Myslím, že nejdůležitěji V.Ložkem v "Měkkých československých kvartěru". Důležité

osobní vzpomínky nalézáme v bibliografických pracích J. Kovandy a J. Skutila a konečně nejvíc plastický obraz Petrbokova života přináší zde publikovaná "balada" Karla Skleáře.

Důležité práce o Jaroslavu Petrbokovi:

Kovanda J. (1982): Jaroslav Petrbok - svérázný badatel. Zvláštní příloha Stalagmitu: Vzpomínka na J. Petrboka 1881-1981. ČSSR, Praha.

Kovanda J. (1982): Význam Jaroslava Petrboka pro československou malakozoologii. Dito.

Kukla J. (1962): Odešel J. Petrbok. Čs. kras 13: 171-173. Praha.

Ložek V. (1951): Jaroslav Petrbok se dožívá sedmdesáti let. Anthropozoikum 1: 235-

-236. Praha.

Ložek V. (1955): Měkkýši československého kvartéru. 510 stran. Rozpravy ÚÚG. 17. Praha.

Ložek V. (1961): Jaroslav Petrbok zemřel. Věstník ÚÚG 36: 155-156. Praha.

Ložek V. (1962): Jaroslav Petrbok a jeho význam pro československou kvartérní geologii. Anthropozoikum 11: 7-11. Praha.

Petrbok J. (1991): Vzpomínky přírodovědce. Vesmír 7/91, 406-408, ediční poznámka V. Člnek. Praha.

Skutil J. (1951): Jaroslav Petrbok sedmdesátníkem. Čs. kras 4: 209-211. Brno.

Zázvorka V. (1951): K Petrbokově sedmdesátce. Čs. kras 4: 212-213. Brno.

- wc -

Českým krasem

Krasový průvodce z let 1933-34

Jaroslav Petrbok

Věnováno světlé památce mého drahého učitele archeologie, vzácného přítele, badatele a lékaře-lidumila pana MUDr. Jana Axamítu

Historie. Výsledky vlastní práce. Průvodce. Program dalších výzkumů.

Nemluví se ještě nikde o "Českém krasu", proto také nechodí se do toho Českého krasu, ačkoli - až na skupinu jeho v Koněpruských - přímo se tím Českým krasem chodí, ale jakoby se zavřenýma očima! Vždyť přece Prokopské údolí, údolí v Radotíně, Karlův Týn, Srbsko a Sv. Jan pod Skalou jsou více než známá výletní místa i letoviska všech Pražanů.

Ale Český kras nemá krápníkových domů, nemá podzemních jezer ani ponorných říček¹, ani v létě ledových stěn, pilířů a záclon. Má jen vysoké a kolmé stěny jako v Dolomitech, má jen málo prostorné dutiny, ač právě u Koněprus - kde je dosud úplně v původním stavu - má i můstek, vzniklý přírodním děním i velkolepou bránu, právě tak vzniklou.

A poněvadž všude kolem jsou lesy, potoky, spojení a tedy - pohodlí, je přístupný všem, kde chodili už tady staletí, ale nevěděli, kde jsou a nevěděli po čem krácejí.

Tímto územím soustavně nezabýval se nikdo, a to ani geologie, ani archeologie, ba

ani - geografie². Všechn zájem byl vždy jenom příležitostný, takové více méně nemilé vyrušení z obvyklých kroků. A jedině proto také mohlo se stát, že zničeny byly tak lhostejně dvě největší jeskyně Českého krasu: Prokopova za Smíchovem a Turské maštale u Tetína a někdy r. 1930 Stydlé vody u Sv. Jana pod Skalou. Archeologové jenom neradi se těchto jeskyní dotkli, třebaže lom hrozil jim zkázou! Dokladem toho je, že z jeskyně Prokopovy zachoval se jediný (!) stěp z volutové nádoby neolitické a ten ještě jistě jen tak náhodou. Je ve Švarcenbergově muzeu na Hluboké a pak jedna "ohlazená kost" v Národním muzeu v Praze. Z Turských maštálí jedině starý archeolog Břetislav Jellínek zvednul jeden předhistorický stěp (sbírka Axamítova) a tři paleolitické nástroje pazourkové (sbírka Axamítova). Píč, který měl tuto jeskyni probádat, ten Píč, který tak geniálně založil sbírku Národního muzea, nepřinesl odtud ani takový jeden stěp ...

Paleontologové Frič, Kafka už spokojili se

aspoň tím, že uložili kosti zvířat z doby ledové a že je aspoň nevyhodili!

A přece když majitel panství Hluboké a Krumlova dovedl vyřadit z užitkového hospodaření *Boubín* a udělal z něho první přírodní rezervaci v Čechách, byl by nechal i tu jeskyni *Prokopovu*, neboť v ní bylo víc, než přinesl *Kořenský*, a víc, než má ve svém Muzeu na Hluboké.

A *Turské maštale*? Nad těmi byl přece hrad *Tetín* a kolem tolik těch koster našich praotců, že "vozili by jejich slovanské a staročeské na vozech cukrovaru"³, jak povídá o tom Axamit, který - žel - nedožil se již mých nálezů, a to právě těch archeologických v této jeskyni ...

Teprve po létech vlastních výzkumů v *Českém krasu* a jeho jeskyních, a to jak archeologických, tak paleontologických i stratigrafických, vychází tato soubornější práce pro informaci turistů.

Peníze na výzkum scházely se všelijak: nejčastěji přispěl "Přírodovědecký Sbor Národního Muzea v Praze": nemá mnoho, ale těch několik set vždycky pomohlo: ministerstvo školství a národní osvěty věnovalo 1.000 Kč. Ostatní jsem si vypsal v denním a týdenním tisku. Výzkum *Jeskyně nad Kačákem* byl podporován "Pražskou železářskou Společností".

Ovšem: i tento všechen výzkum teprve začal, ale snad i tento turistický "Průvodce" upozorní i všechny ostatní na ten úplně neznámý - *Český kras*.

Jeskyně v Dalejském údolí

Když si dnes již odmyslíme ztrátu jeskyně ve *Dvorcích* u Prahy, kterou nikdo nezmapoval, nikdo neprobádal, aby zachránil pozůstatky zvířeny z dob minulých a to ať již doby ledové čili *plistoceanu*⁴, anebo doby poledové čili *holocaenu*⁵, ani nálezů archeologických, které mohly zde býti také z dvou období, když pak si stejně postrádáme největší českou jeskyni *Prokopovu* v *Dalejském* čili *Prokopském údolí*, pak dosáhneme nejbližší jeskyně, drobné sice, ale přece jenom dutiny krásové na skalním ostrohu v téměř údolí proti *Klukovicám* na levém břehu potoka: na pravém jest pak menší abri t.j. překlenutá skála.

V nedalekých odtud *Reporyjích* byla nedávno sice objevena při lámání kamene jeskyně s menšími krápníky, které měly na svém konci nádherný krystal vápence (kle-

nec), avšak dutina tato nebyla pravděpodobně nikdy s povrchem spojena, takže sotva byly by se v ní našly kosterní zbytky vymřelé fauny nebo pozůstatky činnosti lidské. Doloženo to ovšem není.

Konečně v této obci byla odkryta r.1892 jeskyně asi 30 m dlouhá, 2-3,5 m vysoká. V této jeskyni bylo plno zbytků po zvířené době ledové a konečně i kosterní zbytky člověka. *Kořenský* tvrdí, že tyto zbytky a to: část pravé spodní čelisti (=mandibuly) s jedním zubem a část horní čelisti (=maxilly) dětské s třemi stoličkami a ramenní kost "od hlodavců ohlodaná" byly v jedné vrstvě s nosorožcem, hyenou, medvědem a sobem. Možné to je, doloženo to však není a také nevíme, kde tyto kosterní zbytky lidské snad ještě jsou. Pak by pocházely ovšem z doby ledové, a to z posledního období, kterému říkáme v geologii *würmien*, v archeologii *magdalenien*⁶.

Mimo jmenovaná zvířata nalezeny byly dle určení *Maškova* ještě: jelen, tur, zubr, kůň, osel (což je ovšem vyloučeno, neboť rod osel = *Hemionus* p.ref.), dále: antilopa-sajga, kozoroh, ovce, vepř, vlk, pes(?)⁷, rosomák, liška, kuna, hranostaj, svišť, lumík, sysel (který? p.ref.), plch, frček, hraboš, netopýr (který? p.ref.) aj.

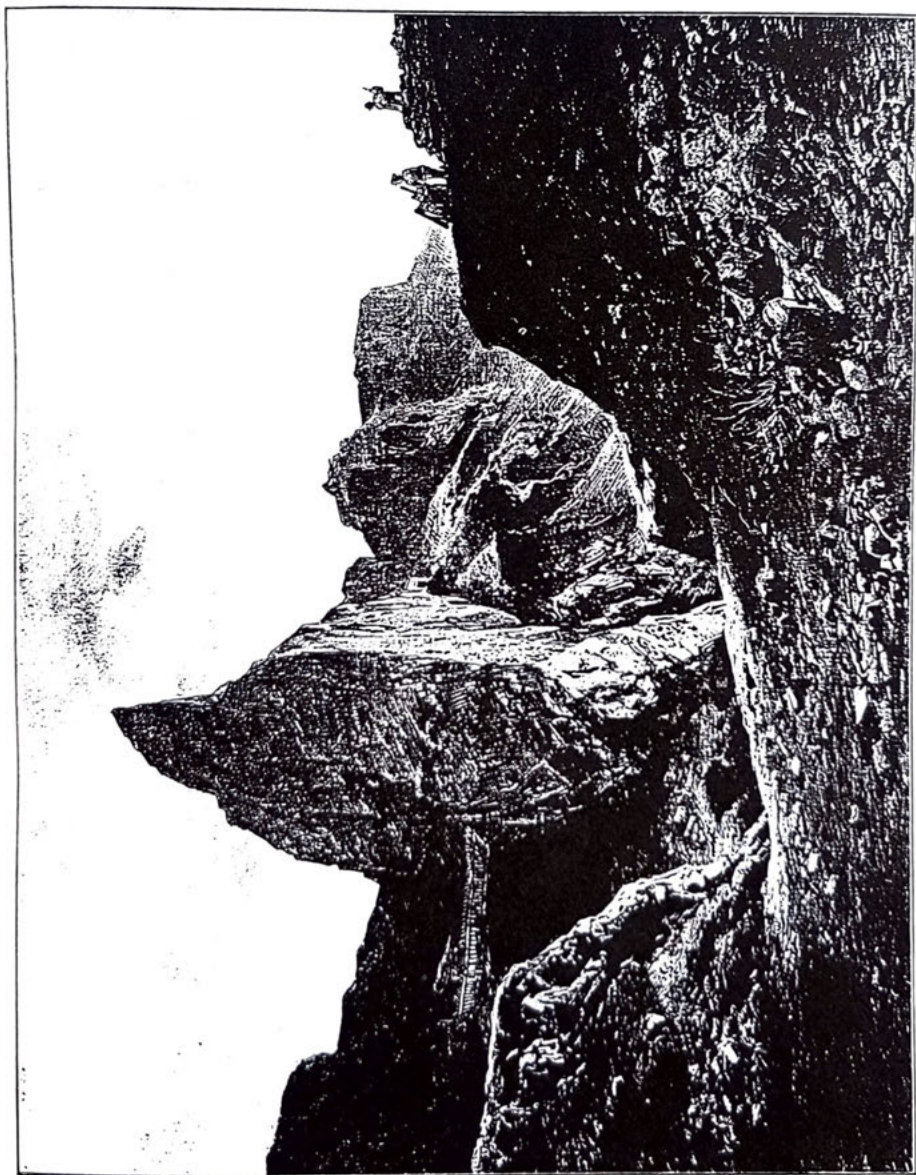
Jak patrně, byla to fauna velmi rozmanitá: ovšem tyto nálezy nejsou rozhodně z jedné vrstvy a většinou jsou to zbytky sem buď člověkem nebo zvířem do jeskyně zanesené. Tato "sluje" měla dle *Kořenského* i dva komíny, jeden asi o 25 cm v průměru a ten byl zalit *travertinem*, ve kterém byly kosti hyeny, koně a skotu.

Z nástrojů byly nalezeny "pouze" dva "kostěné nožičky". A to ostatní? Jak vidě, tehdejší archeologové, paleontologové a geologové neměli v Čechách ani poněm o tom, co v jeskyni může být a jak se má tam pracovat. Jinde ve světě už to uměli přímo skvěle!

Ovšem: když mohl univ.prof. *Ant.Frič*, ředitel zoologických a paleontologických sbírek Národního Muzea v Praze odmítnout v těchto letech i dar cestovatele dra *Em.Holuba*, po *Barrandovi* největší dar tomuto muzeu: a to celou Holubovu výstavu, není pak divu, že mu byl osud věcí českých jeskyní docela lhostejný ...

Jeskyně Dalejská čili Prokopská

Byla to tedy největší jeskyně Českého

Ve vápencových lomech nad Dvorcí v Praze.
Xylografie z konce 19.století z III.dílu Ottových Čech (Praha, nedatováno).

Krasu. Pěkný plán a průřez jsou v Národním Muzeu v Praze, kde také je řada zkamenělin, t.j. kosterních zbytků zvířeny doby ledové, ano i člověka. Z toho zachovaly se: úplná spodní čelist a několik zubů. *Kořenský* uvádí dále kůstky z ruky a obratel.

Některé popělky (Maška, Woldřich), že by tyto kosterní zbytky po člověku pocházely z doby ledové, avšak *Babor* r.1908 na sjezdu přírodopvců a lékařů prokázal, že patří do (svrchního plistoceanu) poslední doby ledové (tedy: würmienu) a archeologické periody, který slove magdalenien. Tyto kosti jsou všechny v travertinu právě tak, jako jsou tam i kosti mamuta! Z ostatních nálezů nutno uvést: mamut, nosorožec, medvěd jeskynní, sob, kůň, tur, dále: plch lískový, kuna, vepř, zajíc. Z toho patrně, že je to různorodé společenstvo, geologicky nepochybně staré. Ovšem ani zde nesbíral nikdo z odborníků, zůstalo jen to, co tak náhodou prošlo dělníky rukama ...

Jeskyně sama byla 115m dlouhá a jméno "Prokopská" dostalo se jí teprve někdy po r.1711, kdy založen byl tu kostel se jménem tohoto svatého (viz: *J.Kořenský: Smíchovsko a Zbraslavsko*. Smíchov 1899, str. 58.). Velmi pěkný sborník, jen škoda, že tehdejší učitelstvo jej věnovalo "k oslavě panovnického jubilea" starého krivopřísežného Francjoze-fa!). *Kořenský* píše: "Stoupalo se širokou chodbou, jež se dále zúžovala, aby přešla v úzkou a kostrbatou stezku podél skalní rýhy, řečené *Čertova trouha*. Od této rozsedliny bývala již cesta obtížnější a poutník shrbeně vrávorá mezi hranatou půdou vápencovou, opíraje se vpravo i vlevo o nakupe-né balvany, povlečené sraženým vápencem. Po namáhavé té cestě došlo se klikatým průchodem ke kameni, jemuž lid dal jméno *Čertova hlava*."

Hned vedle vybájené nestvůry ukazovaly se návštěvníkům vyhlazené dolíčky a prohlubně, které ovšem nemohly jinak vzniknouti než mocí čertovou: čert brousil prý z dlouhé chvíle drápy tak pilně a pečlivě, až důlky v kameni vybrousil." Dále píše *Kořenský*: "Jiné zbytky ssavců byly zpečetěny sraženým vápencem v pevnou hmotu (breccii)."

Nad všechny tyto ostatky byly však zvláště zajímavé *kostní slepence*, v nichž poznal jsem *hnáty* (!! p.ref) a *zuby člověčí*, pomíchané místy drobkou *dřevěného uhlí* a popelu."

Všechna ta spousta kostí celých i rozbi-

tých nebyla přirozeným hrobem "dravé zvěře", ani loupežným úkrytem a dědičným pelechem pokolení medvědího, kolébkou jejich života, ale též pohrobním místem po záplavě (!!!) diluviální, ale jsou to zbytky člověkem ulovené zvěře a tedy kuchyňskými odpadky.

Také docela žádná "záplava diluviální" nehnila se touto jeskyní, jednak proto, že žádná "záplava diluviální" nikdy na světě nebyla, a když nad *jeskyní Dalejskou* tekla voda dosud neznámé řeky v *terciéru*, tedy žádní medvědi se tu ještě nehonili a pak také ještě nebylo dalejského údolí vůbec, to se otevřelo teprve následnou erozí, tedy v době geologicky mnohem mladší, nežli jsou sedimenty terciálních toků této náhorní roviny a pak již nikdy docela žádná "diluvialní záplava" čili biblická potopa (!!) nikdy nebyla, neboť tato událost je pouze místní a spadá do *subboreálního litorinienu*.

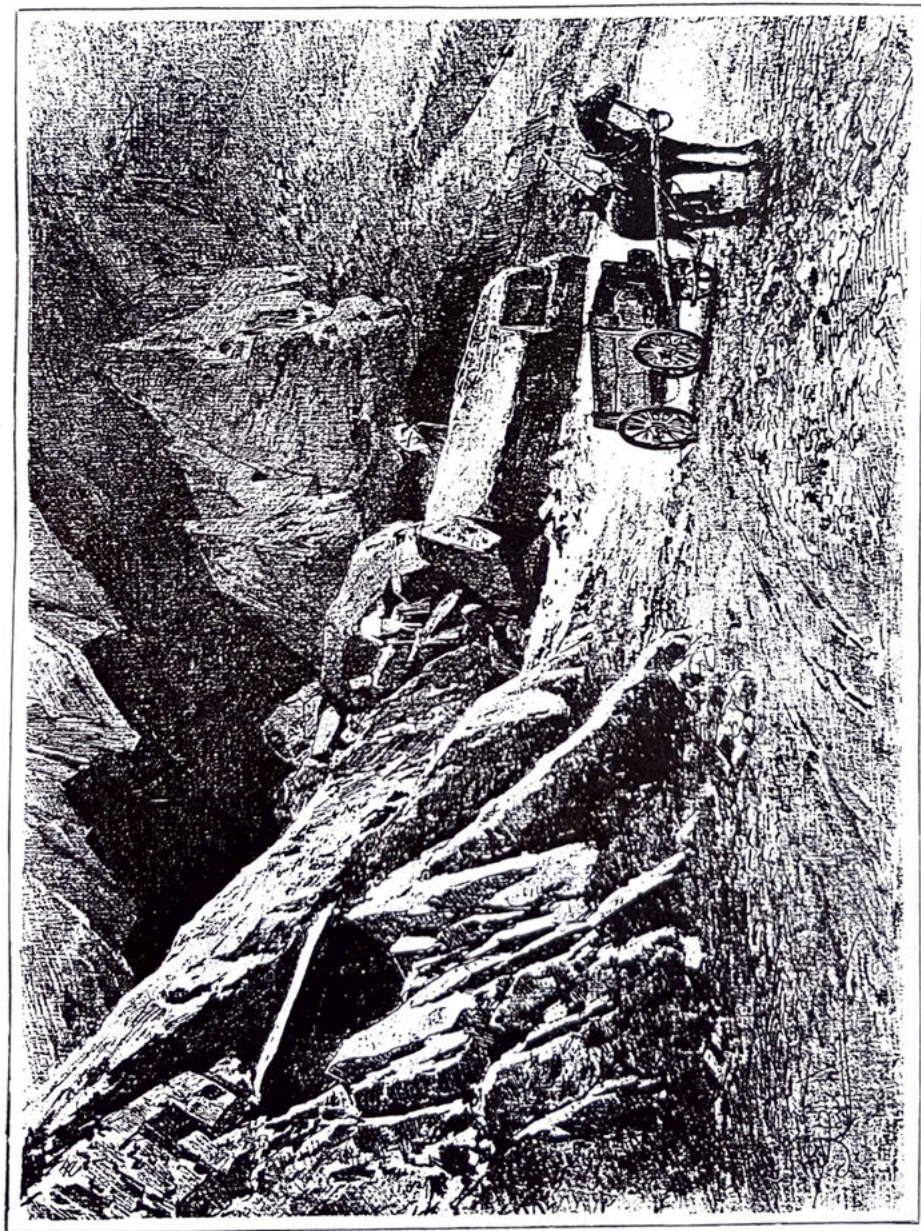
Také nejstarší čili první terasa vltavská leží pak již mnohem nížeji a dále: tyto kosti medvědí a všech ostatních nejsou starší, než-li spodní *aurignacien*! Jestli tu *Kořenský* uvádí ještě i soba, pak je to ovšem ještě i *aurignacien svrchní*! Velmi pečlivým studiem dá se však ještě dodečně i dnes tohle všechno upřesnit?

Skupina jeskyní pod Zadní Kopaninou v Radotínském údolí

Zde je nejzajímavější nejhornější jeskyně, docela neprostopná, avšak je v téměř kolmých vrstvách skalních, které tak připomínají vějíř: odtud také její jméno "Na vějíři". Je to jinak sluj dosti nepatrná, a poněvadž je ve "státním lese", tedy v ní a všude jinde obtěžuje - jistě proti svému přesvědčení - hajný, neboť milostpáni chodí sem na lov. A z té strašné zvěře je tu a tam nějaký zajíc.

Nad rybníkem jsou rovněž dvě - jinak docela bezejmenné jeskyně malé právě tak jako jedna na levém břehu *Kopaninského pramene*, která je ve velmi pěkném skalním žeburu.

Celé okolí i s údolím jsou však velmi pěkným půldenním výletem. Na vápencových skalách jsou typické zakřslé borovice skalních poloh. Jdeme-li dále proti *Radotínskému potoku*, dostaneme se v údolí k malému *abru*, kde je suchý úkryt před lijákem, téměř naproti přes louku tento potok teče těsně u vápencových skalních stěn.

V lomech branických koncem 19.století. Ottovy Čechy, díl Praha.

Skalní kulisy u Chejnice

Jdeme-li dále proti *Radotínskému potoku* přijdeme konečně do *Chejnice*, kde jsou krásné "skalní kulisy" a mělo se už dnes pamatovati na to, aby nikdy nesmělo nikoho napadnout, že je rozbije na kameny ať už na štěrk, stavbu, vápno či cement!

Jeskyňe Radotínská¹⁰

Jeskyňe tato je na skalním ostrohu mezi dvěma mlýny nad Radotínským potokem proti cestě a mostu ke *Kosoři*. Je celkem neprostorná, od různých "archeologů" zbytečně přehrabaná, a proto sběr v ní byl jenom následný, důležitý sice pro výzkum stratigrafie, ale naprosto chudý pro porovnání všeho ostatního.

Jeskyňe u Srbska

Kolem *Srbska* na obou březích Berounky je řada jeskyní a to velmi malých, malých i trochu větších a na české poměry i největších. Avšak ani tady nejsou zdobeny - až na nepatrné nálety - guirlandami krápníků. Do mnohých dostaneme se jen vlezmo a také ty největší jsou obtížně přístupné.

Z nich však byly za různých období doby ledové i později osídleny člověkem a tu po jeho činnosti nacházíme stopy a to jak jeho nástroje a zbraně ať již z křemenců nebo pazourků anebo z kostí, *neolitem* počínaje pak i stopy nádob. Vedle toho ve všech jsou i zbytky zvířeny drobnější jako drobných savců, ptáčků, žab, plazů a i ryb: to vše jsou zbytky po hodech ostatních kořistníků, kteří tu v klidu svoje úlovky požírali. Dále pak v různých a dnes po mých pracech dokonale časově známých vrstvách jsou i ulity měkkýšů. Všechno tento materiál pokud jsem ho získal vlastními vykopávkami, je v Národním muzeu v Praze. Obrovský pak materiál drobných kostiček, jdoucí do mnoha tisíců, čeká na své určení.

Jeskyňe na levém břehu mezi Karlovým Týnem a Srbskem

Jsou tu celkem dvě, jedna u samé silnice, druhá ve skalní stěně v několika metrech nad řekou.

Jeskyňe na pravém břehu mezi stanicí Karlův Týn a stanicí Srbskem

Těsně při trati na úpatí pod skalami jsou asi tři malé dutiny, ve kterých divocí "archeologové" hledali střepey, přeházeli vrstvy a tím vlastně odborný výzkum zničili. Největší z těchto jeskyní "Srbská slůň" na 32 km padla již za obětí lomu. Byla asi 40 m nad krajinou, "táhla se vnitřkem skály do výše a rychle se zmenšovala"¹¹.

Woldrich určil odtud třicet druhů obratlovců, z nichž vyniká zvláště: *nosorožec*, *poloosel* (u *Woldricha* a *Kafky* jako: "osel" uvedený), dále *sob*, *svišť*, *vlk obecný* i *vlk Suessův*, *medvěd jeskynní* i *hnědý*.

Profil? Plán? To ovšem ani *Kafku* nenapadlo, aby dělal, ač v této jeskyni - jak sám píše - byl!

Koda¹²

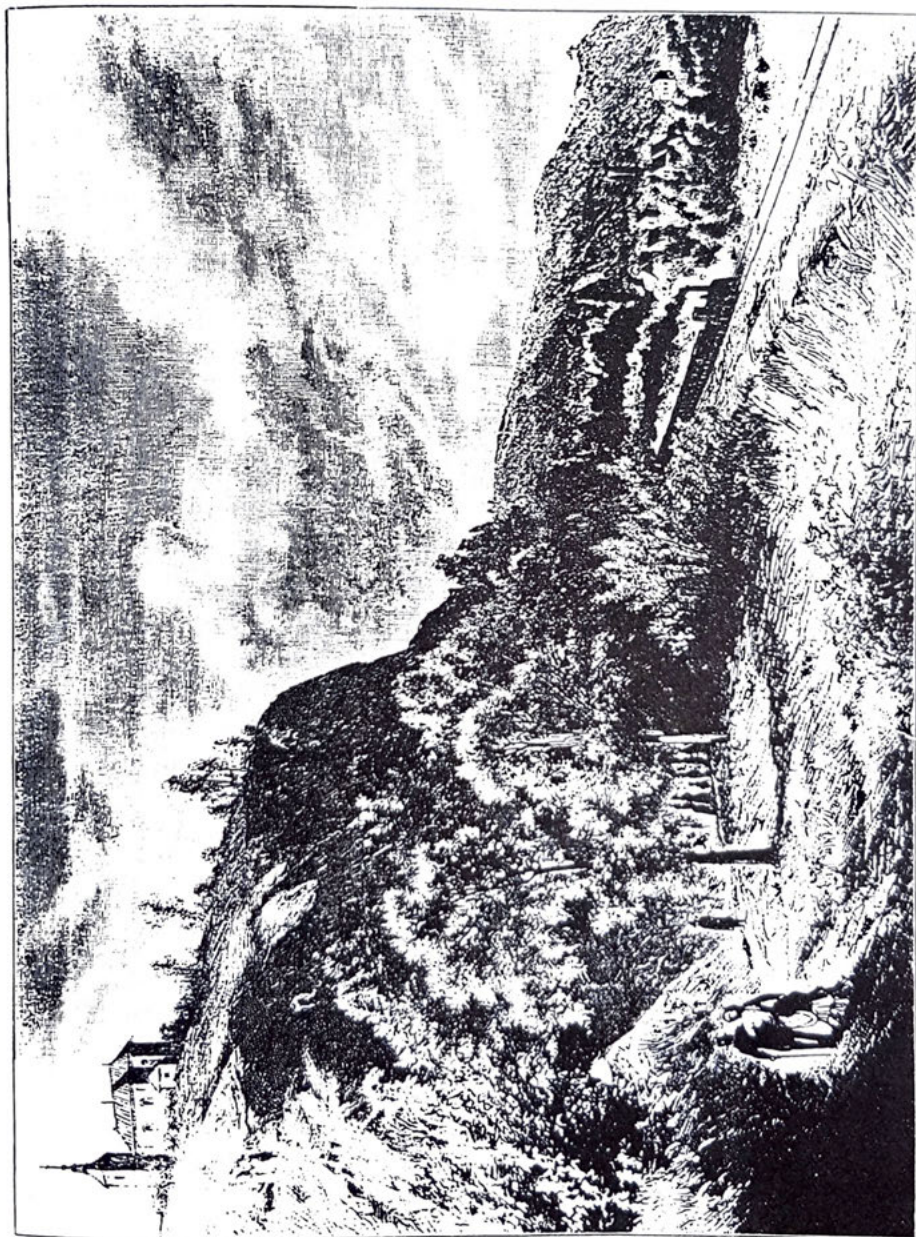
Jeskyňe tato jest blízko mlýna a myslivny nedaleko cesty k *Tobolce*. Byla původně kopána archeologem *Jírou* pro *Státní archeologický ústav Č.S.R.*, část vykopávek pak vedl jsem sám. Avšak tyto práce nejsou ještě dokončeny. Materiál i denník *Jírova* jest toho času ještě v uvedeném ústavu. Profil pak uveřejnil jsem ve "Vědě přírodní" a zjistil jsem tu i *spodní aurignacienu* podle černých křemenců, fauny i tvarů.

Právě nyní bylo by třeba rozbít sesuté stropy, vyvézt před jeskyni a hledat ve žluté hlíně zbytky zvířeny.

Jeskyňe tato je úplně rovná, 15 m dlouhá a v zimě bývají v ní nádherné krápníky ledové, až na metr vysoké.

Koda poskytla první velmi důležitý profil hlinitých vrstev, jakož i velmi četné ulity a právě z těch dala se poznati jednotlivá společenstva těchto měkkýšů a dle nich pak souditi na jednotlivé směry v podnebí nejmladší doby čtvrtohorní čili kvarteru. Postup těchto vrstev byl následující:

1. *černozem*: 1 - 1 ¼ m. Drobné ulity - 14 druhů - velmi hojně, kostičky malých obratlovců. Všechny předhistorické kultury počínaje *kultúrou volutovou*.
2. *travertinová hlína*: 1 dm - ¼ m. Měkkýšů již jen 4 druhy, obratlovců více. Tato vrstva je dokladem období velmi teplého a velmi vlhkého: v ní tvořily se travertiny na Berounsku, které mají spoustu otisků

Návrší chuchelské s kostelíkem sv.Jana v xylografii z konce 19.století. Ottovy Čechy, díl Praha.

listí stromových (Chuchle, Kosoř, Kotýs, Královská rokli). Tomuto období říkáme *atlantické*¹³.

3. *hnědožlutá hlína drobivá*: ¼ - ½ m! Ulit pouze 6 druhů, kostiček hojně.
4. *žlutá hlína*: ½ - 1 m: Měkkýšů 5 druhů, z nich jiné než v předešlých vrstvách, kosti drobných ssavců hojně! *Paleolit*! t.j. nástroje pračlověka z doby zvané *aurignacien* (dle Mašky Aurignac ve Francii s touž kulturou). *Nosorožec*. Tedy již doba ledová.
5. *hlavní vrstva zříceného stropu jeskyně*
6. *žlutá hlína*: 1 - ? m. Zeď ve vchodu jeskyně z doby paleolitické! Tento nerušený vývoj vrstev byl vlastně opěrným bodem k zpracování podrobné stratigrafie (poznání vrstev) českého kvartéru a to období poledového (=postglacialu), neboť byly zde stěpy nádob předhistorických v černozi, která tvořila se za doby *subboreální*¹⁴ t.j. chladna a vlhka.

Ona "travertinová hlína" byla pak zjištěna zatím r.1934 i na pobřeží *Černého Moře* v *Bulharsku* a to u *Konstajnu* a *Mesemorie*.

Návštěvu této jeskyně lze doporučit v zimě, kdy jsou v ní ledové krápníky.

Jeskyně v lese na ostrohu mezi potokem a nádražím

Všechny tyto jeskyně jsou drobnější, jen jedna z nich má krásnou balkonovou plošinku. Kultury předhistorické zde zatím nalezeny nebyly (Stocký-Petrbock)¹⁵.

Královská rokli

Je to jedno z nejkrásnějších míst *Českého Krasu* vůbec. Vchod začíná pod viaduktem dráhy u strážného domku a musíme podléztí velice ohnutí, neboť průtrž mračen před několika lety zanesla sem plno šterku, který dodnes není odstraněn.

Královskou roklič protéká potůček, který často zmizí ve šterku a pak zas vyvěrá na světlo. Místy tvoří nádherná drobounká jezírka s křišťálovou, studenou vodou: v létě je v nich ochlazení pravou rozkoší. Někdy mají tato jezírka malinké ostrůvky z travertinu a mechu, který se tu tvoří přímo činností rostlin tedy cestou biochemickou. Některé tyto scény připomínají malinké, ale přírodní "japonské zahrádky".

Travertiny ostatně vyzdobily "Královskou

rokli" několika intimními krásami, které bychom marně v okolí Prahy hledali. Jsou to především vodopády, ne moc hlučné, neboť potůček vodou nikdy neoplyvá, ale rozkošné. A jejich stěny jsou věčně zelené a to právě od mechu *Cratoneuron commutatum*¹⁶, který miluje neustálou a čistou a studenou sprchu.

I v zimě jsou tyto vodopády nádherné, neboť na každém trsu tohoto mechu je kopule křišťálového ledu a všechny pak buď docela nebo nesouvisle spolu splývají a mezi skulinami protéká a zurčí právě tak i křišťálové praménky a u všech směřují se chomáče nejzelenějšího a nejzdravějšího mechu, vlastního stavitele těchto jedinečných kaskád. A tak celá tahle scenerie jako by vás potěšila: už brzy pustíme zas jaro mezi nás!

Na několika místech po stranách údolí jsou vápencové šterky slepeny našimi travertiny v památné lavice.

V celé rokli jsou tři hlavní kaskády těchto pokrovů. Některé jsou buď již izolovány, na jiných dokonce leží travertiny plné otisků rostlin, zejména bukových listů a bukvic, lískových oříšků anebo listů tohoto keře. A právě z těchto otisků známe dokonale i geologické stáří těchto význačných pokrovů. Někde jsou pak tyto lavice již jenom nalepeny na skalách, neboť potůček prořezal do svého dna silurských vápenců trochu již hlouběji.

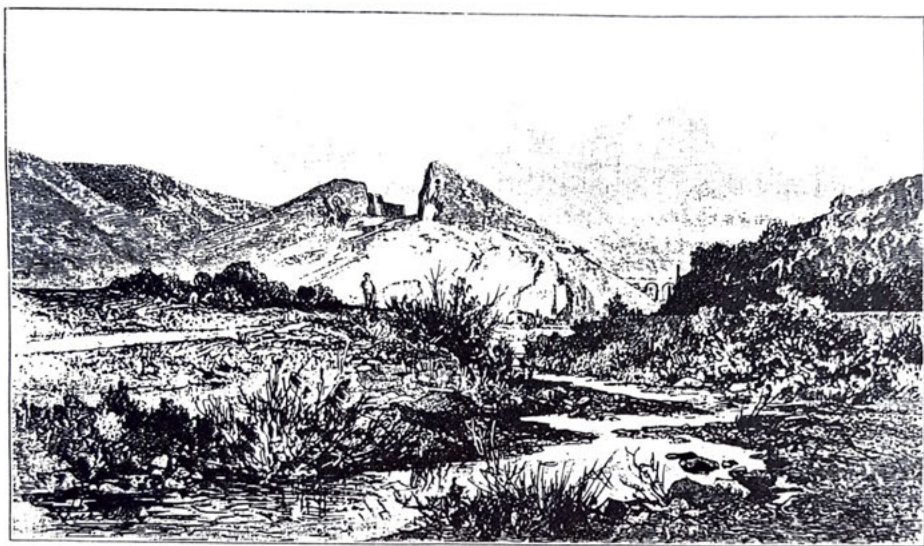
Dá se tedy předčíst několik stránek z geologické historie tohoto potůčku! A s nimi dá se tu žít i jedinečná přítomnost "divočiny", namnoze ještě neporušené činností člověka.

Zde vlastně vstupujeme do úžasné minulosti a díváme se do uplynulých věků a je nám jako kdybychom se vrátili ze živoucího a zoufalého dneška do idylické minulosti! Ano: takhle bývalo i u nás v Čechách všude krásně.

Dnes máme sice mnohem víc, dovedeme v radiu slyšet už doma v pokojích celý svět, létáme i bez motoru na větroních, ale přitom jsme ztratili tuhle tu krásu a to většinou zbytečně a neurvale.

I tady, skoro jen z kraje začal kdysi člověk se svými lomy. Ale že je život zde v této "Královské rokli" jako v pralese, převládá se přes tohle všechno horoucí a tvořivá zeleň zdejšího života a člověkům "zločin proti přírodě" je zakryt jejím milosrdenstvím.

A právě to, co tady udivuje, může být jen úžasné množství zdejšího života, který je tady ještě ve své plné eruptivní síle.

Původní pohled na lom "Vysoká" v Prokopském údolí, jak vypadal koncem 19.století. Ottovy Čechy, díl Praha.

Celá ta rokle je přeplněna tímto životem jako oasa a všechna ta síla je v tomto malém a věčně si hrajícím potůčku.

Tady byste konečně začali řešit problém našich pohádek: vody živé a vody mrtvé. Ta zdejší, to je voda živá. Tam o dvě stě metrů dál, tam v řece, už je to voda sama spláskami továren i měst regulací úplně otrávená!

Jen tato voda může se tu přeměňovat v onu úžasnou a veselou vegetaci, která se nebojí ani největších veder.

Jak idylické je tu pak táboření: zrovna u stanu ozývá se přes noc malý vodopádek ten pramen vody živé: kolem je ticho, nad vámi jenom stromy a teprve nad nimi nebe. Každý úder hromu je tu desetkrát tak silný a protahuje se v mnoho vteřin a odráží se od stěny ke stěně: a když přišel příval? nu tak uskočíte buď na strom nebo stráň! a zažijete jednu z nejkrásnějších bouří přírody.

Na konci této rokle je kolmá vápencová stěna a postraně u ní maličká vertikální dutina. Když pak půjdete v zimě od levého břehu nad tuto roklí, snad v tajícím nebo nedovátém sněhu najdete zde symbolický "Věčný květ" t.j. mochnu jarní¹⁷ v jedinečném květu. Ale pak: netrhejte ji! ne! udělejte si snímek, a jednou místo obrázku svatého at' dají vám to do rakve ...

Turská Maštal u Tetína

Jak už víte: zabili ji! odmítli naprosto všechno, čím se chtěla vykoupit! a podívejte se: nezabil ji rakouský byrokrat, ale naši vlastní čeští lidé! A to bolí! a právě tady "nad Berounkou" a "pod Tetínem", neboť tady šly české dějiny a tady měla zůstat na věky historická a předhistorická rezervace!

Nikde v celých Čechách nešly dějiny tak za sebou, nikde se tak nezapsaly jako na *Tetíně* a přece stačili dva "oficiální lidé", dokonce mladočeští vlastenci a ke všemu dva vynikající badatelé, aby na výzvu c.k. byrokracie odpověděli této od ní nečekaným ortelem. Že se tehdy raději ten c.k. okresní hejtman neobrátil se svým dotazem do "nepřátelské" Vídně! To dnes mohla být *Turská Maštal* i zříceniny středověkého hradu zachráněny. *Kafka* spokojil se sice odtud s kostmi a profilem, udělal i jednu úplně němou fotografii, ale *Pič* nedovedl chtít odtud ani jeden střepek, natož aby snad ho napadlo, že jsou tu nejvzácnější zbytky kultur po českých dvou periodách aurignacienu! Staříčský *Břetislav Jelínek* snad byl proti oběma bezmocný, *Axamít* snad mladý nebo melancholický a tak *Turské Maštale* zemřely a zdálo se, že nikdy nic už ani slovíčkem nepovědí! Ale byl to

přeci jen *Axamít*, který buď sám, nebo od dělníků vytěžil tu pokladu, právě tak jako já zvednul jsem tu nejprve klíč k nejpodrobnější stratigrafii české doby poledové a potom objevil tu poslední, úplně neznámou prostorou *Turských Maštálí jeskyni Axamítovou*¹⁸, kde jsem od obou období aurignacienu našel dále v úplně neporušených vrstvách i všechno ostatní, neolitem počínaje.

Jsou to ovšem všechno jen zbytky bohatství kdysi netušeného, ale vykonal jsem tu stoprocentně všechno. Žel mi, velký žel, právě že největší přítel doktor *Axamít* už se těchto nálezů nedočkal ... Ani plán této jeskyně nikdy nikdo nedělal! a přece již sama o sobě byla jedinečnou přírodní památkou ... O tom co se našlo kolem na stráni, píše *Axamít* ve své práci *Tetín*. Kvarterní nálezy v jeskyni zpracoval *Woldřich*, doplnil a opravil *Kafka*. Moje vlastní vykopávky odkryly již zmíněnou *Jeskyni Axamítovou*, našly první a dosud jedinou lebku *medvěda jeskynního* z Čech, řadu převládajících dalších obratlovců, objevily ohniště pračlověka z doby spodního *aurignacienu*, přišly na kostěné a kamenné nástroje z obou epoch spodního *aurignacienu*, jak dále následuje. Přitom moje žena vybrala z jednotlivých vrstev tisíce a tisíce kůstek nejdrobnějších obratlovců. Tento materiál všechen dosud není určen, neboť t.č. není v Praze odborníka ... Zvláštní zmínku zasluhují pak i šupiny ryb, které jsme v určité vrstvě našli. Ve vykopávkách příležitostně pokračuji.

Celý však tetínských ostroh je prostoupen dutinami a to jak jeskyněmi, tak i chodbami a komínky. Většina z nich je však zanesena říčními terasovými šterky, pískem a hlinou. I dnešní zbytky toho všeho jsou však významnými jakožto památky přírodní a proto zasluhují potřebné ochrany.

Turská Maštál je také dodnes jediná česká jeskyně, která byla tak podrobně prozkoumána a která dala také tolik na Čechy úžasného materiálu. Bylo ovšem třeba jít velice opatrně, neboť začal jsem odkrývat všechno, co se nedá pak nikdy již nahradit! Bylo třeba vidět a přesně rozlišit nejen všechny vrstvy a proto práce postupovala tak pomalu, ale bylo nutno při tom i učit se znát vidět tyto vrstvy a tak mohlo se jít pomalu! K tomu ovšem byla i podmínka: vidět a vysbírat vše, co v těch různých a všech vrstvách bylo. A tu nutno uznati úžasnou trpělivost mé

ženy *Jožky*, která odtud vybrala tisíce a tisíce těch nejdrobnějších kostiček i jednotlivých zoubků ptačích a nejdrobnějších ssavců právě tak, jakož i ulity malých měkkýšů. Dnes je tento poklad v materiálu sbírek Národního Muzea v Praze. A tak ani jedna z našich jeskyní krásných nedala takovou spoustu tohoto materiálu. Za to ovšem výsledky těchto našich prací jsou tak skvělé!

Turská Maštál je skutečnou jeskyní říční: na dně je vyplněna terasovým materiálem. Ostatní hlíny vznikaly v jeskyni samotné a pouze nejsvrchnější "kora" je místy usazená, je také skutečně "náplavem" t.j. usazená za největších přívalů, kdy voda vnikala do této prostoty některou uzoučkou skalní trhlinou a proto také všechny ulity patří těm nejdrobnějším druhům a také smetl a uhlíčky dřevěné spolu splavené jsou co nejmenší! Poněvadž podařilo se mi do všech podrobností zpracovati časový vývoj (chronologickou stratigrafii) všech těchto vrstev, uvedu ji zde, neboť ona je konečným výsledkem této práce. Nalezené předměty jsou jen dokladovým materiálem. Kdo jde do jeskyně za každým jiným účelem t.j. "aby tam nasbíral předměty", ten ovšem všechnu práci i jeskyni zkazí. Toho dokladem není snad jenom "dívký archeolog", ale též všichni ti, kdo tehdy spokojovali se tak s "nálezy" v jeskyni *Prokopově* ...

Turská Maštál je také první českou jeskyní, kde bylo poznáno *sídlíště* člověka z doby ledové. Mnohem více sice bylo nalezeno v *Jeskyni nad Kačákem*, ale tam přede mnou nikdo nepracoval, kdežto *Turské Maštale* našel jsem již zničené!

Při svých pracích postupoval jsem vždy po vrstvách: nejdříve udělal jsem si (kolmý) profil, abych viděl sled všech vrstev a zároveň i vše to, co v nich je ukryto.

Každá vrstva měla určitou kulturu předhistorickou a tak bylo možno s naprostou jistotou poznati stáří těchto vrstev, což by právě bez těchto nálezů naprosto nešlo.

Tím ovšem bylo určeno stáří všech ostatních předmětů, které ještě v té které vrstvě spolu s těmito střepy, nástroji atd. byly a k tomu patřily: kosti, ulity, šupiny a krovky brouků. Kosti velkých zvířat jsou vesměs zbytky po jídle člověka. Ten kupodivu tyto věci z jeskyně nevyváňel, ale nechal je v ní pěkně zahřát, což jeskyni asi naplňovalo odpornou vůni. Ale právě vedou si dnešní *Eskymáci*, jak o tom píše *Welch*. V obytných jeskyních pales-

P a n u

J a r. P e t r b o k o v i

členu stát. geolog. ústavu

čís.

49/32

v P r a z e.

K Vašemu ct. přípisu ze dne 28./12. 1931, usneslo se
obecní zástupitelstvo ve své schůzi konané dne 27.
ledna 1932. vyhověti Vám v plném rozsahu stran výzkumu
Tetínských skal Turských maštálí, v Tetíně.

Současně medvědí lebku, kterou Jste našel na našem
pozemku, dává Vám obec Tetín svolení, by daroval Jste
tuto jménem obce Tetína Národnímu museu v Praze
archolog. oddělení.

O tom se Vám vyrozumění podává a práci Vaší přeje
obec Tetín mnoho zdaru.

O b e c n í ú ř a d v T e t í n ě.

dne 28.ledna 1932/.

Svoboda Václav
starosta.

Vyrozumění obecního úřadu na Tetíně o lebce jeskynního medvěda nalezené v Turských maštálích.

tinských *Arabů* našel jsem naopak vždy čisto, ač ovšem hmyzu odtud vypudit nelze. Kostí malých ssavců jsou zde zase zbytky po hodech ptáků a malých šelem. Jsou to vždy kostičky jednotlivé. Kde najdeme kostru celou, tam jde skutečně o zvíře v jeskyni zahynulé.

V cizině jsou však v jeskyních i celé kostry lidské! Tam tedy byl člověk pohřben a to již od kultur doby ledové. V jeskyni *Baradla*, které patří i slovenská *Domica* byla dokonce i nádherná hrobka, ale naprosto neodborným "výzkumem" (!!) bylo vše zničeno! a kostry přeházeny do pytlů a odpočívají ve skladišti "Němzeti muzeum" v Budapešti. V Čechách byla jedinná jeskyně adaptována na "katakomby" a v ní pohřbívání mniši: jejich kostry jsou částečně do dnes uchovány a pomalu se rozpadávají před očima dnešních turistů. Je to jedinečná česká travertinová jeskyně pod kostelem *sv. Ivana pod Skalou*.

Nejstarší kulturou *Turské Maštale* je spodní aurignacien. Vyznačuje se tím, že jeho nástroje jsou vesměs z křemenů - tedy pískových slepenců - a hrubě opracovaných kostí¹⁹. Tehdejší člověk v Čechách nepoužíval k jejich výrobě pazourků a nástroje kostěné nehladil! Kamenné nástroje vyráběli si dokonce i z přírodních terasových oblázků, kterých jsou zde ale spousty.

Dříve považovali tuto kulturu za *moustérien*, avšak *Absolon* jednou pro vždy dokázal, že člověk typu neandrtálského ve střední Evropě nežil!

Doklady pro to má z jeskyně zvané *Šipka na Moravě*, z alpské *Gudenushöhle*. Stejnou kulturu a to celé sídliště objevil jsem v *Jeskyni nad Kačákem*.

Turská Maštaľ je dosud jedinou ze všech českých jeskyní, ve které dal se sledovati vývoj všech místních kultur a to od spodního aurignacienu přes neolit, dobu bronzovou až po středověk i dobu moderní! Sled pak všeho je následující (viz tabuka).

Teprve otevřením nové jeskyně podařilo se mi rozlišiti od sebe vrstvy z doby ledové se dvěma různými kulturami. Obě sice patří *aurignacienu*, ale jedna *spodního* čili staršímu a druhá *svrchnímu* čili mladšímu.

Také způsob fosilisování kostí je dvojitý: všechny z období *aurignacienu* *spodního* jsou od manganu černé, z *aurignacienu* *svrchního* světlé. Z skupiny zvířat spodní vrstvy nutno jmenovat především *medvěda jeskynního* (*Ursus spelaeus*), z něhož byla zde nalezena

poprvé v *Čechách* celá lebka, dále pak v *Čechách* poprvé i tyto ostatní kosterní zbytky: kost patní, několik drápů, dvě spodní čelisti malých medvídků a několik prstů. Současně i přeražená kost (bumerus), 4 obratle. Druhým zvířetem této vrstvy jest *hyena jeskynní*. Z ní zachovaly se především zuby, ostatní kosti, snad také nalezené, nejsou zatím určeny, neboť na první pohled nedovedeme je určit a srovnávací materiál je až v Brně. Avšak ani *Morava*, tak přebohatá na kosterní zbytky zvířeny z doby ledové, nemá kostru, byť i jenom necelou. Dále pak jsou odtud zuby *koně* (divokého ovšem), z jehož jedné kosti je vyroben i krásný nástroj ve *starším aurignacienu*. Z ostatních vlastních nálezů pak nutno upomenouti: svišť (*Archomis bobac* /Schreb./), *sysel rudý* (*Spermophilus* sp. off. *rufescens* *Seal* § *Blas*), *hraboš polní* (*Agriola arsalis* *Seal*), *kachna* (*Anas* sp.) a to úlomek zobáku.

Nástroje byly nalezeny trojí a to jak z kamene - ve spodním aurignacienu z křemenů, ve svrchním z pazourku, tak z kostí: ve spodním aurignacienu je to již zmíněná kost se zachovalou kloubní částí, která byla za držadlo: dále část žebra velkého ssavce a *mamuta* na obou koncích kolmo seříznutá, dále *hrot* úzké, dlouhé kosti, snad tedy *šipka*, a ve svrchním aurignacienu: *jehlice* z *mamutoviny* (24 cm slouhé), potom nástroje z *úlomků sobích parohů*, t.zv. "kladiva". Mimo to ještě několik jiných opracovaných kostí²⁰.

K tomu se druží tisíce kostí nejdrobnějších obratlovců jak ssavců, tak i ptáků, které všechny se vzácnou trpělivostí vybírala z jednotlivých vrstev má žena *Jožka*.

SRBSKO: JESKYNĚ NA LEVÉM BŘEHU BEROUNKY

Jeskyně nad Srbským neboli Boubovským potůčkem

1. Jeskyně "Pod silnicí"

Na pravém břehu jmenovaného potůčku na cestě ke známým "vodopádům" je ve skalní stěně pod silnicí k *Hostimě* asi 8 metrů nad hladinou této vody nevelká jeskyně v devonských vápencích.

Hlavní prostor má zhruba tvar obdélníku o délce 3 ½ m a šířce 1 ½ metrů. Do něho přichází se o vchodu dvoumetrovém, který se

	vrstva:	nález:	chronologie geologická	chronologie archeologická
1.	<i>hlinitá, travertinová kora, ssuť 5 cm</i>	lebka srnky	přítomnost	moderní
2.	<i>hlína žlutá, porovitá, až prachově jemná 3-4 dm</i>	ojedinělé nálezy kostí drobných obratlovců		historická bez možnosti určití století
3.	<i>hlinito-travertinová kora 2-3 dm</i>	ulity, kostičky drobných obratlovců		historická bez možnosti určití století
4.	<i>hlína žluto-rezavá tmavší 1-2 dm s nepevnými zrny travertinu 1-2 dm</i>	ostruha z XII. století	myanien	XII. století
5.	<i>černá hlína 5-22 cm</i>	kultura <i>kno-vízsko-bylanská</i>	litorinien	mladší bylanská
6.	<i>hlína žlutá kompaktnější 2-3 dm</i>	ulity 2, drobní obratlovci, kultura <i>mladší volutová</i>	subboreální	neolit
7.	(limonitované hlíny) nebo travertinová hlína (ne vždy vyvinutá) 1-3 dm	?	litorinien atlantický	?
8. až 12.: doba ledová = plistocaen				
8.	<i>II. vrstva zřícených stropů</i>	0	asylien dryasien	?
9.	červenavá hlína méně kompaktní	sob, kůň, mamut: nástroje ze sobích parohů a mamutího klu	würmien	svrchní aurignacien
10.	<i>I. vrstva zřícených stropů</i>	0		0
11.	<i>červenavá kompaktní hlína</i>	hyena, medvěd, jeskynní kůň		spodní aurignacien
12.	terasové šterky a písky	?		?

Turská Mašta - vývoj místních kultur

(od spodního aurignacienu přes neolit, dobu bronzovou až po středověk i dobu moderní).

zužuje do hlavního prostoru v hloubce 1 ½ metru na jeden metr.

Nedaleko vchodu je dlouhá, neprůlezná chodba. Zadní stěna hlavního prostoru má dva komíny. Levý je úplně kolmý, asi 6 m vysoký,

půl, tři čtvrti a nahoře asi 1 m široký a má nepatrné dutinové rozšíření a je velmi úzkou, pouze 2-3 dm širokou chodbou spojen s frontální stěnou skalní. Jsou v něm i pěkné krápníky. Druhý komín je poněkud šikmý, asi

4 m vysoký, stejně s prvním široký, nahoře opět rozšířený.

Tato jeskyně byla první, kterou jsem nerušeně kopal sám a v ní naučil se poznávat jednotlivé vrstvy našich jeskyní, chápal jejich význam pro paleoklimatologii, studium změn podnebí v různých obdobích doby poledové.

Profil byl pak následující:

1. "guano" s ohromným množstvím krovek brouků, kostiček drobných obratlovců a málo ulitami. Výška této vrstvy byla 1 - 2 ½ metrů,
2. pod ním byla bělavá *travertinová hlína* a to ¼ - ½ m a v té kostičky drobných obratlovců a pouze jediný plž: *hlemýžď plavý* (*Eulota fruticum*). Tato travertinová hlína může se otevřít pouze za období velkých dešťů a také *hlemýžď plavý* žije výlučně ve vlhkých polohách²¹.
3. dále byla *žlutá hlína* ¼ - ½ metru a to zase s kostičkami drobných obratlovců, uhlíky dřevěnými, tedy jedinou stopou po praobyvatelích této jeskyně a ulity sedmi druhů měkkýšů.

Pak byla 4. vrstva a to: *zřícený strop* jeskyně na 5. vrstvě: *žluté hlíně*, do které jsem se nedostal patrně proto, že je pokryta balvany zříceného stropu. Bylo by třeba je rozbít a vynést, neboť tato vrstva může obsahovati nástroje paleolitu a tedy i zbytky zvířeny z doby ledové.

Že se mohlo "guano" usadit má příčinu v tom, že jeskyně v této době nebyla obydlena. Žel, už tu nebyly nalezeny žádné stopy - až na uvedené uhlíky - po činnosti člověka²².

Jeskyně "Nad vodopády"

Podle jmenovaného potůčku vede cesta pěkným údolím ke známým "vodopádům". Nad nimi je také jeskyně známá tím, že zadní stěna je plna poměrně volných, zřícených stropních a snad i stěnových balvanů, které jsou taky samy ve hlinách ke vchodu.

Bylo by velmi dobře, kdyby zůstala vlastně netknuta jako *přírodní památka* a to právě pro ony tak zřícené balvany, neboť je v tom krásným dokladem geologickým.

I vlastní výzkum hlinitých vrstev na dně této jeskyně mnoho nového asi nepřinese, neboť tyto vrstvy jsou jistě velmi sporé a když předešlá jeskyně "Pod silnicí" sama poskytla útulek člověku předhistorickému jenom snad na několik hodin, tu tato jinak jistě nepohodl-

nější jeskyně sotva že dá po něm více. Její cena je pro *Český Kras* právě v oněch zřícených balvanech.

Vodopády

Tyto všem výletníkům známé "vodopády" vznikly erozivní činností *Boubovského* neboli *Srbského* potůčku a tvoří několik jinak pěkných - ovšem velmi že miniaturních kaskád.

Jinak jsou ještě zajímavé i tím, že na jejich stěnách tvoří se do dnes travertinové nálety, často plné otisků rostlin, zejména habrů, což je tedy dokladem pro to, že se tvoří skutečně i dnes. Někdy se však stane, že - třeba za staletí jednou - ulomí se taková travertinová stěna zůstane pak izolovaná na dně vodopádu jako balvan. A pokud je pak vody rozbijí na malé úlomky, odnáší sebou dál, až konečně někdy takový malý travertinový oblázek uvázne v ostatním kamení, písku a hlíně v terase tohoto potůčku.

Tak dalo se již před věky, neboť v jedné staré terase tohoto potůčku nalezl jsem valounek tohoto travertinu.

Jeskyně ve skalách nad Berounkou

V této skalní frontě je celá řada menších i "větších" jeskyní i drobných dutin, v nichž některé nejsou ještě do dnes prozkoumány vůbec, důkladně pouze jedna a druhá téměř docela. O menších dutinách ani zde uvažovat nebudeme, za to však všimneme si nádherného *Balkonu*, který jest ovšem takovou miniaturní hříčkou, avšak pro náš *Český Kras* skutečnou jedinečností, neboť má nejen nádherné "okno", ale je to ovšem ještě i kryt skalním stropem, který však není nepromokavý.

Druhou zvláštností tohoto kraje pak je převislá skála, zvaná *Srbské abri*. Každé takové stěně říká se *abri* a namnoze bývají pod ním i velkolepé nálezy archeologické, neboť člověk pradávných dob předhistorických hledal zde příjemný útulek snad v létě, kdy se mu žilo na světě nejveseleji.

Pod "Srbským abri" jsme ještě nekopali...

Vlevo od pěšiny za kamenolomovými domy u Berounky je ve skalní stěně "Nízká jeskyně", "Patrová jeskyně" a "Nová jeskyně". Všechny byly za dob předhistorických obydleny a vykopávky zejména *Nové jeskyně* potkaly se opravdu se skutečným zdarem.

Úzká jeskyně

Snad tehdy řádila také "bytová nouze", že s tímto nepohodlným a neprostorným doupětem člověk se moh' spokojit. Vchod do této jeskyně je na 2 ½ metrů vysoký a ten má pak pěknou plošinku, ale prostora sama je velmi úzká, nízká a ke všemu ještě šikmá. A přece nalezené střepey neolitické dokazují, že tehdejší člověk bydlil delší dobu i zde.

Žel, že vlastní vykopávky nezačal jsem tady sám. Tím se zajisté velice pokazilo mnoho a to jak sled vrstev, tak i uložení kostí a ulit. Jistě že se ovšem i tady najde ještě někde uložení původní, ze kterého dá se pak rekonstruovat situace původní, ale to nebude již přece jen práce původní, neboť bude nutno mnoho doplňovat.

Avšak i tak jsem s touto prací začal. Jeskyně sama je šikmá, vchod úzký, vysoký, přechází v prostornější, avšak nízkou dutinu, před ní je pilř, který chodbu rozděluje ve dvě. V posledních dnech podařilo se mi najít vrstvy ještě cizím "kopáním" úplně neporušené, takže bude možno zjistit úplně přesný profil. Nalezené střepey neolitické byly zase ve známé již *žluté hlíně* těchto českých jeskyní krasových. Ve výzkumu bude co nejrychleji pokračováno.

Nová jeskyně

Tato jeskyně byla nalezena v dubnu 1930 a tehdy byla pouze letmo a s obtížemi průchodná, a proto její vrstvy byly úplně neporušené a slibovaly výzkum co nejuplněnější. Poněvadž vykopávky postupovaly pomalu, bylo z ní zachráněno a porovnáno vše, až na bakteriologický výzkum jednotlivých vrstev, k němuž nebylo odborníka - co vrstvy tyto obsahovaly. Avšak ani tak skalního dna této jeskyně ještě dosaženo nebylo a je dosud kryto vrstevami z doby ledové.

Vchodem do jeskyně je nádherné *abri*, které již samo o sobě poskytovalo velmi příjemný útluk v dobách předhistorických, čehož důkazem jest, že byla tu nad sebou nalezena *tři ohniště* různých kultur také různými vrstevami oddělených.

Vchod sám je *dnes* 1 ½ m vysoký a stejně tak široký a přechází v nepravidelnou, břídlatou první síň o rozměrech 2x3,70 m a výšce 1 ½ - 2 m. Proti tomuto vchodu je druhý o stejných rozměrech a vede do *druhé* a to hlavní síně, která měří 4 m délky a má výšku

cca 2 m. Přímým pokračováním je tu úzká (70 cm - 1 m) a nízká (1 ½ - ½ m), nerovná 6 m dlouhá, skloněná chodba. Mimo tuto je v této síni i druhá stejně taková chodba vlevo.

Před jeskyní v *abri* byla - jak již řečeno - tři ohniště nad sebou a to: *kultury volutové mladší* ve žluté hlíně, *kultury nordické* v černozemi a *kultury středověké* z XI.-XII. v hlíně hnědé²³.

V první i druhé síni byla nejzajímavější vrstvou až ¼ metrovou "*guano*" z krovek *chroustů* a *chrobáků*. To vše jsou zbytky po hodech netopýrů, kteří ovšem byli zde nerušení teprve tehdy, když už člověk v této jeskyni nebydlil.

Pak následovala celá série jednotlivých vrstev s různými kulturami a to ve spodu *žlutá hlína*²⁴ s kulturou *volutovou* čili *páskovanou*, *černozem* a *tmavá hnědá hlína* s kulturou *nordickou*. Zejména *volutové* nalezeny tu nádoby i nástroje. Množství kostí a ulit doplnilo pak inventář této jeskyně. Avšak nejzajímavějším nálezem byly rozbité a opálené lidské kosti a to právě v kultuře *volutové*.

Tím podán nezvratný důkaz, že lidé této kultury požívali *maso lidské*. Nevíme dnes ještě ovšem, zda byli to obětování váleční zajatci, nebo lidé na nějaké loupežné výpravě uloupení, anebo snad i lidé vlastního kmene z nějakého důvodu k smrti odsouzení. Tato část lidské prehistorie dosud je úplně temná, ač náš materiál takto získány má pro ni cenu nesmírnou. Zajímavé je ovšem i to, že tyto kosterní zbytky patřily několika lidem.

Patrová jeskyně

Tato jeskyně ze všech jeskyní *Českého Krasu* je skutečně nejsložitější a bezesporu nejhezčí, neboť má nejvíce chodeb, síní a ještě k tomu plošinu balkonovou. Vchod do ní je "gotické klenutí", kterým po šikmé a schodovité stěně dostaneme se do první síně, značně vysoké, nad kterou ještě je těžce přístupná chodba.

Z této první síně vedou dvě úzké a nízké chodby a to jedna přímo na onu balkonovou plošinu. Tato chodba je krátká a přímá. Druhá chodba však je pouze lezmo průchodná, oblouková a vede do síně druhé. Tato přechází pak v dlouhou a úzkou chodbu na jednom zase místě malým pilřem rozdělenou. Nad touto chodbou je však ještě i dlouhá druhá chodba, zase velmi úzká a nízká. U sa-

mého vchodu máme ještě i menší chodbu oknem ve skalní stěně úplně otevřenou.

Nebyl jsem první, kdo v této jeskyni kopal. Z prvních byli to trampí, kteří si upravili jen horní síň a nechali i pazourkové nožky klidně na vyházené hlině. Pak se dostali sem "archeologové", kteří porušili moje práce, snad i něco do "neznáma" odnesli, ale profily s úplným sledem vrstev mám zachráněny. Nebudu je zde uvádět znovu, neboť opakuje se tu mnoho, co bylo řečeno již dříve.

Tato jeskyně byla však nápadně chudá na kosti a ulity a to i tam, kde jsem začal sbírat sám.

Další krasové dutiny této skalní fronty

Mimo "jeskyni Úzkou", "novou Srbskou" a "Patrovou" je i zde několik drobných dutin, ve kterých však člověk nikdy nebydlil, neboť jsou příliš a příliš malé. Zde hledali přechodný útulek jen drobní ssavci a "trvalý odpočinek" - měkkýši. Jejich ulity svědčí o tom, že slézali se sem za určitých a nám dosud neznámých okolností velmi hojně, aby hledali buď ochrany před suchem a slunečním žářem, anebo aby sem chodili umírat.

Jedno je z toho všeho jisto: šli sem vědomě, nikoli nahodile a nikdy nebyli sem "spláchnuti vodou". Tyto dutiny jsou také příliš nepatrné, než aby tu mohly tyto dlouhé generace žít, neboť nikdy nebylo tu dosti potravy, jak je tomu dnes na příklad v travertinových jeskyních na slovenském *Dreveníku*, jako je tomu tak i v krasových jeskyních *Iskerského defilé* od *Kunina* ke *Karlukovu* v *Bulharsku*, kde - právě tak jako v *Dreveníku* je tolik prostoru a vlhka i světla, že tato místa jsou pro tyto stíno- a vlhkomilné měkkýše vlastně jediné možným dneska již místem, kde mohou vůbec žít, neboť všude kolem dokola je příliš mnoho sucha, které je vítané jediné druhým teplem a suchomilným.

Dovedeme snadno pochopit, že v takové *Turské Maštali* mohlo se dařit na vlhkých stěnách komínů i těmto měkkýšům velmi dobře, neboť nacházeli tam dosti potravy, ale zde v těchto drobných dutinách neměli nic než suchý stín ...

Jsou to skutečně "hřbitovy"? není to jen tak nahodilý nápad? Snad ano, snad ne! Snad

se už ví, že jsou i *hřbitovy* slonů v *Africe*, a že jsou i *hřbitovy* mravenců, tyto jsou ovšem *hřbitovy* vlastními, neboť na ně odnešeni mrtví svými druhy ...²⁵

Jeskyně Barrandova

Tato jeskyně byla přejmenována podle francouzského emigranta - slavného badatele *Joachima Barranda* 1922 *Ant.Hoenigem* (viz: *Die Barrande-Grotte bei Srbsko im Berauntale. "Lotos". Praha 1922*) a je nejsložitější a největší ze všech jeskyní krasových. Její vchod je asi ve 42 metrech nad hladinou *Berounky*, tedy přibližně stejně, jako *Jeskyně nad Kačákem* a *Turská Mašta* pod *Tetínem*. Tento vchod vede doprostřed památné, asi celkem 27 m dlouhé chodby, která v pravo končí - snad zdánlivě křídlem 12 metrů dlouhým, kdežto levé křídlo "větrná chodba" směřuje k velkému a vysokému oknu s přední zvanou "lodgie". Odtud však kolmo na tuto chodbu vede jiná chodba do vlastního světa podzemního. Tato pak je dosti srázná a přivádí nás do velké síně, kde na stěnách jsou skutečné krápníky, krápníkové vodopády: zde pak se dostaneme na *most* v tomto podzemí, před kterým se otvírá kolmý 14 m hluboký komín, kterým a to jediné po provaze se dostaneme do spodních prostor, tedy celkové hloubky této jeskyně 35 metrů. *Jeskyně Barrandova* má dvoje prostory nad sebou a to velké síně čili dómy. Ovšem k návštěvě je dnes třeba nejen provazů a ostrých světél, ale i zkušených lezců. Jeskyně sama stála by za úpravu pro turistu, neboť je to jedinečný zjev *Českého krasu*.

Překročíme-li onen *Schnabelův most*²⁶, dostaneme se do - na Čechy nádherného - *Hoenigova* dómu. Zde jsou ještě opravdovské krápníky, ale jen to, že zde "jde skutečně o zabít" zachránilo je do dnes před barbarstvím návštěvníků. Avšak i tak přirozenou cestou - některé krápníky umírají a ve spodním dómu našli jsme krápník spodní, asi $\frac{3}{4}$ m velký. Také spodní dóm je kusem romantické divočiny, kde na stěnách jsou krápníky i krásné jiné sintrové (=sladkovodní vápenec) nálety. Tyto prostory s kolmými stěnami 5 - 8 m vysokými, o šíři 2 - 7 metrů jsou spojeny s "guanovými" prostorami, nižšími to dutinami této skvělé jeskyně vůbec. Jí - ovšem ve slabé imitaci podobná - je tak trochu *Šanový Kout*²⁷.

Skupina jeskyní v Kozlu

Také v dalším defilé je skupina jeskyní. Toto defilé se jmenuje *Kozel*²⁸ a je známo všem badatelům v *Barrandienu* i všem sběratelům zkamenělin, neboť je tu korálový útes. A v těchto skalách je jedna z největších jeskyní českých zvaná *Šanověj Kozel*, jedno malé abré a dvě jeskyně vertikální, z nichž jedna se jmenuje *Kavčí okno* a druhá *U dubu*. Pak jsou tu ještě menší dutinky právě takové, jak jsme o nich již mluvili.

Kavčí okno

Je to uzoučká jeskyně, velmi nepohodlně přístupná, velmi vysoká, nehluboká a proto zvaná *vertikální čili kolmá*, druhá je podobná u *Koněprus*. Námahu za výstup a hlavně slezení odmění nádherný výhled na oblouk řeky Berounky a přírodní scenerii ruší jen protější lom, jehož skála šla také - dle *Axamíta* až do této řeky a byla v ní i jeskyně. Žel - úplně neznámá, nezakreslená a nefotografovaná. Také nikdo v ní nesbíral? ... Je to prostě už jen mrtvý "neznámý voják", který odešel za zájmy soukromého kapitálu ... Také vrstva hlín je v ní více než nepatrná a *žlutou* - neolitickou hlínu - kryje tu tmavší hlína, která se tvoří v našich a nedávných dnech. Ve *žluté hlíně* jsou kostičky a úlomky zobáčků velmi četných *kavek* a ulity několika málo měkkýšů. Tato jeskyně je přístupná z vozové cesty za zahradičtívím.

Jeskyně U dubu

Malička tato - rovněž vertikální jeskyně - je snadno přístupná a výhled nerovná se tomu z *Kavčího okna*.

Šanověj Kozel

Dále proti proudu dostaneme se do maličkého příčného údolíčka vzhůru do stráně k této jedné z nejsložitějších a zároveň i dnes největších jeskyní *Českého Krasu* neboť má celou soustavu chodeb a síní, je úplně temná a poněvadž až dosud žádný divoký "archeolog" o ní dosud neví, není tato jeskyně a to ona samojediná ve středoevropském *Krasu* - přebíraná! Je proto ještě taková, jak ji stavěla sama příroda a proto je tak vzácná. Těch několik trampů ji neporušilo a právě tak "kasaři" a "lupiči pokladů" dali ji "svatý pokoj". Zůstala tedy neporušená a kdyby neměla už svoje jméno, dal bych jí za to říkat

Panenská. U nás není dosud vydán zákon na ochranu těchto přírodních a archeologických památek a proto může se všady řádit a to před tváří všech našich "ochranářů", kteří ještě "nemají program", jak se jeden z nich na schůzi "Přírodovědeckého Sboru Národního Musea" musil přiznati.

Doporučuji, aby tato jeskyně nikdy nebyla "kopána", aby se v ní udělala jenom zasklená sonda, kde budou označeny a vysvětleny všechny vrstvy. Tuto sondu může ovšem dělat jedině dostatečně odborný geolog, který je zároveň paleontologem i archeologem, neboť každý jiný, který nezná kosti a střepy a nástroje by to vše jen a jen pokazil a to i tehdy, kdyby měl sebeoficielnější titul a postavení. Právě tito páni nechali zabít *jeskyni Prokopovu a Turské Maštale*.

Jeskyně *Šanověj Kozel* má tři sály, do kterých můžeme se protáhnout asi 30 m dlouhou uzoučkou chodbou a to nejdříve v pokleku, pak stoje. První sál je na 15 m široký, 17 m dlouhý a vedou z něho dvě chodby. Ta vpravo je zase nízká, avšak široká, takže se proplazíme jí do nejspodnějšího sálu, který je sice již menší, ale má za to krásný, krápníkový strop. Sem tam jsou ovšem i tyto krápníky uraženy, neboť i sem vlezle obyčejné místní mládě a to buď je kamenem urazil, anebo že je odnáší "na památku", což je vlastně stejné! Ušetřeny zůstaly jen ty krápníky, které tvoří na stropě krásná gotická žebra. Avšak i tento sál, říkejme mu třeba "gotický" je stejně spojen s posledním sálem, z něhož vedou dále do vnitra skal dvě - pouze kolmo průchodné, asi 15 metrů dlouhé chodby. Tomuto sálu budeme říkat "sál pískový", poněvadž na jeho dně jsou vrstvy naplaveného písku hloubky dosud neznámé.

Hlavní sál je vlastně geologicky nejzajímavější a to proto, že v něm kupí se vrstvy hlín a jeskynní ssuti do kužele, takže celá jeho podlaha je šikmá a to tak, že do "sálu pískového" sklání se v nízkou, ačkoli zprvu širokou chodbu v úhlu 44 stupňů. Z toho můžeme říci, že "hlavní sál" a "sál pískový" byly snad kdysi sálem jediným. "Sál pískový" má 8 1/2 m šířky. Jedna chodba "sálu gotického" má asi 28 metrů. Takže je tady celkem na 80 metrů podzemí. Na svět je to sice málo, ale na *Český Kras* opravdu více než dosti.

Jak schází tady zákon, který by chránil před každým to, co stavěly geologické věky a naě mají právo generace a celá mezinárod-

ní věda a nikoli jenom několik přítomných jednotlivců! Jsou-li státní a jiné veřejné peníze na zachraňování všelijakých starých kostelů, které dovede člověk vždycky zase obnovit, vždyť sám to kdysi postavil, pak musí být i státní peníze na záchranu jeskyň, neboť ty vznikly přírodním děním a člověk nemůže jich nikdy "obnovit", poněvadž nejsou dílem rukou jeho. Kdy se tedy začne už jednou i tady?

Skupina jeskyň v údolí nad Kačákem Jeskyň nad Kačákem

Když *J. Kafka* o této jeskyni napsal, že v ní docela nic nenašel, jistě ho ani nenapadlo, že právě tato jeskyň má celý poklad nástrojů člověka z doby ledové a to spodní stupeň tak zvaného *aurignacienu* (dle *Aurignac*, města ve Francii) a dnes byl by víc než rád překvapen, že Národní Museum dostane odtud tak mnoho toho, co odjinud ještě do těchto sbírek nikdy nepřicházelo, ba: že je toho mnohem a mnohem víc, než se dalo vůbec kdy čekat.

Bylo to jednou v podletí, kdy jsem tuhle jeskyni zahlédl z protější roviny. A hned druhý den jsme tam šli oba. A hle - bylo patrné, že "zde někdo v té jeskyni už byl". Ale: kdo? a co tam hledal? Vždyť na povrchu se válely střepy z doby *knovízské*, ležela tam sobí kost! Že by hledal tady někdo poklad? Anebo pátrali po skrýši zlodějů?

Ale tohle všechno ne! až v "Archivu pro přírodovědecký výzkum Čech" jsem se dočetl, že dal si kopat *J. Kafka*, ten pilný *Kafka*!

Začínali jsme se ženou tedy tuhle jeskyni pomaloučku: jen tak sondu! ale pak bylo nutno otevřít ji docela pravidelně a začít s vykopávkou velkého slohu.

A tu "Pražská železářská" dala svolení a lidi. Nemohu tedy zapomenout pánů: vrchního ředitele *Brože*, místofeditele *Hoflicka* a *Dra Čermáka*, kteří mi vyšli ve všem vstříc. A tak kromě neolitických kultur jakož i bronzových přišli jsme tu na to největší: na pravý český paleolit v jeskyni! Na vrstvu netknutou a dokonce tu, která překvapila! Když jsem žádal "Prager-Eisen" o povolení, ještě mne ani nenapadlo, že najdu ten paleolit! Šel jsem tehdy jen za kulturami mladšími a za "kostmi z doby ledové": už to by bylo docela stačilo! Ale najednou našel jsem první nástroj z černého kvarciéru a za chvíli na to dřevěné uhlíky

z ohniště! Už bylo tedy jisto, že je tu *stádlíste* člověka z doby ledové!

Starý *Babor* měl podobný nástroj z jeskyň *Koda* a z *moustériu* t.j. ze střední doby paleolitické, ale zapomněl při tom, že právě *Absolon* už tohle pro střední Evropu vyvrátil docela! a že tato industrie patří období, kterému se říká *aurignacien spodní*²⁹.

A tak jsme postupně našli tady celý "paleolitický atelier" s mnoha nástroji kamenými, ještě pak i kostěnými, rozbitými čelistmi *medvěda jeskynního* a *hyeny*, rozbitou *lebkou medvědí*, právě tak jako s oběma kameny, mezi nimiž bylo *ohniště* s velkým kamenem - říčním to oblázkem - který lebku rozbíjel. Bylo třeba mnoho se ptát, neboť šla tu otázka za otázkou, bylo třeba mnoho se učit, neboť vniknul jsem najednou tam, kde z českých lidí ještě nikdo nebyl a v čem se vyznal jedině *Absolon*, který také sám tímto nálezem v *Čechách* byl radostně překvapen a dal mi celou svoji obrovskou knihovnu a to jedinečnou na celém světě k dispozici se všemi svými sbírkami a zkušenostmi! Vždyť i v *Čechách* bylo poprvé nalezeno to, co on přebíral ze svých i ze starých sběrů z moravské jeskyň *"Šipka"* zvané, a snad z rakouské *"Gudenushöhle"* atd. A tak otevřely se mi pracovny *Moravského Zemského Musea*, neboť bez nich vědecká a srovnávací práce nemohla k cíli! A poněvadž z Prahy do Brna je daleko, a stojí to 110 Kč i s 33% slevou, *Absolon* dovedl najít i tyhle peníze ... Dnes bude ovšem *Jeskyň nad Kačákem* pýchou českých sbírek paleolitických, neboť je to asi poslední jeskyň, kde se dalo něco najít!³⁰

Snad ještě víc bylo toho v *Jeskyni Prokopově*, ale toho si "všemohoucí" pan univ. prof. dr. a dr. atd. atd. *A. Frič* nevyšimá a nedal se k ničemu pohnout ani tehdy, když *Kořenský* mu přinesl odtud spodní čelist a jiné kostičky *člověka*. A přece u majitele toho lomu našli podporu co největší právě takovou jako u "P.Ž.". A v *Jeskyni nad Kačákem* už byly hned tak nápadné ty kamenné nástroje! S těmi se mi hned několik archeologů v Praze vysmívalo! A jsou přece nadělány z křemencových oblázků a navíc retušovaných! Ale: na tu retuš musí být oči a hmat! *Absolon* ovšem jásal, ale nad Prahou leží ještě tahle "tradiční skepse".

Byl bych se sice s každým za tyto nástroje rval, zašel snad až do ciziny, ale možná že i se stejným výsledkem! Vždyť tak učený pán,

jako je abbé *Bremil*, muž slavný po celém světě, mi řekl, že naše "Jenerálka" (=dosud známá největší paleolitická stanice česká) je: *detritus* tedy: odpadek, méně než nic!

Nástroje z naší jeskyně jsou ještě primitivnější, než tak zvané "eolithy"³¹ (eos = jitřenka). A o těch *eolithech* se dodnes neví, jestli je dělal člověk, protože jsou už v třetihorách a v Belgii pokrývají plochu 200 čtverečních kilometrů! Já ovšem jsem podobné "eolithy" našel v terase jedné řeky v Bulharsku, právě tak jako v terase jezera *Genezaretského*. A tak naše nástroje z říčních křemenných oblázků vyrobené, jsou to nejprimitivnější, co se dá čekat! Byl to ovšem jen materiál, který tyto tvary vyvolal, neboť z pazourku by tyto nástroje dopadly docela jinak³². Avšak lovec z naší *Jeskyně nad Kačákem* měl raději a to mnohem raději nástroje z kostí. Z těch si vyrobil nádherné nože, šípy, hroty, *škrabadla*, atd. atd. a spoustu jiného, čeho účel jsme ještě nepoznali.

Ano: s *Absolonom* se teprve učíme této industrii rozumět, vždyť *Absolon* byl první, který se do této práce pustil. Ve vykopávkách *Jeskyně nad Kačákem* budeme pokračovat a pak nakreslíme si opravdu celý obraz života pračlověka.

Jeskyně Na pilíři³³

V lese - na Krasovém žebro jest velmi pěkná jeskyně, která má jeden vchod velký a dva menší. Jsou to vlastně dvě chodby, které se rozšiřují do dvou síní. Nejkrásnější je ovšem tady ono skalní a kolmé žebro, pod nímž je majestátní kaňon *Kačáku*. Pohled přes tuto skálu na protější stěny tohoto kaňonu jest sám pro sebe již nádherný a marně se ptáte: proč není vydán již zákon k ochraně přírodních památek? Proč od 1918 ještě ne? Co že dělali všichni ti ochránáři? Bylo tu přeci ještě tehdy *revoluční Národní shromáždění*, které dovedlo odhlasovat i takový zákon, jaký je: "pozemková reforma!" Přece "nebylo jim tehdy snad ubohých kapitalistů líto" co bylo zatím zničeno! Toho nejlepším dokladem je jeskyně:

Stydlé Vody

Ano! už není této jeskyně vůbec. "Solway" - tedy rozhodně "české" podniky ji rozstřílely dřív, než o ní čeští "ochránáři" věděli! A dnes jste tam jako nad zničeným městem. Kdože tady vytrhl kus minulosti *Země* a to:

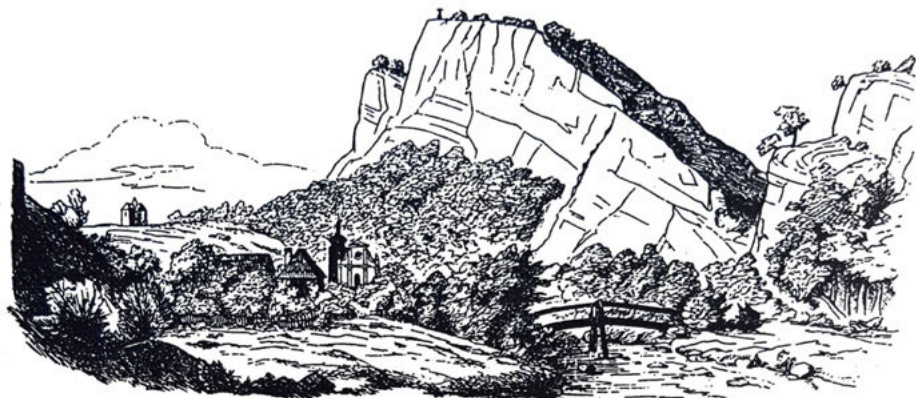
České Země, kde je domov můj. Kdo brání "Stydlé Vody?" Kdo vůbec, že krajem je přišera: lomy, bez citu a krásy, které dovedou vytrhnout srdce z kraje. Všichni ti "čeští ochránáři" mají tedy postavený pomník nehybnoucí! Až ty lomy jednou odtud odejdou, až tu zbude po nich krvácející rána! Až pak zbude tu věčné prázdno po srdci z kraje vytrženém! A to prázdno bude ten pomník českého ochránářství! A ten už nikdo a nikdy nezkrátí! Ani se tam nemusí dát nápis: "Krása našeho domova". Takový list - už léta velmi pěkný - sice máme, ale jestli naši "ochránáři" nezmohou se na činy, pak nám v *Čechách*, na *Moravě* i *Slovensku* zbudou ze živé krásy našeho domova jenom ty potištěné papírky ...

V přímém sousedství této bývalé jeskyně jest ještě *Skála* nad obcí *Ivan pod Skalou*. Je to nádherná kolmá stěna, s nepřístupnou jeskyní vertikální. Kdy by tam chtěl, tak jenom s lanem za stromem uvázaným. Blízko odtud je druhá jeskyně, které se také říká *Turské Maštale*. Je to jinak nenáročná chodba³⁵.

Travertinová jeskyně sv.Ivana

Pod kostelem svatého Ivana je pro Čechy i Moravu skutečně jedinečná jeskyně, neboť je budována v *travertinech*! není to sice jeskyně krasová v našem systému³⁶, ale není možno zde ji vynechat. Travertin je sladkovodní vápenc a ten byl zde usazen chladným pramenem, který ve druhé jeskyni dosud vyvěrá a s přísadou kyseliny uhličitě dává umělou minerální vodu *Ivanku*. Stáří těchto travertinů určili jsme s *Němcejem* před několika lety na: *atlantický litorinien* t.j. období, které bylo těsně před naší *mladší dobou kamennou* jinak *neolit* zvanou. Jak již jméno této doby "atlantický" samotné naznačuje, bylo tehdy v *Čechách* - a ovšem i v celém ostatním stejném zeměpásu - podnebí docela jiné nežli máme dneska a to období *teplé a deštivé*. Prameny tyto měly hojně vody, neboť dešť bylo víc než dost a byly trvalé! Proto jejich voda pronikala zas hluboko do vápencových skal, rozpouštěla uhličitán vápenatý, odnášela jej v podzemním toku a tato látka se zas okamžitě ve vývěrech těchto pramenů srážela na nový tvar vápence, kterému říkáme *vápenec sladkovodní* čili *travertin*, nebo *sintr* a *vápenná pěna*.

Zde u *Ivana*, právě tak jako na různých místech našeho vápencového *Barrandienu* t.j.

Svatý Jan pod Skalou v polovině minulého století.
Několikrát reprodukováná xylografie. Tato varianta pochází z Geologie prof. Krejčího.

území silurských a devonských vápenců - jako na příklad na *Kotýsi*³⁷ u Tmáře na *Kodě*, kde jsou v jeho stěnách vytesány žlaby pro mlýnská kola, v *Královské rokli*, pod *Karlovým Týnem*, u *Roblína* v pověstném údolí *Karlickém*, pod *Kosoří*, v *Chuchli* u studánky v lese a také i jinde v Čechách jako: *Tuchoraz* a *Krupka u Českého Brodu* atd. je v těchto travertinech plno otisků po listech *buků*, *javorů* a jiných, právě tak jako velmi mnoho ulit a lasturek měkkýšů. A z těchto otisků stromů, poznali jsme, že období, kdy se tyto travertiny usazovaly, bylo *teple a vlhko*, tedy podnebí oceanické (přímořské) čili *atlantické*! Tuto jeskyni snad zachránili právě proto, že vzal si ji - klášter! Kostelník vám to sice ukáže, kde ten svatý *Ivan* klečel, poněvadž po jeho kolenách jsou v tom travertinu jamky, pak ještě vám poví, kde spal a na konec ukáže stopy po drápech ďáblů, jak se hnali před tímhle svatým poustevníkem hezky z ostrá různými skulinami ven. Z toho je vidět, že ďábel rozhodně žádné kosti nemá, nebo že je má volně vkloubené! ale duch to rozhodně není, poněvadž má ty drápy tak ostré, že jimi i travertin při útěku podrápe tak, že by to ani tygr nedovedl! A v této jeskyni vydlabali mniši tehda i katakomby pro svůj "odpočinek věčný". Tady tlf jejich těla a snad bylo by dobré dáti sem sklo, aby každý pitomý "turista" nerýpal do těchto pozůstatků kovářím své hole. Ti mrtví tady mnoho klidu nemají! Jim to sice už není ani jedno, ale živí

lidé mají být šetrnější i tam, kde odpočívají mrtví ...

Kaňon a kras u Hostíma

Vy přece všichni znáte z obrázků *Arizonské kaňony* v severní Americe. Vy znáte jejich kolmé stěny a proto vy všichni, kdo z vás také slyší "volání divočiny" pojdte se mnou a užasnete! Budete najednou na kamenné kře a to vám připomene vyházené ledy na břehy při jarním tání! Je to sice jen obraz zdánlivý, ale tak jedinečný, že se vám skutečně zdá, jakoby tady celá ta hora skládala se z vyházených kamenů nějakou obrovskou a už dávno odešlou řekou!

Jak dala by se tu o ní napsat nádherná pohádka o době, kdy i led na jedné řece zkameněl, a příchodu prince - nebo i jenom *Honzy* našeho - Osvoboditel, který rozbil svou obrovskou silou tyto kamenné ledy, poněvadž jedna princezna byla zakleta v rybu a aby ji nikdo nenašel, zlá čarodějnice nebo čaroděj proměnili pak led v kámen! Nebylo by tam třeba ani *Andersena*, ani *Kiplinga*: stačil by na tohle snad i český archeolog-poeta. A ke všemu ještě tady máte zakrslé borovice, které i z těchto skal dovedou si najít živobytí! Těžké živobytí! Přetěžké! Je to zápas gigantů. Také z toho moh' by někdo napsat pohádku! Ale tehdy, kdy ještě bylo dosti času na snění, nikdo sem nešel! Vždyť ani turisté tohoto roku ještě o tom nevědí!

Je to opravdu jako by se pod vámi

propadla země. Tu a tam zůstaly dokonce ještě vztyčené celé kry a máte-li odvalu, sedněte a fotografujte. To budou pak jednou "vzpomínky mládí". Je to jako byste šli po okrajích kráteru. Dole pod vámi je moře stromů. Jejich vrcholky až k Vám nikde nemohou dosáhnout a tak vidíte pod sebou zelené moře. A když přijdete v červnu, pak ovšem uvidíte, jak tu skály kvetou. Ne ale, abyste sem přišli vraždit! Nechte květy kvést! A chcete-li mít víc, "kytičky do vázy", pak trpělivě hrajte si se snímky. Je k tomu třeba ovšem aparát se stativem a - trpělivost. Ale za to můžete si pro vaši vzpomínku vše doplnit barvami. A to je překrásné, neboť právě ty barvy Vám zůstanou, i když už se snad na tahle místa nikdy nevrátíte ... Co je kytičky? Jak málo je taková jedna kytička! Za několik hodin nebo i dní už umírá. Ale vy neznáte nic ze života květin! Jak ubohé jsou všechny učebnice botaniky! Proč nemluví také tak o nich jako: *Mamin-Sibirjak*. Četli jste jeho knížku: *Zelená vojna*? Než jsem ji dostal do ruky, znal jsem snad na tisíc rostlin! ale od té chvíle jsem také něco o nich věděl. Jen se tak zamyslete nad takovou borovicí! Jinde je jich celý les, ale tam vidíte jenom ten les! to je prostě dav! Ale tady musíte vidět jednu a druhou a každou samu o sobě. Pak ji začnete milovat! Jenom jeden strom jsem viděl ještě ve světě takový: byla to jedna moruše tam dole nad *Baškou* a v knížce "K Jadranu" máte její obrázek a kus jejího života. Jinak opravdu dvakrát do roka kvete *Český Kras*: hned na jaře, jak slunce dovolí, ale to jsou tu jen "obyčejné" kytky: *podléška*, *petrklíč*, *plícník*, *lecha*, *písečník*³⁹, *tařice skalní*, *sasanky*, *mochna jarní* a ještě: *dřín*, *lýkovec* a *fialky*.

Toto všechno najdete ovšem i všude jinde a proto jsou to jen květy "obyčejné". *Podléška* má tu sice všechny nuance barev od bílé přes tu modř až do červených. Ale ani to ji neuchrání, neboť s prvním jarním sluníčkem už jdou do prázdných lesů také první barbaři: stydí se vraždit a proto rvou *podléšky* do papírových pytlíků a krabic. Než dojdou domů, jsou tyto "trofeje" buď už mrtvé, nebo zvadlé a druhý nebo třetí den se všechny tyto květy octnou v popeli, ale to těmto šlechtěným lidem docela nic nevadí, aby příští neděli nebo zase za rok netrhali znovu. Ale říkal jim někdo někdy něco o životě květů? Celá ta škola mlčela, poněvadž nic neví, poněvadž zůstala stát na primitivní metodě sběratelské

a neuvědomila učení o biocenotách, čili společenstvech, o poměru všech ke všemu. A přece mohli by odnést domů jiné květy, které stejně a nemile zahynou: *chrpa*, *koukol*, *vleč mák* v polích, ale na květy v lesích a ke všemu v *Českém Krasu* i na horách má se člověk dívat jako na poslední zbytky bývalého světa. Má je vítat radostně, má si k nim zajít, aby se jenom podíval a mohl pak v těch několika chvílích, kdy ho netíží starosti šedých dnů na ně vzpomínat. Má se na ně dívat jenom tak, jak si "jenom" jde poslechnouti koncerty do *Smetanovy síně*! Nic víc!

A kdyby naši ochránáři každý rok a ve všech novinách a ve všech školách tohle těm lidem řekli, pak se tyto lidé půjdou na tyto kytky také jenom dívat a naučí se tak na ně dívat. Žádný tramp už si "kytičky netrhá", organizovaní turisté nenosí kytičky těchto květin a ostatní by to pak nedělali také!

Avšak v *Českém Krasu* jsou ještě jiné květy, kterých byste jinde nenašli. Tak je to *hlaváček jarní*. To je malý zázrak mezi těmito skalami. Takové malé sluníčko, které má to štěstí, že lidé u Prahy o něm nevědí. Jinak by už dávno se ve svém obrovském bratru-Slunci rozplynul a byl by vymřel už docela, jako vymřel, až jednou posledních z nich zavře své poslední sluníčko docela, neboť lomy zabírají jeho místo.

A když všechny tyto květy odkvetou, a horké slunce začne hřát, teprve pak začínou všechny skály *Českého Krasu* kvést. To už je společenstvo, které může být hostem jenom tam a tehdy, kde a když je teplo a sucho. To je také vlastní květena krasových kamenů. A tu širší veřejnost vůbec nezná, poněvadž chodí pod ní a ne mezi ní! Tam turistické cestičky nevedou. A to je také zachránilo dodnes! To jsou české "alpinky". Tady je nejsevernější *třemdava*, *nádherný hvozdič skalní*, skutečně voňavý *skalní karafiát*, který má to štěstí, že roste na tak strmých stěnách, že se tam za ním nemůže a kamenem se nesrazí! Běda těm jeho trsům, které jsou jinde! Tam nebude z nich ani jeden výtek na semeno! A pak jsou tu *lomikameny* a *netřesky*. Z prvních je to *lomikámen vždyživý* a *trsnatý*, z druhých *netřesk skalní*, který rozkvétá žlutými květy. Pak jsou tu ještě *vstavače* a trávy, z těchto *kavyl peřitý* čili *voupy sv. Ivana* byl tu snad již docela vyhuben ...⁴⁰

Chcete však vidět i vy ty všechny květy pohromadě? Dojděte si do botanické zahrady

na *Slupi*. Tam najdete vzornou péčť sestavenou a udržovanou "českou alpínku". Také tam smíte se jen dívat a - netřhat. Proč byste musili tam v národní zahradě - *Českém Krasu*?

Krasy Na Kotýsi a na Zlatém koni u Koněprus

Slyšeli jste někdy už jen to slovo: *Kotýs*? Jakoby ani *Kotýse* nebylo! a přec právě tam je Český Kras - nejkrásnější. Tam totiž jsou najednou v krajině skoro ploché kolmé stěny vápencové jakoby dolomitový koráb stál v přístavu. Na okraji hřebenu potkáváte známé borovice tam z těch ker u *Hostíma*. Ale tady jest jich víc, neskonale víc, neboť ten okraj také je větší. A pak: zde jsou jeskyně kolmé i ploché, zde je obrovská brána krasová a konečně i přírodní most. Je toho všeho tady v *Českém Krasu* na místě jediném pohromadě nejvíc.

A pojďme kolem! Než dojdeme k *Axamítově bráně*⁴¹ - tak jí říkáme tady poprvé, abych všem, kdo tady někdy půjdou archeologa-poetu: lékaře *Jana Axamíta*, který zesnul 18.11.1931. Byl to on, který napsal tři knížky: *Kazín*, *Tetín*, *Libušín*, který psal o *Drábských světničkách na Mužském*, který tolik z prehistorie *České země* pověděl. Jenom škoda, že nesměl pátrati v těchto odeslých věcích víc: před slavným finálem své práce odcházela: člověk-lidumil a Trpitiel! Byl to právě on, kdo vlastně mne uvedl k práci v *Českém Krasu*. Začalo to výzkumem *Tetína*, pak s přítelem našim archeologem *Stockým* v drobných jeskyních *Českého Krasu* a dnes je vidět, že všechno končí výsledky, o kterých ani *Axamít* ani *Stocký* nemohli tehdy mít tušení ... Také sem na *Kotýs* mne *Axamít* kdysi zavedl. Věčná paměť jemu, příteli-člověku!

Než dojdeme tedy k *Bráně Axamítově*, projdeme zbytky dvou předhistorických valů. Na tomto krasovém ostrohu bylo kdysi opevnění, na tehdejší dobu jistě víc nežli mohutné! Byly to nejen náspy z hlíny, ale ty zesíleny byly palisádami a jistě i věžemi, takže branný odpor byl obrovský! A doba, kdy se tato hradiště stavěla? Jaké bouře se musily tehdy honit světem! Byla to válka kmenů proti kmenům? Byl to vpád cizinců anebo obrana lidu domácího? Archeologie ještě odpoví a je škoda, že ústa *Axamítova* jsou už mrtva ... *Brána Axamítova* vznikla děním přírodním.

Byla tu kdysi velká povrchová jeskyně a v té se tíhou propadl celý strop. Poněvadž boky skal byly pevné, tedy zůstaly a tak se vytvořila ona v celém *Českém Krasu* brána jedinečná! Všude na její podlaze jsou balvany propadlého stropu. Až jednou budeme kopat pod nimi, dozvíme se, kdy se tak stalo: jestli už za paměti lidské nebo ještě než tu "syn *Adamův*" sbíral svoje potraviny pro sebe a své děti⁴².

Jsmo nad dolním mlýnem! Půjdeme dál kolem celého ochozu po kraji kolmých stěn. Tam najdeme jen menší krasové dutiny a když se dostaneme proti *Tmáni*, přijdeme k poloskryté vertikální jeskyni, která je po "Bráně Axamítově" druhou největší sensací *Českého Krasu*, neboť část nepropadlého stropu tvoří tady přírodní most. Rozhled odtud po stráních a lesích i do kraje skutečně je překrásný! Ještě však lepší, ba jedinečný je přímo z této dvakrát otevřené jeskyně! Sestup není nijak nebezpečný, neboť se zachycujeme skalních stěn. Chcete si udělat snímek? Pak bude nejkrásnější upomínkou na dny vaší radosti! Odtud ještě dále je podobná a zase vertikální jeskyně zvaná: "Velké okno". Je pěkně kryta, není hluboká a dá se v ní krásně přenocovat: po jedné straně má pěkné *abri* - převislou skalní stěnu.

Pak jsou tu nádherné *duby*, kvetou svačební kytice *plamínku*, svou vůni sladkou naplňují v červnu celé podskalí. O něco dál - nad lomem už - jest jiná jeskyně, kterou zase nějaký divoký "archeolog"⁴³ rozvrtal a ještě s prázdnem odešel.

Pak jsou tu ještě kolem a kolem lučiny a lesy a modrace barev přechází všemi odstíny, dle toho jaký lom má sluneční světlo. A když jsou někdy ohnivé červánky, pak jsou i ty všechny stěny tady také rudé a zahledíte-li se, vidíte: malé *Dolomity*. Tenhle kraj bude snad přeci jen prohlášen za rezervaci, neboť je téměř panenský ještě. Není v celém okolí Prahy jediného místa, kde bylo by více krás pohromadě, nežli na *Kotýsi* u *Koněprus*. Docela u silnice je studánka pitné vody a nad ní přes tu silnici je vrstva oněch pěkných travertinů s otisky rostlin. Lámou to tady na stavební kámen⁴⁴.

Sestava výletů

Elektrikou (a pěšky)

1. *Skála Bránická a skály ve Dvorcích* (kde bývala také jeskyně) už nepadají v úvahu, neboť jsou tam úplně rozbity.

2. *Hlubočepy - Zlíchov - Kostel* a hřbitov mezi tratěmi železnice a elektriky a silnicí leží na "skalním žeburu" krasovým. Je to malá skalka, ale byla tak zachráněna: jinak byla by se už dávno rozebrala na vápno.
3. Odtud buď silnicí pod *Barrandovem do Dalejského údolí* k "*Prokopu*", jeskyni a korálovým útesům u *Klukovic* nebo na
4. *Dívčí hrad*, nahoře za nimi jsou třetihorní říční šterky, rozpadlé třetihorní slepence železné a stejně tak staré rudy. Proti *Klukovicům* pak předhistorické valy.
5. *Barrandov* a okolní skály: nahoře v tak zvaných "kapsách" lomy na jíl s otisky rostlin z útvaru křídového a ty opět byly překryty pískovci, šterky a jíly třetihorními.

Vlakem

Radotín! Hlavní silnicí, pak v levo prvním příčným údolím podle potůčku ke *Kosoři*. Na pravé straně kolmé stěny vápencové, odtud pak honem k *Cikánce*, nebo až sem přímo a odtud dále k mlýnu, kde leží

6. *Radotínská jeskyně*: ještě dále nad cestou nad rybníkem skupina malých ale pěkných jeskyní pod *Zadní Kopaninou*. Jedny jsou přímo nad rybníkem, jedna "*na Vějíři*" vysoko v lese na levém břehu protékajícího pramene, ostatní pak na dále proti této vodě na téže straně, kde je ostatně i velmi pěkný *izvor* tj. vývěr krasové pitné vody.

Jdeme-li proti *Radotínskému potoku*, dostaneme se do:

7. *Chejnovice*, kde opět na levém břehu této vody jsou skalní krasové kulisy.
8. *Karlův Týn*. Sám tento hrad je na krasové skále. U mostu v *Budňanech* je lomem odkryt krásné vrásnění vápencových skal podobné jako pod *Barrandovou deskou* před *Chuchlí*. Také v nedalekém lomu zvaném *Amerika* byla kdysi větší jeskyně, avšak ta odlámaním kamene z jedné strany sjela ve velkých deštích prostě dolů. Je škoda, že nebyla zaměřena a vykopána. Odtud pak možno přes *Boubovou* k pověstným
9. "*Vodopádům*", kam se ale také dostaneme ze *Srbska*, nebo stejně tak jako přes *Boubovou* na bývalé
10. *Stydle Vody*, pak k *Ivanu pod Skalou*, dále kaňonem *Kačáku* odtud do

11. *Hostíma* a k nádraží v *Srbsku*. Jinak i: *Karlův Týn - Boubová - Ivan* s okolím - *Hostím - "vodopády" - Karlův Týn*. *Srbsko*. Proti *Srbskému* (= *Boubovickému*) potůčku k "*Vodopádům*", odtud přes *Boubovou* k *Ivanu* a pak k nádraží do *Vráže* nebo *Loděnic*.

Dále: jeskyně na pravém břehu *Berounky*. Za závodními domy fy. *Pražská-železářská* k jeskyním: *Nížká, Patrová, Nová, Galerie*, do jeskyně *Barrandovy* a mramorovému "*abri*", nebo k drobnějším dutinám a *Balkonu*. Potom: proti *Kačáku* jeho nádherným kaňonem do *Hostíma* a výstup na krasovou kru "*Kamenné ledy*". Pak buď na *Karlův Týn* nebo přes *Ivanu* do *Vráže* či *Loděnic*. Překročíme-li *Kačák* po mostě, jdeme podél *Berounky* kolem lomu na *Kozel*, kde je *Kavčí okno*, jeskyně u *Dubu* a *Šanový Kout* i korálový útes. Protékající pramen v pravém příčném údolíčku za *Kavčím oknem* dovede nás opět k "*izvoru*", trampy upravenému. Pak buď návrat do *Srbska*, nebo kolem tohoto "*izvoru*" do *Hostíma* s výběrem cest na "*Kamenné ledy*" do *Karlova Týna*, nebo k *Ivanu* a odtud na *Vráž* či *Loděnic* nebo *Karlův Týn*.

Druhá skupina výletů na pravém břehu *Berounky* (na straně nádraží):

1. *Královská rokle*. Od nádraží po vodě kolem závor podél trati až ke strážnímu domku a odtud zaneseným řečištěm pod koleje nízkým viaduktem do *Královské rokle*. Popis jež vpředu. Táboření na celý den, nebo před koncem rokle na pravo vzhůru k jeskyni *Koda*, mlýnu s koly v travertinech a krytému "*izvoru*" s pitnou vodou. Pak buď návrat cestou kolem potoka nebo po ní k nádraží, nebo na krasové skály a drobné jeskyně v lese nad nádražím. Nebo lesem pak přes *Tobolku* do *Koněprus* a na *Kotýs*.
2. *Koda*. Oběma právě popsány cestami a odtud: *Tobolka - Koněprusy - Kotýs*.
3. *Turské Maštale - Tetín*. Podél *Berounky*, pod viaduktem, cestou zprvu bývalou roklí, pak lomem buď v pravo vzhůru přes *Turské Maštale* k zříceninám hrádku *Tetína*, odtud k předhistorickým valům. Pak buď do *Berouny*, na *Kotýs* u *Koněprus*, nebo horem silnicí k nádraží v *Srbsku*.

4. Koňš. Skvělý celodenní výlet buď ze Srbska roklí ke Kodě, dále přes myslivnu lesem do Tobolky, nebo silnicí z Berouna.

Literatura o Českém Krasu

(Práce jiných autorů zde - pro stručnost místa neuvádím. Jsou všechny v mých sděleních počinaje čís.lit.30)⁴⁵

Jar.Petrbok:

1. Zachraňte Český Kras. 5 ilustr.
2. Českým Krasem. 4 ilustr.
3. Český Kras. 2 ilustr.
4. Český Kras. 5 ilustr. (Domov a Svět)
5. Roklina ledu a haluzí. (=Královská Rokle). 4 ilustr.
6. Jeskyně "Pod silnicí" u Srbska. (Večerník Práva Lidu 14.IV.1930)
7. Objev nové jeskyně v Českém Krasu. 1 ilustr. V.P.L.
8. Nález zubu medvěda jeskynního. (jeskyně "Nad Kačákem") (Večerník Práva Lidu. 2.5.1930)
9. Hlaváček jarní - rostlina vymírající! 1 ilustr.
10. Nález soby v jeskyni u Srbska. (Več. Práva Lidu. 17.V.1930)
11. Nález hyeny v jeskyni u Srbska. (Več. Práva Lidu 16.VI.1930)
12. Výzkum Českého Krasu.
13. Výsledky vykopávek Hájovy (=Nové Srbské) jeskyně u Srbska.
14. Jeskyně Českého Krasu v zimě. (Več. Práva Lidu 16.III.1931)
15. Královská rokle u Srbska nad Berounekou. (V.P.L. 19.XI.1931)
16. Jeskyně nad Kačákem. (Práva Lidu. 23.I.1932)
17. Jeskyně "Turské Maštale" u Tetína. (Več. Práva Lidu. 4.V.1932)
18. Obec Tetín u Berouna darovala Národnímu Muzeu lebku medvěda jeskynního. 7.I.1933
19. První nález z mamutoviny v Čechách. 27.II.1933
20. Nové nálezy kostí medvěda jeskynního v Čechách. 16.III.1933
21. Dílna člověka z doby ledové v jeskyni nad Kačákem. 2 ilustr.
22. Jeskyně na "Šanovém Koutě". (České Slovo 27.V.32)
23. Lidojedství v kultuře volutové. (České Slovo 21.IV.33)
24. Patrová jeskyně u Srbska. (České Slovo

22.I.32)

25. Český Kras v květu. (České Slovo 2.V.33)
26. Hlaváček jarní vymírající česká rostlina. 1 ilustr. (Letem Světem)
27. Jeskyně v Řeporyjích u Prahy. 29.III.33
28. Nové nálezy v "Turských Maštálích" u Tetína. (Ranní noviny. 5.XII.34)
29. Nález nástrojů ze sobích parohů v "Turské Maštali" pod Tetínem. (Ranní noviny. 20.VI.33)
30. Stratigrafická chronologie sedimentů Českých jeskyní krasových. I.Jeskyně "Pod silnicí" u Srbska. 1 ilustr. (Věstník Stát.geolog.Ústavu Č.S.R. Praha 1930)
31. II. Turské Maštale pod Tetínem. 1. část. (tamže. Praha 1930)
32. II. Turské Maštale pod Tetínem. 2. část. (tamže. Praha 1931)
33. Mollusken der böhmischen Karsthöhlen. (Archiv für Molluskenkunde. Frankfurt a.Main. 1934)
34. Měkkýši Turské Maštale U Tetína. (Časopis Musea král. Českého Praha 1920)
35. Tetín. 9 ilustr. (Světobzor XXI. č.12. Praha)
36. Předběžné výsledky z výzkumu Hájovy (=Nové Srbské) jeskyně u Srbska. (Sborník československé Společnosti zeměpisné. Praha 1920)
37. Stratigrafický a paleontologický rozbor kulturních vrstev stráně Tetínské. (ve spise: Dr Axamit: Tetín, Praha 1924)
38. Měkkýši otevřených dutin krasových na Berounsku. (Věda Přírodní. Praha 1927)
39. Mrtví měkkýši na svahu Českého Krasu. (Věda Přírodní. Praha 1929)
40. První nález vodního plže v českých jeskyních. (Příroda. Brno 1933)
41. Bobr v "Nové jeskyni" u Srbska nad Berounekou (Příroda. Brno 1933)
42. Odkud jsou travertiny u Turských Maštálí pod Tetínem? (Příroda. Brno 1934)
43. Doklad kanibalismu v kultuře volutové z "Nové jeskyně" u Srbska nad Berounekou. (Příroda. Brno 1934)
44. Stratigrafická chronologie sedimentů českých jeskyní krasových. 4. "Nová jeskyně" u Srbska. (Věstník Stát.geol.Ústavu Č.S.R. Praha 1934)
45. Měkkýši atlantického litorinienu v jeskyni "Galerie" u Srbska nad Berounekou. (Věda Přírodní. Praha 1934)

46. Z výzkumu Českého Krasu. 3 ilustr. (Krása našeho domova. Praha 1922)
47. Z potulek Českým Krasem. 2 ilustr. (Krása našeho domova. Praha 1924)
48. O dvou jeskyních u Srbska. (Světlozor. Praha 1924)
49. Měkkýši jeskyně "Kody" u Srbska. 2 ilustr. (Věda Přírodní. Praha 1929)
50. Měkkýši otevřených dutin krasových na Berounsku. (Věda Přírodní. Praha 1927)
51. Měkkýši jeskyně u Radotína. 1 ilustr. (Věda Přírodní. Praha 1927)
52. Vykopávky na Tetíně. (České Slovo. Praha 5.III.1924)
53. Barrandova jeskyně u Berouna. (Večerník Práva Lidu. Praha 1929)
54. Nález bobra v Nové jeskyni u Srbska. (Večerník Práva Lidu)
55. České jeskyně krasové. (Magazin Z.I.č. 9)
56. Věčný květ. (Domov a Svět. Praha 1930)

Přednášky:

1. *Nové výsledky z výzkumu jeskyní Českého Krasu.* Demonstrace materiálu 10.XII.1930. Praha. Přírodověd.Sbor Nár.Musea.
2. *Český Kras.* Radiožurnal. 11.I.1935. Praha.
3. *Českým Krasem.* Osvětový Sbor. Praha-Dejvice. 1934 s 50ti původ. dia.

Nejstarší krasový průvodce Českým krasem

Václav Cílek, Karel Sklenář, Vojen Ložek

Před dvěma lety našel V.Cílek v Petrbokově bedně v Národním muzeu několik Petrbokových rukopisů, z nichž dva vydal ve Vesmíru 7/91 (Vzpomínky přírodovědce) a ve Speleu 3 (Na Zlatém koni). Nicméně zůstávalo několik rozmanitých torz básní, cestovních poznámek, povídek o rostlinách, obsáhlý rukopis o travertinech a tři různé rukopisy celkově pojednávající o Českém krasu. Některé rukopisy nebyly příliš kvalitní, v jiných se neustále opakovaly již známé údaje. Přesto se ukázalo, že zejména zde předložený rukopis I je velmi důležitý jako první syntetická práce o Českém krasu. Pozdější práce Homolova (1941) o jeskynních systémech v Českém krasu (Příroda 34:71-72) je příliš stručná, jeho dizertační práce o krasových jevech Barrandienu (1947-50) nikdy nevyšla tiskem. Teprve v roce 1956 vyšel obsáhlý článek Petrbokův o Českém krasu (viz dále) a další celistvé, byť schématické zhodnocení krasových jevů podává až Kučera, Hromas a Skřivánek v roce 1981 (Jeskyně a propasti v Československu, Academia, Praha, též in Bohemia Centralis 3). Petrbokův rukopis I tedy bezesporu patří k historii poznání Českého krasu. Patří i k poznání Petrbokovy osobnosti a navíc obsahuje některé údaje, které Petrboek jinde neuvádí. Jeho vydání je pro jeskyňáře i ochránáře přínosné.

tí seznámit se se skutečným Petrbokovým dílem včetně chyb a omylů, jichž se svěhlavý badatel často a rád dopouštěl. Předkládaný poznámkový aparát je jakýmsi uvedením "na správnou míru", alespoň tak, jak ji chápeme 60 let po sepsání rukopisu, vědomi si, že snad někdo jednou uvede i naše omyly do správných souvislostí. Poznámkový aparát vznikl sloučením několika různých pramenů. V.Ložek Petrbokův rukopis za dlouhých večerů v chatě v Zádielském kaňonu několikrát přečetl a slovně košatým způsobem komentoval. Část poznámek vznikla zápisem jeho komentářů. Druhým hlavním zdrojem poznámek byl písemný komentář dalšího znalce Českého krasu a J.Petrboka Karla Sklenáře. Botanické údaje byly konzultovány s Jiřím Sádlem, osteologické údaje s Ivanem Horáčkem. Rovněž Jiří George Kukla přidal několik vcelku destruktivních připomínek. K vlastnímu poznámkovému aparátu:

Dedikace: Petrboek zásadně psal Axamit s dlouhým "f", přestože Axamit se správně psal krátce. Rukopis I není původně dedikován, věnování je doslovně převzato z posledního rukopisu IV, který již nevyšel.

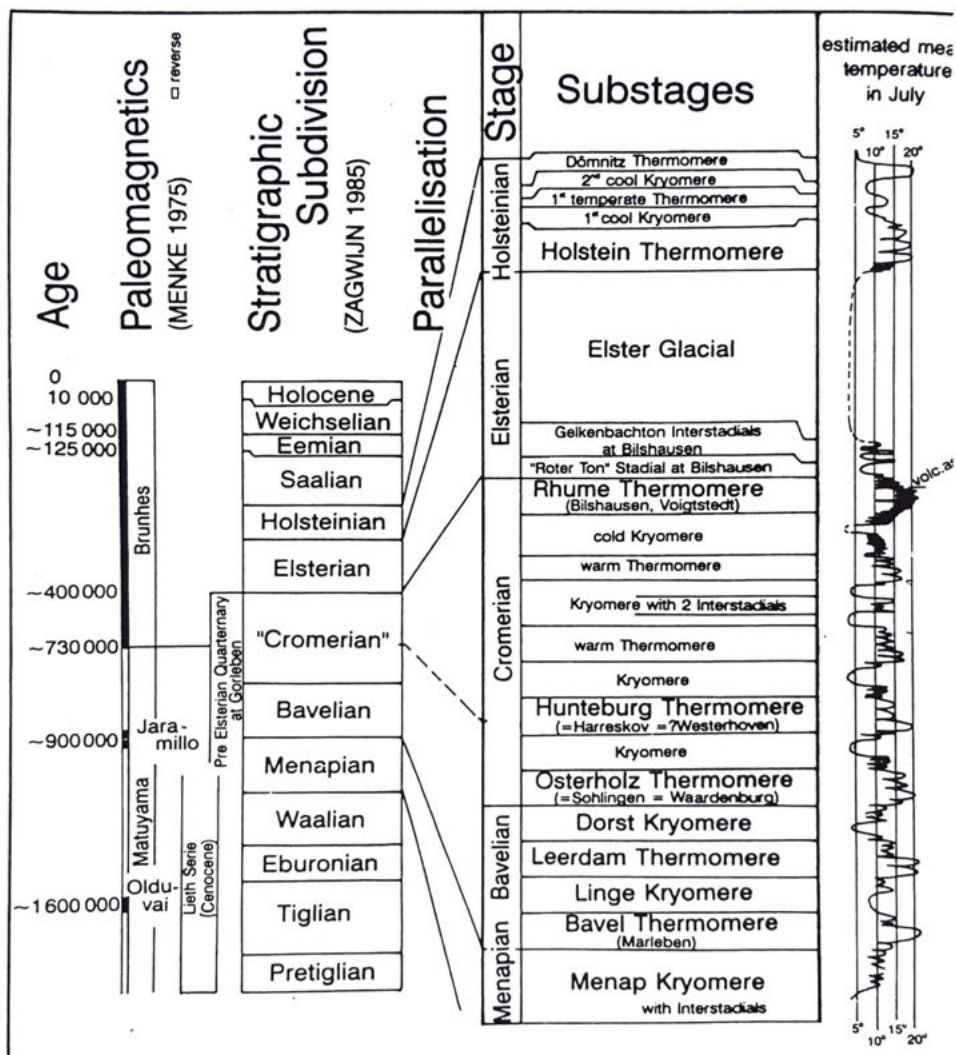
1. Petrbokův text je psán v době, kdy největší jeskyně Českého krasu byla Barrandova jeskyně.

2. Není to pravda, Český kras vždy patřil mezi nejlépe známé části Čech. Samotný Charles Darwin ve svém epochálním díle "O vzniku druhů" (1. vydání 1859) několikrát a s nejvyšším uznáním cituje Barrandovy výzkumy v této části Čech. Dosti důkladně byl Český kras studován i po stránce entomologické, botanické (K. Dočkal), geomorfologické (C. Purkyně, J. Woldřich), archeologické a etnografické (V. Krolmus, L. Přech) aj. Přesto je nutné zdůraznit, že víc mystérií zůstává, než jich bylo objeveno.
3. Kosti bývaly využívány na výrobu "spodiá" používaného při rafinaci cukru.
4. Petrbock zásadně psal "plisticen" místo pleistocén. V jeho době se uvažovalo o čtyřech později o šesti dobách ledových nazvaných donau, biber, ginz, mümdel, riss a würm (nikoliv würmien). Dnes dělíme pleistocén na celou řadu teplých a chladných oscilací (viz stratigrafická tabulka). Jenom za poslední milion let známe 9 dob ledových. Pleistocén je starší období čtvrtohor, začíná před 1,8 miliony let, končí před 10300 lety.
5. Holocén je dnes psán v tvaru holocén. Je to období, ve kterém žijeme a které trvá 10300 let. Holocén je vlastně "doba mezileďová". Dělíme jej na řadu stupňů, které jsou charakteristické různým vývojem klimatu a prostředí (viz stratigrafická tabulka). K dělení holocénu na jednotlivá období výrazně přispěly výzkumy K. D. Jägera a V. Ložky v travertinech a úpatních sériích Českého krasu. Travertin ve Sv. Janu pod Skalou představuje ve své odkryté části světově významný profil středním a mladším holocénem.
6. Magdalénien je kulturní skupina zřejmě západního původu objevující se v Čechách v závěru paleolitu, tj. starší doby kamenné, v podstatě až v pozdním galialu, tedy na sklonku poslední ledové doby. V Českém krasu je její kamenná štipaná industrie provázena i drobnými uměleckými projevy - rytinami zvířat na kamených destičkách liteňských břidlic.
7. Pes byl v té době jen poněkud jiný vlk, rozeznáváme více plemen psů již v této době.
8. Dlouhou dobu, vlastně až do první třetiny tohoto století byly čtvrtohory neboli kvartér děleny na diluvium (doba potopy)

a aluvium (doba naplavenin). Potopou byla vysvětlována náhlá změna fauny na rozhraní doby ledové a mezileďové, kdy vymřeli velcí savci jako mamut a srstnatý nosorožec.

9. Jedná se o mimořádně spletený odstavec, ve kterém chce Petrbock pravděpodobně sdělit: v třetihorách tvořily střední Čechy rozsáhlou plochu pánev protékanou řekami, které často měnily svá koryta a vytvářely slepá ramena až říční jezírka, takže dnes na základě rozboru sedimentů máme dojem, že tu existovalo mělké říční "středoecké jezero". To je vlastně ta největší česká sladkovodní "potopa". Celý jev dnes interpretujeme pouze jako plochu aluviální pláň, která zde existovala poprvé v období klinecké terasy (na rozhraní oligocénu a miocénu) a nejpozději v liocénu až nejstarším kvartéru. Později se řeka zahlubovala za vzniku říčních teras, které odpovídají usazením divočicích řek. Biblická potopa pravděpodobně odpovídá mocné vrstvě bahna zjištěné při vykopávkách na st. východě.

Aurignacien je kulturní skupina, resp. kamenná štipaná industrie s určitými typickými rysy, vyskytující se ve starší fázi mladšího paleolitu, přibližně uprostřed poslední ledové doby. V době vzniku rukopisu byl pojem aurignacien chápán jako synonymum mladšího paleolitu před magdalénienem. Petrbock jej podle Absolona dělí na spodní a svrchní, tj. aurignacien v pravém, užším smyslu slova. K. Absolon a po něm i J. Petrbock u nás neuznávali střední paleolit resp. moustérien. Absolona nedůvěra k možnosti nálezu neandrtálů a st. paleolitu v našich jeskyních byla do značné míry dána pseudo-exaktností jeho výkopů. Absolon si rozdělil plochu jeskyně na čtverce, které skrýval přísň vodorovnými řezy, takže když jeskynní vrstvy byly zvlňně, dostal v jednom řezu namíchané kultury, v našem případě hrubší nástroje společně s dobře identifikovatelnými mladšími nástroji. Vzhledem k tomu, že mladší nástroje byly tvarově průkazné, byla i starší kultura považována za aurignacien. Přesto se vydělovaly dvě skupiny označované Absolonem jako mladší a starší aurignacien. Petrbock tento "starší aurignacien" označ-

Moderní stratigrafické dělení pleistocénu.

Pramen nejistý - tabulka předána J.G.Kuklou v únoru 1992 v hospodě na Betlémském náměstí.

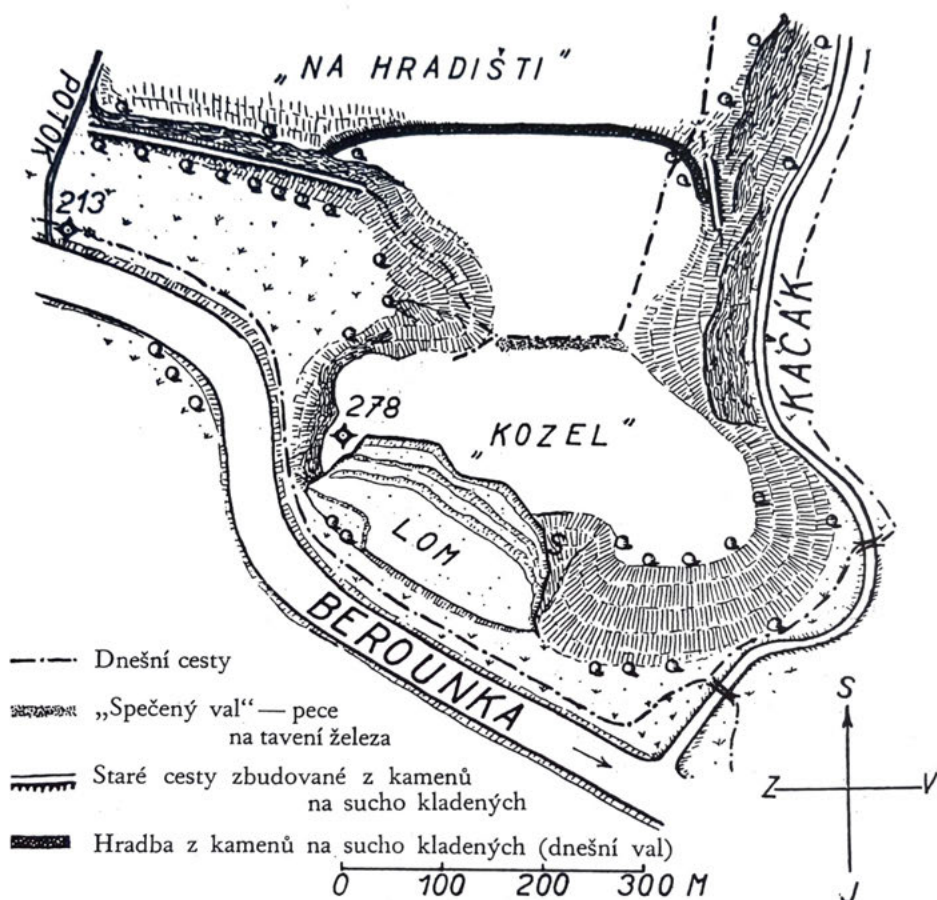
val podle Absolonovy terminologie "šipkien". Později, aby zdůraznil odlišnost této primitivnější kamenné industrie od skutečného aurignacienu, vytvořil pro ni název Iartetien.

Později v tomto rukopisu u popisu Turských maštálí u Tetřína vykládá Petrbok svůj archeologický systém souvisleji. Spodní aurignacien Petrbokem později označovaný jako samostatná nejstarší

- paleolitická kultura Českého krasu - lartetien - není ve skutečnosti kulturním celkem. Typický aurignacien nebyl dosud v Českém krasu objeven. Industrie "lartetien" z Turských maštálí představuje nejmladší fázi stří. paleolitu. Zdejší svrchní aurignacien označoval Petrbok později jako kostěnný magdalénien. Jde vesměs o pseudoartefakty s výjimkou izolovaného nálezu jehlice z mamutoviny, která by skutečně mohla magdalénieniu patřit.
10. Jeskyně má synonymum "Stará". V roce 1916 v ní kopal učitel F.J.Pecka, autor tří geologických knih a článku o této jeskyni (Památky archeologické 28:88-91).
 11. Podle Ondřeje Jágera by zbytky Srbské sluje mohly být ve východním cípu Tomáškova lomu. Nedá se to již přesně určit, ale Srbská sluj mohla být součástí systému Podtraťové jeskyně.
 12. Správný, tj. nejstarší název jeskyně nazývané Petrbokem a po něm mnohými dalšími "Koda" by měl být "Capouch" (označen z roku 1890). Většina badatelů se však podle zvykového práva přiklání k mladší variantě "Capuš" uvedené i v mapě 1:10.000 z r. 1949.
 13. Období atlantické neboli atlantik představuje nejteplejší a nejvlhčí část holocénu, ve které docházelo k intenzivnímu rozpouštění karbonátů, tvorbě krápníků a travertinů. Petrbok si zavedl vlastní stratigrafické schéma holocénu, ve kterém zkombinoval stádia vývoje Baltického moře s klasickou klimatickou stratigrafií. Závazné a mezinárodně uznávané schéma dělení holocénu představuje stratigrafická tabulka vypracovaná V.Ložkem.
 14. Subboreální období neboli subboreál následuje po atlantiku. Charakteristická je pro něj humózní hlína, která se tvořila za suchého klimatu. Dnes tento termín omezuje na suchý výkyv mezi r. 1250-700 př.Kr., který znamená konec poledového klimatického optima.
 15. Dr.Albín Stocký prováděl ve 20.letech vykopávky v několika jeskyních u Tetína a Srbska. Stal se vedoucím pravěkého oddělení Národního muzea v Praze.
 16. Mech Cratoneuron commutatum je důležitý mech travertinových těles. Odebírá z vody rozpouštěný CO_2 a tím sráží kalcit, který jej povláká a vytváří tak travertino-vý povrch. Jev je podrobně popsán S.Prátem v klasické práci z roku 1929: Studie o biolitogenizei. 187 stran. Praha.
 17. Mochna jarní, Potentilla Neumanniana, roste v Českém krasu jen vzácně na vápenci, častěji na diabazových skalkách. V Českém krasu je daleko hojnější mochna písčná, Potentilla arenaria.
 18. Petrbok, který v Turských maštálích kopal v letech 1930-33 snad zamýšlel nazvat drobnou odlámanou prostůrkou zničených Turských maštálí Axamítovou jeskyní, ale později jí ponechal zavedený název Poslední síň. J.Plot řadí k systému Turských maštálí celkem 18 drobných dutin, které nebyly nově archeologicky zkoumány (viz dokumentace skupiny 13, archiv ČSS).
 19. V Českém krasu se v mladším paleolitu setkáváme s nástroji ze silicifikovaných případně vypálených liteňských břidlic, v neolitu z třetihorních dinasových pís-kovců až křemenců a průběžně s terasovým materiálem.
 20. viz druhý díl pozn. 9
 21. Plž Eulota fruticum je vlastně Bradybaena fruticum, druh dnes rozšířený na rozdílných stanovištích od luhů až po xerothermní polohy. Je to zajímavý ekotonní druh typický pro přechod lesa do otevřených ploch.
 22. Uhlíky ve vrstvách mohou být přirozeného původu a přítomnost člověka jednoznačně nedokazují. Archeologické nálezy z této jeskyně nejsou známy.
 23. Kultura volutová je kultura s lineární keramikou (starší neolit), v tomto případě její mladší fáze. Kultura nordická je starší název pro skupinu kultur staršího a středního eneolitu (pozdní doby kamenné), v případě Petrbokova nálezu jde pravděpodobně o kulturu řivnáčskou. Kultura středověká v tomto případě znamená střední dobu hradištní (9.-10. století).
 24. Petrbokovy popisy hlin je nutné brát s rezervou. Žlutá hlína je nejspíš hnědá hlína. Stejně tak jako černozem označoval Petrbok humózní vrstvy různého původu, dokonce bažinné polohy.
 25. Hřbitovy měkkých jsou asi přece jenom splavené kumulace nebo zbytky kořisti. Do jeskyní aktivně leze hlavně Oxychilus glaber, jinak se jedná většinou o druhot-

Absolutní stáří	Běžné dělení	Nově navržené dělení	V ý v o j b i o c e n ó z	Kulturní stupně	Období
1000	SUBATLANTIK	SUBRECENT	Vznik současné kulturní krajiny Středověké odlesnění	SLOVANĚ Stěhování národů Říms L a t ě n Halštat	M l a d š í
0		SUBATLANTIK	Hlavní rozmach bukojedlových lesů		
-1000	SUBBOREÁL	SUBBOREÁL	Intenzivní odles- nění a pastva	Doba ŽELEZNÁ BRONZOVÁ	N
-2000		EPIATLANTIK	Postupné šíření buku, jedle a habru Vytvoření pásma bučin na úkor smí- šených doubrav i smrčín		
-3000			Vznik vegetačních stupňů dnešního typu		
-4000	ATLANTIK	ATLANTIK	Hlavní rozmach smíšených doubrav Na horách smrčiny Vymizení zbytků nezapojených porostů	NEOLIT ENEOLIT Počátky přetváření přírody člověkem Doba BRONZOVÁ	C
-5000			Počátek buku a jedle		
-6000			Postupující ODLESNĚNÍ		
-7000	BOREÁL	BOREÁL	S v ě t l á t a j g a borovice, bříza Nástup smíšených doubrav Šíření smrčků Subkontinentální step	MEZOLIT M a g d a l é n i e n	H
-8000	PREBOREÁL	PREBOREÁL			
-9000	MLADÝ DRYAS	MLADÝ DRYAS			
-10000	ALLERÖD	ALLERÖD			
-10000	STARÝ DRYAS	STARÝ DRYAS	Převládá chladná step	PALAEOLIT	Starší
					Pozdní glaciál
					PLEISTOCÉN

Stratigrafické členění holocénu z práce V. Ložka (1981): Změny krajiny v souvislosti s osídlením ve světle malakozoologických poznatků. Archeologické rozhledy XXXIII, str.179. Praha.

Plán hradiště Kozel u Hostimi nad Alkazarem. Jz. od kóty 278 měla ležet dnes odlámaná jeskyně zaplavaná vodami Berounky. Podle F.Proška (1950): Slovanské hradiště u Hostíma okr.Beroun. Obzor prehistorický XIV: 442. Praha.

ně zavlečené ulity.

26. Schnabel byl docent geologie na pražské Přírodovědné fakultě UK.
27. Šanový kout = Pšanový kout = Šanův kout.
28. Kozel je skalní kulisa záp. od ústí Kačáku, dnes silně narušená lomem Alkazár. Jméno Kozel se poměrně běžně používá pro názvy nápadných skal. Šanovej kozel je dnešní Krápníková jeskyně. Škoda, že

se tento krásný název neujal, protože "krápníkových" jeskyní máme u nás několik.

29. J.F.Babor povoláním lékař zanechal v Petrbokovi snad největší stopu. Uvedl jej do studia měkkýšů i archeologie. Petrbok o něm celý život hovořil jako o "skvělém Baborovi". J.Babor byl velký znalec paleolitu a dobře se orientoval v odborné literatuře své doby. Jeho

MUDr. J. Babor

ordinuje od 9—12 dop., od 2—5 odp.

pro nervové nemoci, léčení elektřinou atd.

v Praze-II.,
v Jirchářích číslo 2.

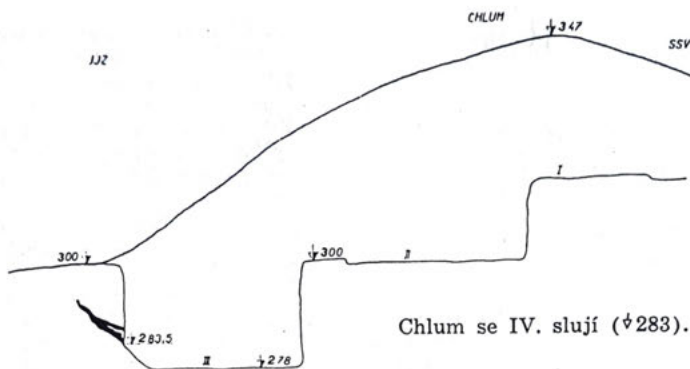
Inzerát J.Babora z Českých květů z roku 1901.

zájem byl však do značné míry pouze literární. Moustérien v jeskyních viz pozn. 9. J.F.Babor ovšem takto klasifikoval nálezy z Kody dříve než Absolon rozpracoval svoji hypotézu o neexistenci středního paleolitu. Babor byl blíž pravdě než Petrbock i Absolon.

30. Podrobněji o jeskyni Nad Kačákem též Speleo 6.
31. Eolity jsou domněle nejprimitivnější nástroje člověka nacházené i ve třetihorních sedimentech. Teorie eolitů byla oblíbená v poslední třetině minulého století a první třetině našeho století, kdy o ní byly sváděny těžké boje. Dnes už je opuštěná, protože ve většině případů šlo o pseudoartefakty.
32. Hrubé, primitivní nástroje vyrobené několika údery z terasových oblázků řadíme k tzv. "valounovým kulturám", což je velmi nehomogenní skupina nálezů, která si je navzájem podobná právě jen materiálem a archaickými vzhledem nástrojů. Z valounů přiležitostně vyráběli své nástroje ještě eneolitici. K.Žeberský rozlišoval ve valounových industriích starší "heidelbergien" a mladší "bohémien". Dnes mluvíme pouze o starším nebo středním paleolitu. V posledních letech se objevilo několik různých nálezů valounových industrií staršího a středního paleolitu jednak v odkryvu Berounské dálnice, jednak na polích lemujících vyšší terasy Berounky u Tetína a Srbska. Nové byly valounové nástroje nalezeny u Chotče a na Sulavě u Černošic. Není vyloučeno, že Český kras sehraje v poznávání starých paleolitických kultur ještě dost značnou roli.
33. Jeskyně Na pířfi je jeskyně Na průchodě. Petrbock tuto jeskyni objevil během svých vykopávek v jeskyni Nad Kačákem a zřej-

mě jí tak původně říkal. Po svých prvních sondážích asi v roce 1936 ji popsal jako jeskyni Na průchodě. Její historie je popsána ve Speleu 6 (článek K.Sklenáře: Kdo byl Lothar Zotz?) a v přiložené zprávě Petrbockové. V rukopisu IV Petrbock popisuje, jak šáhl dr. Zotz tím, že při společných vykopávkách s žertem zahazoval střepy a pak je potají sbíral a Zotzovi tvrdil, že pračlověk by v této jeskyni chytil revma.

34. K lomům v Českém krasu dnes máme poněkud jiný vztah. Začínáme je považovat za součást krajiny Českého krasu, kterou velmi často ožívují, jak je tomu na Amerikách. Spíš nás trápí problém depozitů (Kruhový lom, VČS), které hyzdí krajinu. Lomy v Českém krasu rychle zarůstají, vytváří náhradní stanoviště skalních společenstev. Často jsou v nich odkryty krasové jevy a unikátní geologické profily.
35. V sedle mezi Skálou a severním výběžkem leží průchodná jeskyně bez archeologických nálezů (kopal zde i F.Prošek) s terasovou výplní a pestrými zvětralínami. Dnes ji říkáme pouze "Maštal", což je poměrně běžný název různých jeskyní v ČSFR. Turská maštal nemá nic společného s Turky nebo Tureckem, ale s vyhubeným turem, který žil v Čechách ještě ve 13. století.
36. Jeskyně sv. Ivana pod kostelem je ve skutečnosti původně přirozená subrozítní dutina později několikrát rozšiřovaná a upravovaná. Atlantický litorinien - viz poznámka 5 a 13 a stratigrafická tabulka holocénu.
37. Hradiště u Kotýzu (Kotýz je správnější forma než Kotýs) nebylo dosud systematicky zkoumáno. Podle dosavadních nálezů vzniklo nejspíše v mladší době halštatské, tj. asi kolem 1. tisíciletí před Kristem a užíváno bylo zřejmě také v raném středověku. Tedy podle dosavadních poznatků zde bylo keltské osídlení, ke kterému je Kotýz často řazen, poměrně slabé. Dvě maxima osídlení spadají do doby před a po Keltech.
38. Tuchoraz a Krupá - dvůr Peklov na východ od Prahy jsou dva nezvestné, pravděpodobně staroholocenní travertiny. V Peklově byly nalezeny otisky smrkového jehličí, což je rozdíl proti Českému

Chlum se IV. slují (283).

Profil IV. slují: spodní
basin. I. Bílé neogenní jíly.
II. Vrstvy mangan. výplní.

III. Travertinovitá sypká
vrstva (Trogontherium).
IV. Písek. Ostatní skála.

Chlum se IV. slují a jejím profilem podle J. Petrůky (1941): Čtvrtá sluj jeskyně na Chlumu u Srbska. Zprávy geol. ústavu pro Čechy a Moravu. XVII: 2-3: str. 98. Praha.

krasu, kde známe jen otisky listnatých stromů. Smrk tvořil ve starém holocénu společné smrko-dubové lesy, později byl vytlačen bukem a jedlí. Smrk byl ve středověku ve středních Čechách málo zastoupen, rozšířil se zejména až v 19. století.

39. Písečník je lidové označení husenku písečného, *Arabis arenosa*.
40. V Českém krasu roste vzácný hvozdík

sivý (*Dianthus gratianopolitanus*) na Vahovicích a u Tetína. Kavyl vláskovitý je naštěstí v Českém krasu stále poměrně hojný, vzácnější je kavyl Ivanův a kavyl sličný. Lokality hlaváčku jarního byly zčásti poničeny Petzoldovým lomem a lomem na Chlumu. V Českém krasu je nejčastější lomikámem vždyživý a lomikámen trsnatý, oba relikty z chladných období pleistocénu.

41. Původní název Axamitovy brány je Zlatá brána. Řada autorů konstatuje tajemnost názvu masivu Zlatého koně a vysvětluje je jako podivuhodné, magické kultovní místo spjaté s dávnými obřady. Tento názor se traduje již od dob V.Krolmuse a nově na něj upozorňuje Martin Stejskal v Labyrintu tajemna, aneb průvodci po magických místech Československa (Paseka 1991, Praha).
42. Propad v Axamitově bráně je mladoholocenní, možná až z historické doby. Nemůžeme dnes rozhodnout, zda jeskyně byla zavalena uměle anebo přirozeným způsobem. V každém případě jsme však v Českém krasu svědky mladého přirozeného propadání několika jeskyní - např. vyklízení jeskyně Amerika je podle popisu J.Kukly a současných pozorování dílem několika desítek posledních let. Co se názvosloví týče, výraz "Axamitova brána" mezitím natolik zdomácněl, že bude vhodné jej ponechat místo staršího a asi vhodnějšího označení Zlatá brána. Jeskynnímu propadu za a pod branou však náleží rovněž historický název "jeskyně Ve vrátech".
43. Petrbok soustavně píše o divokých archeolozích, ale většinou se jedná o činnost hledačů pokladů, která byla v době po třicetileté válce až do 19. století velmi rozšířená.
44. Jedná se o zaniklou lokalitu v údolíčku Čertových schodů, kde vyvěral potůček, o kterém se domníváme, že mohl protékat neznámými partiemi spodního patra Koněpruských jeskyní - viz poznámku k rukopisu IV.
45. Podrobnější soupis prací in Anthropozoikum 1956, viz část odborná bibliografie v tomto sborníku. Uváděný seznam prací neúplný.

Čtyři rukopisy o Českém krasu

Václav Cílek

Rukopis I

Myšlenkou shrnout své výzkumy do syntetické studie o Českém krasu se J.Petrbok zabýval od roku nejméně 1933 až do své smrti o necelých 30 let později. V Petrbokově bedně uložené u RNDr.V.Pflegla na zoologii v podkroví Národního muzea jsem našel tři různé verze rukopisů nazvané "Český kras" nebo "Českým krasem". Čtvrtou a jedinou publikovanou verzí je článek v Anthropozoiku č.5/1956. Pro zveřejnění jsme volili rukopis I. Je to nejstarší krasový průvodce Českým krasem. Je přiměřeně dlouhý a dobře charakterizuje J.Petrboka a styl práce i dobu svého vzniku. V kombinaci s publikovaným rukopisem III a poznámkovým aparátem k rukopisům I-IV nás jednoduchou formou uvede do špatně přístupného světa Petrbokových výzkumů, jež jsou roztroušeny ve stovkách položek často obskurních citací.

V roce 1992, kdy hodnotíme 20 let existence chráněné krajinné oblasti "Český kras" si vydáním tohoto prvního a nikdy nepublikovaného krasového průvodce připomínáme

vizi, v té době spíš básnickou licenci, bývalého poety Jaroslava Petrboka, se kterou nazval vápencové pohoří Brd Českým krasem. Tento název zavedl do literatury článkem "Z výzkumu Českého krasu" publikovaného v roce 1922 v časopise "Krása našeho domova". Po dalších deseti letech intenzivních výzkumů přistoupil k sepsání předloženého průvodce. Toto vydání je doslovným přepisem Petrbokova ručně psaného textu. Drobné úpravy se týkají pravopisných chyb, interpunkce a několika doplněných slov. Je to tedy vydání téměř splňující přísné normy kritického vydání. Je však zatíženo Petrbokovými věcnými nepřesnostmi a omyly, které se snažíme eliminovat v rozsáhlém poznámkovém aparátu ke všem čtyřem verzím Českého krasu, jež vznikaly téměř 30 let.

Rukopis II

Rukopis je psán na 27 volných listech modrým a tmavým inkoustem. Je glosován třemi generacemi poznámek psaných různými dalšími inkousty. Prostřední vlnu poznámek

můžeme určit vlastní dataci autora do roku 1942, poslední poznámky jsou z roku 1948, vlastní korpus pochází pravděpodobně z konce 30. let. Je uložen v archivu ČSS. Přináší jen málo neznámých informací. Představuje náběh k rukopisu III publikovanému v Anthropozoiku, který je rozšířenou a přepracovanou verzí rukopisu II.

Cituji stručně některé zajímavé údaje. Petrbock navrhuje zakládat lomy, tak aby byla zachována skalní kulisa, jak je tomu např. v lomu u jeskyně Nad Kačákem, kterou Petrbock zachránil před odtěžením. Jeskyně zničená lomem Paraple na Sv. Janu pod Skalou měla krápníkovou výzdobu. Petrbock si je vědom, že krasové vody obsahující rozpuštěný karbonát jsou léčivé na oči. Srovnává je s borovou vodou. Zmiňuje se o mladé paleolitickém či mezolitickém otevřeném sídlišti pod Lišticí u Berouna v místě mezi dnešní dálnicí a diabázovým hřbítkem. Některá Petrbockova pozorování jsou rozvinuta poznámkami k rukopisu III a IV (viz dále).

Rukopis III

Je jediným Petrbockovým rukopisem podávajícím celkový pohled na Český kras, který je publikován. Vyšel v Anthropozoiku č. 5 v roce 1956 pod názvem "Český kras ve výzkumu do roku 1950". Má 35 tiskových stran a 20 tabulek. Obsahuje důležitý soupis literatury o Českém krasu - 194 položek většinou vlastních prací. Shrnuje Petrbockovy výzkumy až do objevu Koněpruských jeskyní. Jedná se o základní práci o Českém krasu, kterou je zbytečné exerpovat, protože je dobře dostupná. Přesto se alespoň stručně zastavme u některých zajímavých údajů.

Petrbock se zmiňuje o dvou jeskynních úrovních v Českém krasu. První klade do 340 m a výše a paralelizuje s ní jeskyně na Zlatém koni, Damilu a Chlumu. V poslední době se vracíme k úrovni přibližně 360 m, což je paleontologicky datovaná úroveň středního miocénu na ložisku Vižina u j. o. kraje Českého krasu (Konzalová, nepublikováno) jako k jedné z hlavních úrovní v Českém krasu, ve které předpokládáme dlouhodobě stagnující povrch, jež umožnil vznik a vývoj podzemních hydrologických systémů (viz též Speleo 8, zpráva o nových nálezích silicifikovaných hornin).

Druhou důležitou jeskynní úroveň klade Petrbock do výšky asi 40 m nad hladinou

Berounky a paralelizuje ji s jeskyní Nad Kačákem, Na průchodě, Barrandovou jeskyní, odlámanou Srbskou slují v Tomáškově lomu, odlámanou Turskou maštálí na Tetíně a Krápníkovou jeskyní na Šanově koutě. Většinu těchto dutin považuje Petrbock za starší než jsou současná údolí, jimiž byly jeskyně otevřeny.

Petrbock uvádí další lokalitu "chronologického paradoxonu", který kromě Kruhového lomu zjistil v pískovně na levém břehu Berounky u Srbska. Chronologické paradoxon dnes interpretujeme jako hluboké spodně miocenní údolí Berounky, které bylo později zaneseno říčními sedimenty a ve středním pleistocénu opět exhumováno. Řeka na úrovni klineckého stádia tj. asi 140-160 m nad úrovní dnešní řeky tekla opačným směrem. Pramenou oblastí Berounky bylo pravděpodobně dnešní Pojizeří odkud tekla k Praze, Berounu a odtud na sever k žatecké deltě, kde se vlévala do ploché severočeské pánve, která v té době zasahovala hluboko na sever do Německa. Teprve později došlo ke zdvihu Krušných hor i Brd s částí Českého krasu a Berounka změnila svůj směr toku k Praze a zaklesávajícímu lineamentu Labe. Tohle Petrbock ve své době neznal, ale podle nálezů podkrkonošských chalcedonů a achátů na Klinci a u Lochkova uvažoval o neznámé "cizí řece" nad Berounkou, která tekla zcela odlišným směrem.

Z dalších zajímavých Petrbockových údajů uvedme stáří limonito-manganové vrstvy, kterou Petrbock odkryl na Chlumu a nenašel v ní kosti později předatované Ivanem Horáčkem do cromeru, staršího pleistocénu. Dnes ve stropě třetí sluje na Chlumu nalezneme masivní Fe-Mn polohu s kostmi, která nám ukazuje odlišný způsob zvětvávání v teplých až téměř subtropických podmínkách interglaciálů starého pleistocénu a na intenzivní migraci FE a MN v té době, která se projevuje vznikem červených půd (Berounský komplex).

Petrbock se rovněž zabývá suťovými pokryvy, tedy staro- či středně-holocenními sutiemi tmelenými karbonátem. Známe je z Císařské rokle, z Myší rokle Na Vanovicích mezi Tomáškovým lomem a Poučnickem a z údolí Stydlých vod. Petrbock řadí tmelené suti k travertinům, ale je vhodné považovat je za zvláštní skupinu, protože např. z Károva pod Závistí známe tmelené suti cementované

feritizovanými jílovými materiály.

Pomístní název "Stydlé vody" znamená zkamenělé či vysrážené vody a vztahuje se většinou k travertinům a snad i k jeskynním sintrům. Je to jakási lidové synonymum anglického výrazu "flowstone". Nejznámější "stydlé vody" v Čechách ležely v údolí nad Sv. Janem, odkud Petrbok uvádí tmelené sítě proerodované potokem. "Tyto tvoří pak dva pěkné vodopády, z nichž jeden je dnes lomem svalenými balvany zbytečně rozbit". Z údajů můžeme usuzovat, že suchým údolíčkem Stydlých vod protékal kdysi potůček. Nejzajímavější část údolí je zničena sítí v lomu. Kromě Petrbokových vodopádů zde za extrémních vodních stavů fungoval přibližně pod západním, tj. spodním okrajem lomu výrazný ponor zastížený v činnosti V. Ložkem. Před dvěma lety prováděl v Aragonitové jeskyni akustické měření L. Hrdlička. Vyjádřil se tehdy, že předpokládá ve vzdálenosti do 100 m od jeskyně existenci aktivního vodního toku, který "zaslech" ve svých přístrojích. Všechny tyto údaje se navzájem podporují a je pravděpodobné, že někde v masivu mezi údolím a lomem protéká neznámý podzemní tok.

Dál Petrbok popisuje dva závrt, které se vytvořily v letech 1939 a 1941 na Chlumu po velké průtrži a tání sněhu. V 18 m dlouhé jeskyni Studničné u Vitáčkova mlýna uvádí Petrbok za jarního tání aktivní tok, který se přelévá ze zadní studny do přední. Jednu větu věnuje neznámému toku na Zlatém koni: "Potom je tu ještě jeden, sotva spatřený, pramen na Zlatém koni, zatím zúmyslně zaházený balvany" (viz rukopis IV). Část vykopávek z Turských maštálí se má nalézat v soukromé sbírce JUDr. Durycha na Tetíně. Nestálo by za to pokusit se vypátrat osudy této sbírky?

Rukopis IV

Představuje Petrbokovo největší a nejvíce informativní dílo o Českém krasu. Má rozsah 103 stran formátu A4 psaných strojem. Rukopis je věnován J. Axamítovi a toto věnování jsme přenesli na vydávaný text I. Rukopis IV je zároveň poslední velkou prací Petrbokovou, je psán po velkém článku v Antropozoiku a obsahuje i pozdější údaje o pracích v jeskyních v letech 1950-57 a možná ještě později. V každém případě pochází z roku 1957 nebo z pozdější doby, protože se odvo-

lává na výzkumy prováděné v tomto roce. Objevný rukopis nepřináší mnoho nových speleologických a krasologických pozorování. Jeho jádro spočívá ve větu archeologických nálezů a jejich úložných poměrů, které jsou popsány jen rámcově. V předloženém abstraktu ponechávám původní Petrbokovo členění. Rukopis je uložen v archivu ČSS.

Z dějin výzkumu Českého krasu

Petrbok neuznává starší výzkumy J. Kafky, J. Kořenského a A. Friče. Historie výzkumu ČR podle něj začíná Axamítovými výkopy v Turských Maštálích. Po roce 1950 pak zmiňuje F. Skřivánka a J. Kuklu. S lítostí hovoří o odlámaných jeskyních na Kobyle, Stydlých vodách (tj. Na parapleti), na Americe a o jeskyni v lomu V Kozle (dnes zvaný Alkazár), která měla spojení s Berouňkou. Tato informace je důležitá jednak z hlediska umístění radioaktivního úložiště, jednak jako údaj o další jeskyni komunikující s vodami Berouňky (Podtraťová jeskyně, Menglerova jeskyně, Ementál, Tomášková propast, propast v Petzoldově lomu). Celkový rozsah kapitoly je 1,5 stránky.

Kdy nastalo krasovění středočeských vápenců silursko-devonských?

J. Petrbok se domnívá, že jeskyně Českého krasu vznikaly až v miocénu, protože jinak bychom našli krasové výplně s křídovými horninami. Vzápětí však uvádí bohaté nálezy "tisíců a tisíců otisků listů vegetace křídové" z deprese v Praze-Barrandově a nálezy křídových lastur ze Sv. Jana. Zmiňuje se o svých a Němejcových nálezech miocenních rostlin (sekoje a skořicovníky) z třetihorní terasy na Sulavě u Černošic, která je charakteristická "jakoby vyleštěnými oblázky", které se na první pohled rozeznají od pleistocenních. Miocenní toky údajně vymlely rozsáhlé, téměř zcela vyklizené jeskyně na Damilu, které kupodivu Petrbok považuje za největší v Českém krasu, přestože již v té době znal Koněpruské jeskyně. Podzemí Damilu navštívil s filmovým štábem "Aktualita" a natočil zde pravděpodobně první jeskynní filmové záběry z Čech. Jeskyně na Damilu navštívil Petrbok jako první, protože "vlastní objevitelé báli se dovnitř". V Kruhovém lomu u Tetína "měly být nalezeny úlomky miocenních ulit jmenovitě vřetenatkovitých Triptychii" (týká se sondy

J.Kukly u Tetína zpracované V.Ložkem). Také v otevřeném terénu u Mezouně byl nalezen nepatrný úlomek zárodečných zvitů blíže neurčitelného plže.

O starých říčních nánosech hovoří Petrbock i mezi Chlumem a kótou 430m u Boubové - tento vrch nazývá Pláně. Staré deprese a závrty bývají vyplněny buď terasovým materiálem nebo bílými jíly, které Petrbock nazývá "mezouňské jíly". Celkový rozsah kapitoly je 5,5 strany.

Sladkovodní vápence neboli travertiny

Pod pojmem travertin J.Petrbock rozumí i krápníkovou výzdobu. V první části kapitoly popisuje vcelku chudou krápníkovou výzdobu Českého krasu. Později se věnuje polohám travertinu v jeskyních. Z Chlupáčovy sluje uvádí nález lopuchu zavlečeného sem nějakým zvířetem. Z jeskyně Nad Kačákem se zmiňuje o nálezech listů babyky, dubu, buku a lípy. Jedná se o nejstarší průkazný nález holocénního buku v Čechách a důležitý důkaz o počátku šíření bukových a buko-jedlových pralesů. Větší pozornost věnuje travertinům ve Sv. Janu pod Skalou, odkud uvádí schematický profil. Je zvláštní, že nepamatuje Ivanku tekoucí strží za travertinovým tělesem, jak ji ještě začátkem 2. sv. války zastihl V.Ložek, ale zná ji jen v nynější podobě, tj. podtékající travertinovou kupou, která dle Petrbocka stojí na potoční terase Kačáku.

Dál uvádí zaniklý pramen s travertinovým tělesem pod ústím rokle Čertových schodů při silnici. Nalezl zde listy, ulity a násadec jeleního parohu. Tento vývěr je pro oblast Zlatého koně pravděpodobně klíčový, protože může souviset s aktivním potůčkem zatíženým v dnes neznámých partiích spodního patra Koněpruských jeskyní (viz dále). Celkový rozsah kapitoly je 6 stran.

Krasové prameny a jejich vývěry

J.Petrbock začíná kapitolu závažným, zde vcelku reprodukováním sdělením: "Na Zlatém koni u Koněprus v bývalém Císařském lomu byla pod dnešní úrovní - dle doslechu asi 40m - odkryta tekoucí voda, která teče neznámým směrem a pokud vím, nikde nevychází na povrch nějakým vývěrem". Údaj o 40m hloubky může být zveličený, nicméně i z jiných pramenů víme o potůčku protékajícím dnes zavalenými prostorami pod úrovní dna lomu (viz zprávu "Propady v Českém

krasu" ve Speleu 8,1992). Doslovně uvádím i další údaj: "Dle vzpomínek Mudra J.Axamíta byla na konci ramene "V kozlu" řečeném, kdysi také jeskyně spojená s Mží. Lomem byla však již dávno zničena."

Vývěr u rybníka Kody byl zachycen v rybníku a hnával dvě mlýnská kola na svrchní vodu ve zdejší mlýně, jehož model byl vystaven na Národopisné výstavě pořádané v Praze r. 1895. Další stručné popisy se týkají Královské tedy Císařské rokle, Čertovy strouhy v Malé Chuchli se zázračným pramenem léčícím spojivky, profilu pod Zadní Kopaninou otevřeného silnicí v roce 1936 a dnes nepřístupného výskytu 1,5m mocného travertinu odkrytého v údolí pod Kosofí při kladení potrubí.

Další travertiny byly objeveny na louce pod Bubovickými vodopády po průtři mračen a rovněž gymnasta Radvan Horný přinesl Petrbockovi 29 druhů měkkýšů z odkryvu v Budňanech. Petrbock se zamýšlí nad tím, že vývěry v Českém krasu jsou vždy lokalizovány v příčných nikoliv hlavních údolích s vyjímkou občasného Tetínského vývěru. Celá kapitola má 6 stran.

Jednotlivé jeskyně nebo jejich skupiny

Chlupáčova sluj: jiný gymnasta Ivo Chlupáč přinesl Petrbockovi promáčený pytlík s kostmi, "a že je to tam s té jeskyně, kam vede ten tunel...". Jeskyni tedy označili jako Chlupáčovu sluj. Petrbock v ní společně s R.Horným, J.Kovandou, Z.Jankovským, K.Marešem a K.Chvojkou trávil celkem 300 pracovních dní. Vykopal zde několik beden kostí mimo jiné z rosomáka, lva a hyeny. Celkem odstranili na 200 vagonů hlin a sutí. Z uhlíků určili modřín, archeologické nálezy patří paleolitu. Jsou vyrobeny z barrandienských rohoveců a břidlic. Při výkopech občas narazí na podstrčené falzifikáty dodané sem "z jednoho vědeckého ústavu" (míněn je pravděpodobně Archeologický ústav ČSAV). Překvapivě jsou nálezy vodních plžů - plovatek. Popis nálezů zaujímá 6 stran a možná se k němu na stránkách Spelea ještě vrátíme.

Na Zlatém koni uvádí Petrbock jeskyni Pomocnou, což byl komín vykopaný do hloubky 11m vedle jeskyně Ztracené. Dnes je pravděpodobně odláman. Ve Ztracené jeskyni nalezá kroužek "kultury stradonické", tedy laténský (viz též Speleo 3). Uvádí odtud i zajímavý nález lebky nosorožce ležící na

povrchu "velké kupy navrstvených vápencových desek, jak ze stropu, tak ze stěn odpadlých". Opět se vrací k nálezu v Císařském lomu: "Na plošině dnešního lomu objevila se jiná kolmá dutina asi 40m hluboká a tou protékala voda. Tuto dutinu však zavalili balvany dřívě, nežli se k jejímu výzkumu dostalo".

V dalším textu uvádí Petrbok popis jeskyní a nálezů dobře známých z jiných prací (Chlum, Nad Kačákem, Na průchodě). Poněkud pikantní je poznámka k **Děravé jeskyni** na Kotýze, kde se Petrbok podle všeho hrabošil ve výkopu F.Proška. Roku 1957 zde narazil na údajnou rytinu patřící aurignacienu - ozdobenou rybí kůstku. Na rybí skále je vyryto pět od sebe stejně vzdálených vpichů. Tady je nutné dodat, že žádná z paleolitických rytin popsaných Petrbokem nebyla skutečnou rytinou, ale náhodným tvarem a že Děravou jeskyni dnes datujeme na samý sklonek paleolitu. V této jeskyni Petrbok našel mísovitou polovinu železité konkrce o rozměrech 40x35x20mm velké, kterou považoval za přírodní nádobku. V dalším textu neopomene nadávat na drzého fricka Lothara Zotze (viz Speleo 6).

Ve Sv. Janu pod Skalou spustil do **Jeskyně pod křížem** (zvaná též Nejvyšší) V.Homolu. Ten odtud přinesl zprávu o výskytu mezo-úšských jílů, terasového materiálu a jeden stěp knovízské či halštatské kultury. Na **Bacíně** "mají být jeskyně dnes již úmyslně zavalené". Podrobnější popis věnuje **Jeskyni Temné**, kterou dnes známe jako **Krápníkovou j.** na Pšanovém tedy Šanově koutě. V hloubce 1,5m zde přišli na středověké ohniště s potlučenými nádobkami. Dál zde našli nástroje ze severského pazourku podobného řevnickým nálezům a kosti ovce. V drobné dutině u rokle našel Petrbok jednu ulitu skalnice lepé (Faustina faustina (Rssm)), což je skutečná záhada, protože to je jediná ulita tohoto karpatského druhu z Českého krasu. O jeskyni **Kavčův okno** u vozové cesty nad zahradnictvím tvrdí, že je zbytek nějaké větší dutiny.

Na druhém břehu Bubovického potoka

čili Březnice (správně Břesnice) zná nepatrnou dutinu **Krystalové jeskyně** někde poblíž Vodopádů. Ve **Sloupové jeskyni** nalézá zloemek ulity velevruba a řadu archeologických nálezů. "V lomu zvaném **Amerika** byla kdysi pěkná jeskyně s velkou bránou, avšak vše bylo lomem zničeno, aniž někdo byl vůbec o této jeskyni uvědoměn."

V Radotíně v pískovně poblíž nádraží byly dvakrát po sobě nalezeny zbytky nosorožce. Další důkladný popis věnuje jeskyni **Capuš na Kodě**. Kromě dobře známých a jinde publikovaných údajů nás zaujme věta: "Rozhodně by bylo třeba kopat před vchodem, neboť zde vevnitř jeskyně až na vzpomenuť nález nosorožčí kosti stehenní, jiných kostí jsme nenašli, což je první případ našich vykopávek za dlouhých 40 let práce v podzemí Českého krasu". V jeskyni **Kostelík** kopal Petrbok po J.Kafkovi rovněž neúspěšně. V **Tomáškově lomu** byla zničena velká jeskyně s osteologickým materiálem z doby ledové. J.Kafka ji nazýval **Srbská sluj**.

Ležela asi 40m nad řekou. Další obsáhlejší popis je věnován **Prokopské jeskyni**, kde byl kromě glaciálních nálezů objeven i stěp volutové kultury. Z popisů jeskyní v pražském okolí je zřejmé, že dnes neznámé, zavalené či odtěžené jeskyně **Dvojitá** a **Podkopaninské** byly dvě různé dutiny. Celá kapitola má 62 stran.

Jeskyně v českých vápencích krystalických

Petrbok zde podává dosti známý popis jeskyní u Chýnova, Ledče nad Sázavou, Volyně, u Betaně, Petrovic, Dobrkovic a Strašene. Jeho vlastní výsledky jsou z tohoto regionu vcelku velmi skromné. Celá kapitola má 9 stran.

Jeskyně původu nekrasového

Zná jeskyně v Prachovských skalách, Jislovu sluj, Babku, Poustevnou jeskyni u Prachatic. Na jedné stránce textu nepřináší nic nového. Rukopis je opatřen rejtsříčkem lokalit, ale ne soupisem literatury.

Václav Cílek

Z díla Jaroslava Petrboka - beletrie, poesie a dopisy

Není možné shrnout na několika stranách obrovské dílo Jaroslava Petrboka, jehož některé zvláštní motivy se snažím přiblížit chronologicky řazenými úryvky, které jsou většinou tištěny z rukopisů. Hlubší zájemce o Petrbokovo beletristické dílo by snad mohl začít své studium dvěma nejcharakterističtějšími knížkami - *Palestinou* a *Svolinského Květinami*.

Pořadí úryvků:

Moři
Ke vzletu Wrightovu
Z otevřeného dopisu Q.M.Vyskočilovi
Dvě věty z Palestiny
Jeskyně Na Průchodě
Epištoly k českému národu
Rybí koupel
Borovice černá
Dub
Dopis geologickému ústavu D.Štúra

Z básní Jaroslava Petrboka

Moři

Ty moře zapři přece sebe
snad dosti máš svých obětí
co zlého v tvé hrudi třese
co duší z tebe odletí!

(1900)

Ke vzletu Wrightovu 26.prosince 1909 v Praze

U Prahy se rozsvítí:
Wright poletí v Chuchli se svým
aeroplanem
Wright - agent velkého Západu podá
obyvatelům stepi lucernu ohromnou
A Praha snad jásat bude
snad přiskočí k němu se srdcem plným
radosti
a bude ho vítat!

(1909)

Z otevřeného dopisu panu Q.M.Vyskočilovi

"Přijete, že žijeme v době, jež nemá smyslu
pro poesii a zdá se postrádati touhy po

něčem vyšším a vznešenějším. Nedokázal jste toho a nedokážete. Právě dnešní doba chce poesii, ale silnou, zdravou a takovou, jaká je úměrná dnešním dobám. Umění je na přerodu. Před našima očima vyrostla secese, její pád je nejzajímavější kulturní událostí poslední doby vůbec. Stejně tak žije tu však nový, radostný směr plný tvůrčí odvahy k barvám - geometrismus. A to co se děje na Rusi není rovněž něčím pod poesii. Neznáte toho?

Když chcete už sbírat zbytky hornických povrů, musíte sám si jít hledat. Prolézat štoly, abyste viděl, jak a kde se vypravují. Pak i tahle práce může být cennou. Jinak je zbytečná. A ještě dál: podle Vás je poesie spojením skutečnosti se záhadem. Pane! Co si představujete pod tím slovem záhadno? Moderní člověk nemá záhad. Může mít problém, ale dořeší ho. Je pouze život bez všech záhad. Všechno je určité, primitivní a jasné. Život sám jest jednoduchý a přirozený. Všechno jiné v něm tvoří naše choroby ..." (asi 1912)

Dvě věty z Palestiny

První a poslední věta z knihy "Palestina a židovské práce i mravnost". Praha. 1927.

1. "Jaroslave Hašku, je škoda, že tu už nejsi."
2. "Oh, Marow ! kdož tohle ví?"

Jeskyně "Na průchodě"

Poněvadž tato jeskyně měla dvě okna a hned proti nim jeden vchod, bylo samozřejmě, že nemohla býti trvaleji osídlena, a to ani za paleolitu, ani v době poledové. Byla to prostě dutina, ve které si hrál vítr, kdy chtěl a kudy chtěl, a to i tehdy, když snad byl kolem ní ještě jen prales. Ale náš prales hned na podzim listů ztrácí, v zimě je holý a dlouho do jara nemůže také žádné ochrany před ním proto dát. I ten otužilý lovec sobů mohl se tu zdržet jen na chvíli, a to zrovna tak, jako naši skauti, a proto, když před lety dělal jsem si tady sondu, našel jsem jedinkou gravetu tady z pazourku vyrobenou, a také druhá sonda pod "oknem" nemohla ovšem přinést docela nic více. Také nedal se tu očekávat

Předplatné Národní Politiky od 1. února 1941.
 Petřina a v předplatcích: mla. čtrná.
 Ranni a nedělní N. P. K 11. K 46.
 Ranni, nedělní a Pondělí N. P. K 11. K 46.
 Smotná ranni N. P. bez nedělní K 11. K 46.
 Jan Pondělí N. P. K 11. K 46.
 Jan Pondělí N. P. K 11. K 46.
 Jan Pondělí N. P. K 11. K 46.
 Jan Pondělí N. P. K 11. K 46.

Jako voják a sedlák.

Časopis „Arijský boj“ požádal vedoucího výboru Národního souručenství Jana Št. Fouska o rozhovor a položil mu zejména otázku o protitřídovém boji. Vedoucí odpovídal:

„Nepřijel jsem do Prahy, abych zde hledal slávu a kariéru.“

Také imenovitým vedoucím VNS. přijal jsem jako těžkou povinnost, kterou budu konat podle svého nejlepšího vědomí a svědomí.

Jsem voják a sedlák.

Jako voják naučil jsem se přesnému konání svých povinností. Jako sedlák půdu na všechno se zdravým selským rozumem.

Pokud jde o židovskou otázku, považuji za nutné vysvětlit našemu lidu, že Židé rozleňovali náš národní organismus a že nemůžeme svůl osud spolit s jejich osudem.

Chci se zúčastnit řešení otázky židovské bez sliných slov a planých zást. ale také bez nestinné sentimentalitativy v opravdové důslednosti tak, jak vyžaduje zájem českého národa a velká doba, ve které žijeme.

Musíme z našeho lidu vypudit nezdůvěřivost k mudrcům, musíme ho naučit reálně myslit a musíme ho povzbuzovat, aby si vzal příklad z nadherné národní pospolitosti německého lidu.“

Pátek 30. května.

Slunce vychází ve 4 hodiny 58 minut, zapadá ve 20 hod. 57 minut.

RŮZNÉ ZPRÁVY

Vrch Damil nad Tetínem odhaluje své nitro.

Nález největších jeskyní v Českém Krasu.

Jestliže za největší jeskyní v Čechách byla až dosud pokládána Chynovská u Tábora, tu v uplynulých dnech přišlo se lomenem na největší labyrint tajemného podzemí v Českém Krasu v památkovém Damilu nad Tetínem.

Sice již léta vědělo se o tom, že tento kopec je zrovna jako povíraný nejrozměššími a mohutnějšími dutinami, ale byl všechny byly, jak jsou, vyplněny nárosem říčním, v němž poznať jsme stopy naší „Čizí řeky nad Vltavou“, jejíž první terasy s amčistý, achaty a chalcedony našel jsem kdysi u Klince nad Vltavou, avšak nedalo se nikterak tušit, že mohou být někde v tomto krásném Damilu i jeskyně úplně nové, průchodné, když ty všechny nejvyšší jsou zatčeny terasovým štěrkem, písekem a jím vzpomenuť řeky. A tak o Damilu nebylo opravdu jiného zájmu.

Avšak v minulých dnech bylo odkryto celé bludiště úplně nových chodů, průchodných, místy i vysokých, které jsou skutečně jímecnými útvarům Českého Krasu. Na oně jsou použity zbytky naplavených jílů, stěny jeskyní nepokazene krápníky jsou drsné, ale v těch vápencích přetně výkroužené lask, jak je kdysi vody oně ještě dnes neznaméná řeky třetihorní opustily.

Vstupujete do prostor snad — počítá-li se správně celá poslední doba ledová, podle radiové emance některých doh na dva miliony let — na tři miliony roků starých.

A právě toto úžasně stáří tohoto podzemí a ona asketická prostota těchto chodů činí je tak jedinečnými. Avšak tyto, dnes objevené prostory — asi na čtyřicet metrů přístupné — mají své pokračování dále do vnitra celého Damilu a třeba jejich spoje již namozne dávno lomen zničeny jsou, přece jen dá se tu zachytit poslední ještě, ale škvělý obraz tohoto nejstaršího labyrintu Českého Krasu.

Jak nepatrné jsou všechny ty ohrožené jeskyně tam všude okolo! A to i ony, které jsou s tímto na Mamiliu stejně staré. Řekli nám sice mnoho, i čtenáři našeho listu to vědí — ale do všech chodů člověk již za doby ledové a když ještě tady v Čechách on ještě ani nebyl, uchýloval se tam zvěř. Ale v Damilu v tomto jedinečném Damilu celé ony tři miliony let ani člověk, ani zvěř, anebo pták, ba ani hmyz se do těchto prostor nedostal.

Ještě řekla si odtékla a zavřela za sebou svůj tresor tři miliony let neotevřenými dveřmi. I tu torasu, kudy z toho kopce tady vytékala, jsem našel. A dál? Než lom si rozbere všechny tyto památky, odtud přineseme obraz, aby jak budou telé generací přitáhn, tak i nejširší veřejnost, česká i nějaký ten konservátor jednou viděla, co všechno dovedl vyprávět Damil.

Můj ty Axamile: Tvůj Damil, Damil...

Jar. Petrbock.

nějaký lepší nález tak zvaných "kultur holocenních": to jest neolitu, kdy člověk ještě neznal kovů, ani dob mladších, a to měděné a bronzové. A o tom všem přesvědčila nás vykopávka v této jeskyni, na náklad archeologického ústavu provedená. Ji poznali jsme několik dokladů ke způsobu osídlování jeskyní Českého Krasu jak v době ledové, tak i v období poledové.

Zdejší kras byl nejhustěji zalidněn za neolitu, a to zejména za kultury páskované, jinak volutová zvané a potom ihned za kultury následující, řečené píchaná. Avšak i tehdy zbylo tu ještě dost jeskyní, ve kterých nebylo nalezeno ani střípku z jedné nebo druhé doby. Tak zůstaly neobydleny některé jeskyně na Kodě, kde jen sama jeskyně "Koda" poskytovala útolek všem kmenům různých lidských ras, počínaje tou nejstarší u nás, totiž lovci medvědů poslední doby meziledové čili riss-würmienu.

Také v jeskyni "Na průchodě" se zastavili, ale jen tak na chvíli: snad šli na čekání, snad prohlíželi krajinu a hledali zde úkryt před bouří, neboť nezbylo tu po nich nic víc, než jedna kost z přední nohy medvědí, polovina spodní čelisti jelena, ale ani jeden jediný nástroj buď z černého porfyritu nebo křemene vyrobený nebo dřevěné uhlíky. Iko doklad, že si tu oheň udělali. A kopali sme přece tak opatrně, že ani ulity sebe menších měkkýšů nám neunikly.

Po lovcích sobů z poslední doby ledové čili würmienu zbyla tu jediná vzpomínka již pazourková gravetta, kterou jsem tu před několika lety vykopal. Ale ani později pak nikdy člověk zde trvaleji nemohl se usídlit. Z neolitických kultur zůstal tu jeden mlýnek na obilí a několik málo střípků, dřevěné uhlíky po ohništi z kultury volutové, jenom několik střepů kultury píchané, potom 4 střípky z bronzové kultury knovízské, jeden z kultury hradištní a pak několik úlomků z kachlíků XVIII. století.

Také ostatní kořist naše byla nepatrná. Získali jsme ovšem profil a jediné ten stál za celou tu nádenickou práci, neboť poprvé v jeskyni Českého krasu přišlo se i na měkkýše z teplejšího období doby poledové, kterému říkáme atlantický litorien.

Tehdy ovšem byly zde obrovské pralesy bukové, neboť podnebí skutečně bylo jim tak příznivé. Již ze slova "atlantický" vidíme, že tu bylo hojně dešťů a tepla, takže vyrážely

všude nové a nové podzemní prameny a z těch pak usazoval se v krajinách skal vápencových v hojně míře vápenec sladkovodní čili travertin, jinak sinter i vápenná pěna zvaný.

A když bylo tolik vláhy, není pak ovšem ani divu, že tu všude na příhodných místech žilo tisíce a tisíce měkkýšů a po těch že zůstaly pak v těchto vrstvách jejich lastury. Najdete je všude u všech krasových vývěrů tehdejších, ať již úplně anebo alespoň pokleslých. Jen se jděte podívat třeba do Chuchle u Prahy tam k tomu prameni za bývalé lázně, k té kapličky. I tam ještě dodnes vyvěrá silný pramen a ten měl dříve i pověst zázračné vody a očima choří hledali tu uzdravení právě tak, jako jiní v koupelích tehdejších lázní. A ta zdejší voda skutečně očím, chorým lehčím zánětem spojivek, nebo jiným neduhem stíženým, mohla přinášeti úlevy, vždyť to byla voda vápencová, ve které se ještě dodnes ten travertin sráží.

Proto se říkalo této vodě zázračná, proto postavili tam i mariánskou kapličku. Jest jenom škoda, že tato voda je pouhým pramenem, který k napojení města Prahy nestačí.

Tato doba vystavěla také všechny ostatní větší travertinové stavby u nás, a to ať již v Královské roklí u Srbska, nebo v jeskyni u Ivana pod Skalou, nebo v údolí Karlickém či pod Kosoří. Bylo to prostě období tepla a vody a tedy rozmnoženého života jak rostlin, tak i živočichů. Bylo zkrátka tehdy u nás veselo, ale člověk se z něho tady netěšil, neboť nezanechal po sobě aspoň ve středních Čechách ani jediné stopy. Chcete-li tedy jsme po něm v této krajině dosud ani jedinké nenašli. Jisto však je, a to zcela jisto, že v jeskyních Českého krasu nežil vůbec, neboť ani v jedné z nich - a máme je až na dvě prokopány všechny-j sme po jeho přítomnosti docela ničeho nenašli. Když dovedeme všude tyto vrstvy najít, když dovedeme z nich vybrati i ty nejmenší ulity, nemohli bychom přehlédnout ani čtvrt krychlového centimetru dřevěný uhlíček po jeho ohni. A ze všech českých jeskyní jsme poprvé v této našli tak pěkné společenstvo měkkýšů tohoto období.

Jestliže snad Chuchlec (vulgo Malá Chuchle) má jich celé bohatství, pak nesmíme ale zapomenout, že v Chuchlci je vývěrová kaskáda, kde všechny tvary "těchto zbytečných tvorů" úplně překypovaly, kdežto tytéž vrstvy v jeskyni "Na průchodě" jsou prostě jen

Předplatné Národní Politiky od 1. února 1941.
Poštou a v prodejnách:
Ranní a nedělní N. P. K 18.
Samotná ranní a nedělní N. P. K 18.
Jednotlivé N. P. K 18.
Jednotlivé N. P. K 18.

RŮZNÉ ZPRÁVY

Ve vlaku.

„Sedí, neda někdo v oddělení starého vozu
upatěné lokálky...
Eromě těchto oddechových strojů, jež jako
by neustále opakovaly „poďte, strkat, poďte
strkat, vydaté bývá trůt stoupa, nic se neoz-
vů. Každý z cestujících je pohroužen v myšlen-
ky, ale jen do té chvíle, než přistoupí myšlenka
babičky. Je jako věčný, pro ni se hodi, rčení,
že by ji svedl do učitelů. Malá, buřd obča si
každého z nás prozkoumává, než se babička roz-
hodne, včdnout naproti příručce vypadařici pa-
ni — buď si si asi nečistě pohovořit. Chvilí se ti-
cho, lokálka stojí dlouho ve stání. Babička se
sladně netařkuje. Její silná a mračnatá ruce
přijíždějí po kartonové zástěře, jako by se platy
jedno druhé, co to zde v tom oddělení sedí za du-
né moravky, že neda, nečreče klonděho slova.
Prohodí nčiným hlasem k svému protějšku: „To
to trůd. Chvilá jsem ji pěky, ale poudám si, že
bych cestou utratila jistě tři koruny a tak se
radší suzra. Ale říkáš jim, už bych byla doma,
co to sedím.“ Lečy jsou prolomčny a na otažku,
kam se stiečna jede, odpoví: „Ale jen do Ch.“
Podívají se se nejisté jeden po druhém a zase
někdo prohlodí: „Ale do Ch. je to 10 kilometrů,
to je přica dvě hodiny chize.“ Babička se své-
usmá: „No, boděť, že dvě hodiny, a co je to,
prosim jich? Tu cestu jsem se nachodila, a má
zádech a dvakrát v tejdntku! Ale šlo nás víc,
to jen co je pravda. A to se poudádo, pořítaví
se lid, postá se, zádo se na pivo. A vědí, to jsem
si atěny dyky už ženský dokrmady pivo za
čtyři krejary — řazda za dva, aby nebýla velká
ovrta. Já bych chodila dál, ale když nyněho ni-
kdo nechodí a samotnou mě to nebať.
Když vidí, jak se všichni zamýšlí, tak jeji
přavdní, že dics už líd nechodí, vykládá dál:
„A, ječ“ z příjdu domě, tak jdu rovnou do lesa

Propadlá chodba před Barrandovou jeskyní v Českém Krasu.

Největší jeskyní středoevropského Krasu jest jeskyně Barrandova u Sroksa nad Berounkou. Je v celku asi čtyřicet let metrů hluboká, má dvě patra, několik chodeb, jímů, spoleň jsou větší „sály“, dosud krásně ozdobené. Tyto údržely se tam proto těší, že prostory jsou pro širší veřejnost trochu nepřístupné.

Ačkoli se zdálo, že práce Hoenekeovu jest vž-
kžem již ukončen, přece jen se ukázalo, že její
stěří, geologické neznáme jest vž-
tehdy se nikdo těmto otažkami nezabýval.

My sice víme, že leden z jejích komínů je za-
hřten terasovým šléřem a to ke všemu nevně
eladkovodním vápencem čili travertinem smu-
leným. Avšak dosud nikdo netekl z, které žo
terasy tyto šléřky jsou.

Mohou býti bud z nejstarší čili první terasy již
fcky Mže čili Berounky, tedy z naší první doby
meziledové, anebo tyto vody vnikly do úřad-
něho bludiště, které po sobě zanechala ona
o geologický věk starší, a to třetihorní „Cizi-
feka nad Vilavou“, jak o ni náš list již několi-
krát zprávy přinesl.

Jsou tu tedy dvě možnosti, které rozřeší le-
dině trpělívá práce vykonáním několika sond,
které provedou až na samotné dno jeskyně, tedy
na samotnou křáku.

Zatím zlistili jsme, že terasy v onom komíně
travertinem smelená našij skutečně první, čili
největší terasy z první doby meziledové čili
interglaciálu, zvanému utěně „stun-mind“.

Je také však listio, že ony terasové šléřky byly
smeleny v pevný sjepec tím travertinem
mnohem později, neboť řeky tohoto kamene ne-
usazují.

Als tak zpevněné šléřky našij isme nejenom
v onom komíně, ale i v děle několika metrů
voddě, volně skalní stěny, ve které Barrandova
jeskyně skutečně sama je. A před vchodem do
jeskyně také u této škály objevil se malý vý-
klepek, nahoře pouze vápencovou esulí, potom
sraší a nejspodněji zase první terasou vy-
píněný.

Ponevadž tento výklepek je vykroužen vodou,
musil tento vodní proud narážet na protisvěty,
aby utlakem odporu se vůbec do škály mohl za-
vrát.

Als tyto protisvěty dnes již na místě tomló
nikde nejsou. Kam tedy zmizely, když dosud
žádný jem zde své zhloubné dílo nekonal?

Rozbílí se prostě čas.

A celá dnešní jeskyně Barrandova je pouze
velkým zbytkem věšho jestle podzemního blu-
diště, k němuž vede nelorva velká, už k ne-
poznání pronadlá chodba, pak přichází východ

a vlastně lahvirtní leskvná.
Jak natrno, vědecká práce ani v tak malém
„Českém Krasu“ dosud skončila není.
V posledních letech poznali isme sice o něm
skutečně mnoho, a to za různých, i umělé vyvo-
lavaných překážek, ale každá generace lada-
telů nalde si v něm jestle problém své.
Jar. Petr hok.

a jen druhy suchozemskými.

Pro zajímavost je uvedu. Jsou jimi: vrásenka (*Patula rotundata*), zrnovka (*Pupa avanacea*), hlemýžď narudlý (*Helix incarnata*), hladovka trojzubá (*Buliminus tridens*) a jedna skelnatka (*Hyalinie*).

Po těchto hlinách neolitických následují mladší vegetační se střepy té které kultury.

Je zajímavé, že dosud ani v jedné jeskyni Českého krasu nebyla nalezena jehlice, náramek nebo jiná ozdoba bronzová, ač přímo u nich ("Tetínský poklad") byly nalezeny hromadně. Zato předměty železné nejsou již žádnou vzácností. Jinými vrstvami, které buď vyplňují docela nebo částečně dutiny jeskyní Českého krasu jsou nánosy říčních teras. Podle nich mohl jsem určit i stáří nejstarších z našich jeskyní, neboť zatím podařilo se českým geologům - Cyrilem Purkyně počínaje, vřadit tyto terasy do příslušných období.

Nejstarší terasou středočeskou je ta, kterou najdete v pískovně "Na Sulavě" nad Černošicemi u Prahy. Tam jsem našel i otisky listů skořicovníku (*Cynammomum*), sekvojí a ostatních stromů, které určí někdy Fr.Němejc. A už z tohoto nálezu je patrné, že zde rostly docela jiné rostliny, nežli dnes. A ty mohly zase růst jen proto, že bylo tady docela jiné podnebí, mnohem teplejší, jak potom dosud nikdy nebylo.

A mezi tou dobou skořicovníků a samým počátkem doby ledové (plistocénu) uplynul celý geologický věk a proto ony terasovité nánosy této "cizí řeky nad Vltavou", známé již z klínce u Trnavy, klademe do středního terciéru (třetihor) neboli do miocénu.

A v tomto období veletok této "cizí řeky nad Vltavou" hnál se po některých vrcholech Českého Krasu, přinášel s sebou ony bílé křemenné oblázky a zároveň jeho voda začala prolínat do povolných vápenců a tato řeka proudem své vody, její vahou, zavrtávala se do těch skal a její víry uchopily ty bělostné oblázky i křemenný písek a jím vyvrtávaly v těchto skalách kolmé komíny, často ovšem

podle odporu jednotlivých vrstev i směrem odchýlené dutiny, jeskyně, kterým proto říkáme evorsní.

A v nich ve všech - začněte s lomem "Amerika" u Boubové za Karlštejnem, na Damilu u Tetína, na Chlumu nad Srbskem, na Zlatém koni u Koněprus - zanechala pak i terasový materiál této doby.

Také tato jeskyně "Na Průchodě" je pouhým zbytkem činnosti této už tak dávno uplynulé řeky.

Chtěl jsem kdysi vystopovat celý její tok. Je to přece tak nádherné hledat řeku, která se tu hnala před několika miliony let. A byl bych ji našel celou, neboť znám již tolik opěrných bodů, že za jeden - nebo dvě léta - řekneme nějakých 150 - 200 pracovních dnů, mohly mít Čechy mapu této řeky úplnou.

Zprvu jeskyně "Na průchodě" měla nejprve vchod, vysoký gotický vchod, a ten byl hned v síni samotné a její strop se nezvyšoval. Pak byla úzká chodba, která stoupala proti hořejšímu oknu do druhé síně, kde bylo druhé vysoké okno. Proto byl tady řádný průvan, za studených deštivých dnů i v červenci nepřijemný. Po odkopání hlin a hlavně štěrků se ukázalo, že jedna stěna této chodby vklenuje se jako strop do oné velké síně, a toto zúžení že způsobily jen jeskynní ssuti se stropu a se stěn odpadlých kamenů.

Jeskyně "Na průchodě" je dnes úplně osamoceným kusem bývalého většího labyrintu, který zůstal v druhotném skalním žeburu, vybagrovaném dvěma příčnými brázdami a hlavním kaňonem, kudy dnes protéká Kačák.

Povrchové zvětrávání skály, a to jak na povrchu, tak i ve vnitru jeskyně, jest velmi rychlé, neboť i střepy a zbytky nejmladších kultur (polévané střepy a kachlíky) byly touto ssutí úplně zasypány.

V jeskyni jsme nepřišli na třetihorní materiál vůbec.

Jeskyně sama jest asi 40 m nad dnešní hladinou Kačáku.

Epištoly k českému národu!

Povídka o jednom člověku o všechno okradeném.

Stáňa Kučerův byl hoch čtrnáctiletý!

Tváře plné, červené jako růže, oči měl jasné, kterými jedinkého hříbku nepřehlédl. Když pásal jejich kozičku, zpíval jí ty nejkrásnější písničky, a vyhledal jí vždycky místo, kde byla nejpěknější tráva! Jaký div potom, že ta bílá kozička měla Stáňu opravdu ráda, někdy se s ním po pastvě honila, a mlíčko měla tak dobré, jako mandle! A Stáňovi také to mlíčko znamenitě svědčilo, však jenom po něm byl tak hezký a zdravý, jak jsem vám prve povídal.

A Stáňa, poněvadž byl zdravý, byl rád na světě.

Ve škole byl vždycky žákem nejlepším, všechno uměl, snadno se všemu naučil. A také nikam nechodil tak rád, jako do školy.

Když mu bylo právě čtrnáct let, přišel s ním tatínek do školy pro vysvědčení propouštěcí.

Stáňa plakal! Něchtělo se mu do světa, ale jeho učitel, s kterým se měl Stáňa tolik rád, mu pravil: „Můj zlatý hochu, už se stal z tebe jinoch, a tu musíš naučit se zase to, čím si budeš vydělávat chleba. Neboj se, svět je krásný, a bude se ti líbit, až ho jen trochu poznáš! Svět je zahrada. Roste v ní všechno — dobré, co ti prospěje, i — zlé, čím si uškodíš. Nebudeš-li vědět, co je zlé a co dobré, piš mi, a já ti to řeknu.“

Na to políbil mladý učitel svého Stáňu, a Stáňa odcházel do města na učení!

Hlava mu šla kolem, když viděl ty vysoké domy, ty nastrojené občany, ty dlážděné a zametené ulice, ty výkladní skfíně plné lesklého zboží.

A tu si vzpomněl na slova učitelova: „Svět je krásný!“ a hned si myslil: aha, co tu vidím, je buď zlé, nebo dobré; budu opatrný.

Přišli do velké dílny. Hoch dal se tam do učení. Bylo tam mnoho dělníků i několik hochů o málo starších nežli byl on. S těmi se Stáňa brzo spřátelil.

V dílně se mu líbilo! už, už chtěl také něco pěkného udělat, ale záhy poznal, že to nejde jenom tak, že se to musí teprve učit.

Líbili se mu dělníci s vykasanými rukávy, těšil se, až bude jednou také tak velkým a bráti až bude každý týden svoji mzdu, jako ti ostatní.

A také se toho za tři léta dočkal — nebyl již více učeníkem, ale dělníkem — za svou práci dostával mzdu, a poněvadž byl dělníkem velice dovedným, vydělal si týdně peněz mnoho. Tolik si jich vydělal, že mohl si začít ukládat.

Při tom odebíral pokrokové dělnické časopisy, z dělnické spolkové knihovny vypůjčoval si knihy a jimi se vzdělával.

Život ho těšil a svět se mu líbil; věřil svému bývalému učiteli, že svět a život je krásný.

Zdráv odbyl si již i vojnu, oženil se a když přišel domů z práce, čekala na něho dvě hezounká děvčátka Mařka a Sláva.

Obě dcerušky se vždycky na tatíčka těšily, houpaly se mu na klíně, na zahrádce si s ním hrávaly.

Až dosud byl Stáňa šťasten!

Ale jednou nepřišel večer domů — místo něho přišli dva jeho soudruzi a šetrně jeho ženě oznámili, že právě před skončením práce praskla u stroje páka a Stanislav Kučera že byl odvezen do nemocnice.

To bylo pláče a nářku.

A opravdu — bylo proč plakat — toho dne začalo se hroutit štěstí pilného dělníka.

Stanislav Kučera konečně vrátil se z nemocnice; ale nebyl to už ten zdravý muž — byl bledý, v očích svítila mu ještě nemoc. Do díla dosud vůbec nemohl, žil jen z úrazové podpory. Často ho pobolívala hlava, a Stáňa, moudrý a veselý Stáňa sáhnul po zlém tohoto světa — a začal pít pivo, kořalku, rum a posléze i líh.

Už netěšily ho jeho dítky, naopak ony se ho bály, neboť je bez příčiny bil; žena jeho, dříve tak hezká, mnohem hezčí a zdravější nežli ty princezny z hloupých pohádek, najednou se starala, neboť bývala od něho bita.

Když Stáňa zase začal v továrně pracovat, netěšila ho práce víc, místo ní sedal raději v kořalnách, a ubíjel zdraví své i štěstí svých dítek!

Denně byl opilý, denně tloukl ženu i dítky.

Konečně byl pro opilství z práce propuštěn — teď teprve začal zuřit. Doma rozbil všechnen nábytek, všechno nádobí, ničeho nechtěl dělati, spoléhaje pouze na ženu.

Zadlužili se — a když nemohli zaplatit, prodali jim domek, a Stanislav Kučera v šíleném a nemocném smíchu utekl po polí, a stal se tulákem.

Žena jeho byla tak vysílena, že nestačila uživit sebe a svých dětí, a proto, že nemohla těžkou práci zastatí, a lehkou naléztí, musila se dátí na tu nejtrpčí cestu — na žebrotu.

Stávala s dětmi otrhanými v koutech domů velkoměsta a natahovala vyhublou a nemocnou ruku pro almužnu.

Tak alkohol jinak lih zvaný neboli špiritus, připravil hodného dělníka Stanislava Kučeru o všechnen majetek, o ženu a dítky, o štěstí života, o zdraví a vůbec o všechno, co člověk může za svého živobytí jenom mítí!

Pamajte si, dítky, tento příběh a nepijte ani piva, ani kořalky, ani čaje s rumem, ani punše, ani koňaku, neboť mohlo by se vám státí to, co se stalo Stanislavu Kučerovi.

— p —

Rybí koupel

Byli byste museli být u Labe a sice tam u konce lesa v *Lobkovicích*, kde ze starého ramena tekla voda potůčkem do řeky.

Byli byste museli tam být mezi 10 - 11 hod. dopoledne. Před tím i potom bělice scháněly potravu a tiskly se ke dnu a vyskakovaly jen tehdy, když spadla do vody muška.

Ale od 10 - 11 se koupaly a bylo docela marno házet jim ať na volno, ať na udici. Jen se koupaly a hráli si.

Přišel ke mně kamarád z Prahy.

"Ryby se koupají", povídám.

"Ryby?"

"Nu: vidíš je!"

"A že?"

"Tak. Jako my. Z bytů a dílen běháme na

Jaroslav Petrboř na březích Labe. Kresba A. Moravce.

hory. Do lesů. Svlékáme se. Sluníme. A tady jsou."

Vysmíval se tomu. Smáli se druzí. Ale běličky den co den od 10 do 11 hřály se na slunci, hrály si ve vodě, šplouchaly se, honily. A lidé? Co na nich! Měli své Bohy, své představené, své vlasti a chtěli zase, aby se jim jiní klaněli.

Ale tady koupaly se ryby-běličky a těšily se jistě 23 hodin na to, že se budou koupat.

Bylo to ostatně místečko tak pro ně. Byly už dost velké, a vody pro zubaté ryby tak málo, že sem nemohly.

Jeden okoun to jednou zkusil, ale narazil břichem na písek a způsobil při tom takový hřmot, že se mu v elegantních obloucích vyhnuly, a hned si dováděly tam zas dál.

Vysmály se mu?

To nevím: jejich obličej je bez mimiky a oko zas černé. Proto nevím. Ale poněvadž dovedou si hrát, dovedou se radovat, dovedou ustupovat i útočit, proč by se nesmály a navysmály!

A když tolik vody z tůň již vyteklo, že potůček vyschnul, tu všechny tyhle bělice plovly se koupat až k ostrovu, kde jsem sbíral chalcedony, acháty, jantary z doby křídové, a pak a pak: úžasné tvary velevrubů - jejich samotvary, jinak *henemorfy*, jak jsme je s *Baborem* nazvali.

A teprve teď, po 10, 15 letech si vzpomínám, snad jenom uvědomuji znovu, že vlastně i ty ryby i já chodili jsme na stejná místa: když byl potůček, když vyschnul, tedy k ostrovu. Tam byla samota a ticho.

Jenom několik lidí někdy sprostě pokřikovalo. Ale to byli katoličtí křesťané a nic jiného nedovedli. Ale nám zůstali docela lhostejnými, neboť já i ryby šli jsme sem jen proto, že tu proudila čistá, jasná a chladivá voda a o nic více jsme se nestarali.

Borovice černá

Pak je tu u nás ještě jedna jiná borovice. Má dlouhé jehlice a zase šišku docela hladkou a velkou. A poněvadž to její jehličí je hodně tmavé, tak se jí taky proto říká borovice černá. Ale ta není od nás. Ta roste na severních vápencových Alpách. Tam je tedy doma.

U nás se sice černá jako tam v těch Alpách, ale velké štěstí tu s ní nemají. Její dříví si tady nikdo nechválí a to snad proto,

že je z Alp, ale proto, že nestojí když ne docela za nic, tedy ne aspoň za málo.

Někoho tady jednou napadlo, aby ji vysázel pod Karlovým Týnem. Tam ovšem nepatří, poněvadž porušuje místí ráz české krajiny. To není park, jako jsou třeba Průhonice, kam se dá vsadit všechno povídám všechno z celého světa, co tam jen dovede růst. To je zahrada už k tomu a proto tam taky do ní nechodíme. Ale Karlův Týn má mít kolem sebe jenom ty stromy, které rostou skutečně na českých skalách vápencových. To je tedy naše borovice, náš dub, buk, habr, jilm čili brest, lípa, javor a všechny ty ostatní listnáče.

Na Kotýsi - to je vrch u Tmáně, a Tmář je zas u Koněprus a Koněprusy pod Zlatým koněm a to všechno je okolo Berouna a máte vědět, že v těch Koněprusích soudruh Karel Mareš a jeho druzi objevili na podzim 1950 nejméně a nejkrásnější jeskyně v Čechách a jedné z nich dali jméno po tom, kdo vám tyto řádky píše a Josefu Nerudovi všechny ty kytky tady na obrázky nosí, jinak byste neměli takového docela nic.

Šišky této borovice taky opadávají a ona má málo pryskyřice a proto její dřevo tak nevoní, jako té naší obyčejné. Ta žije si tu už mnoho tisíců let a byla tu ještě dřívě, nežli člověk sem do té naší české země vůbec přišel.

A poznáme to u nás podle toho, že jejího pylu zrnka, ta malinká pramalinká nacházíme v zemi, jak tehdy před těmi věky do ní napadla.

Je to divné, prapodivné a člověk by tomu pomalu ani nechtěl věřit. Jen si představte: kořeny té borovice dávno a dávno ztrouchnivěly, i ty nejsilnější kmeny doslova tak dávno se rozpadly jako všechny větve jejich. Také ze všech šišek není nic a nic a jen z toho pylu, z toho žlutého prášku, který vidíme jenom tehdy, když je ho mnoho pohromadě, z toho zbudou celá zrnka a přechkají všechno: sněhy i ledy, lijáky i sucha a najdou se celá a tak pěkná, že se ještě k tomu pozná, že jsou z borovic. Ostatně i z jiných rostlin se v té matce-zemi zachovala také. A tak podle nich, jen a jen podle nich poznáme, co tam tehdy v té krajině rostlo.

Dub

Že jsou u nás doopravdy v našich lesích

Jar. Petrbok,

člen Čsl. sbk. „The International Commission for the Study of the fossil Man“ při mezin. geologických kongresech, člen „Mezinárodního ústavu pro paleontologii a paleontologii fosilního člověka“ v Brně, spolupracovník „Biological Abstracts“ v Pensylvanii U. S. A. atd. atd.

PŘEDNÁŠÍ

s původními vlastními dia, (případně s biografovými prvotřídními filmy „Keren Hajessodu“ a „Keren Kajem“ o Palestině).

I. Černé Moře.

1. **Bulharsko** dle cest z r. 1914, 1922, 1925, 1927, 1928, 1932, 1933. 100 dia.
2. **Dobrudža** dle cesty 1923. — 80 dia.
3. **Táboření u Černého Moře** (dle uvedených cest. — 60 dia.

II. Palestina.

1. **Palestina historická a moderní.** — 120 dia.
2. **Palestina archeologická a přírodní.** — 80 dia.
3. **Arabi a Židé v Palestině.** Moderní kolonisace. 200 dia nebo biografové filmy.

III. Pračlověk.

1. **Vývoj pračlověka v době ledové.** — 100 dia.
2. **Nejstarší umění světa.** — 60 dia. („Venuše“, malby v jeskyních atd.
3. **Venuše a předhistorické poklady Moravy.** 60 dia prof. Dra Absolona.

IV. Jadran a jeho kouzla. — 150 dia.

V. Český Kras a jeho obyvatelé v době ledové. Novinka na rok 1934. Kraj i turisticky většinou neznámý. — Jeskyně a vlastní vykopávky autorovy.

Autor nikdy přednášek **nečte**, ale o všem krásnou formou lidově vypravuje.

V. biografech mluví při běžícím filmu.

Přednes dokonale a při tom vědecky přesný.

Adresa:

Jar. Petrbok, Praha, Národní Museum.

Informační leták k Petrbokovým přednáškám

dva duby, to už jistě víte a já taky. Ten jeden je drnák a má žaludy přisedlé na větvích a květy jako na vlásku. Podle nich by nikdo ani neřek, že takhle může kvést tak mohutný strom jako je dub. Taky mu říkají dub zimní.

Ten druhý má zas žaludy na stopkách, říkají mu křemelák a má stopky na těch svých květech silnější a když někdy všechny najednou kvetou, a při tom do nich slunce uhodí a vítr zatfese, tak se na vás i ten jejich pyl

zrovna sype. Tomuhle dubu zas říkají dub letní.

Tak - oba mají žaludy a lidé z nich pražlivali i kávu a sbírali je pro prasátka.

Dnes hlavně v Sovětech je sbírají taky a vysazují na větro-lamy by z nich vyrostly lesní pásy, neboť tam východní vítr bere jim černou zem a celé kraje mění v poušť.

Z dubového dřeva dělali dýhy na sudy. A u nás dubových lesů ubývá, poněvadž dub roste hezky pomalu a ovšem zato je živ i několik set roků.

A poněvadž ten dub býval proti člověku nesmírně silný, tak se ho dřív zbavovali tak, že pod ním rozdělali oheň a milý dub byl tak upálen za živa.

Ještě dnes tak hospodaří třeba v Bulharsku. Tam a všude kolem nich bývalo mnoho dubů, lesy jich a pralesy. Když se ale člověk naučil dělat dřevěné uhlí, tak na ně spotřeboval všechny ty sta a staleté dubové stromy. Tak Turci a Řekové. Nejdřív spálili v mlířích na dřevěné uhlí všechny dubové pralesy u sebe a pak, když u nich zbyl takový dub jen tu a tam, šli na ty duby do zemí okolních. Lesy ovšem nikdy znovu nevysazovali. Ale v zemi ještě zůstaly dubové kořeny a ty ovšem vyháněly nové větve a z těchto větví zas mohly být nové dubové kmeny a tak les-prales byl by se sám omladil. Jenže teď na ty mladé výhonky už dosáhly kozy a tak, co vyrostlo, stačily spást a to byl poslední konec všech těch dubových lesů-pralesů.

Z dubového dříví se také dělávaly stoly a takový stůl vydržel ovšem dlouho-předlouho. Také ze silných prken dělávali domovní vrata. Dubové dřevo dlouho, předlouho vydrží a to i ve vodě.

Když jednou už dávno odešly od nás zas ledy a slunce hřálo až lidé se chodili zas kout, tu nic kde nic najednou ve břehu, který

ty ledy strhly, objevil se dubový pařez. Veliký, převeliký. A jak tam tak stál i se všemi kořenami, tak tam zůstal až do toho dne, jak jsme si tu řekli.

Byl ovšem celý černý, to od toho, jak se pomalu v uhlí měnil. Ještě ovšem z něho to uhlí nebylo. K tomu scházelo ještě několik tisíc let - no řekněme tak padesát tisíc let, nebo sto tisíc let ještě chybělo. A tak máme z něho tady jeho obrázek. Tak jak tam stál nějakých těch 15 - 20.000 let.

Ale: jeho kořeny a on sám celý, vše bylo mnohem níž, než tam rostou ty dnešní stromy. Ty jsou tedy nad ním. A jak je to vlastně možno?

Ale: ten starý strom a celý tem les dávno sestárnul a umřel. Jarní povodně vždycky na něho nanášely hlínu a to pěkně všech těch 15-20.000 let a za takovou dobu se ovšem už něco přinese. A tak ty stromy, které přišly po tom mrtvém lese, mohly už růst jen a jenom nad ním.

Když bagrovali tam plavební komoru, odkryly nám tak ve hloubce několika metrů také zbytky toho lesa. Byly tam dokonce i ty misky ze žaludů a ještě i polozuhelnaté zbytky jiných rostlin.

Také při bagrování v Labi přijde se občas na starou loď, která už je taký černá jako byl tam ten dubový pařez. I tyhle všechny lodě si tehdy lidé buď vydělávali nebo vypálili z rovných kmenů dubových.

Pak se to nějak všechno potopilo a už zůstalo na dně a my jsme rádi, když na takovou loď přijdeme. Hned ji konservujeme a dáváme do mušev.

Tak jsme jednou šli s jedním chlapcem na podzim večer po břehu Labe u Toušené. A taky tam ležela taková vytažená loď. Náležela za ni chtěl tolik paliva, kolik ta loď vážila sama. A tak dělníci toho cukrovaru se mezi sebou složili a každý mu dal nějaké to polínko ze svého a loď dostala se pak do musea.

Jindy zase zapadly listy i žaludy dubu do takového vápenného bahna, jak se usazovalo v některých pramenech.

A tam se tyto listy i ty žaludy otiskly a tak i z toho poznáváme, které stromy tam nebo tam tehdy rostly. I k tomu je to dubové listí ještě po tisíci a tisíci letech dobré.

Z dopisu Geologickému ústavu Dionýza Štúra v Bratislavě

K č. j. 1138/57

"Ložek nemá ani ponětí o mnohých věcech mé a vám předložené a mně vrácené práce! Kdyby těm věcem rozuměl, byl by jistě Vlčkovi poradil, co ony zkameněliny jsou. A já jsem ve své uvedené práci tyto Vlčkovy nesmysly opravil. Je smutné, že Slovensko po 39 letech politické svobody nemá vlastního referenta a odkazuje se po tak dlouhé době i po docela samostatném, vlastním státu na odborníky cizí. Ze srdce přeji slovenské vědě, aby si vychovala z vlastních řad takové recenzenty, kteří by svým rozhledem svůj úkol ke cti slovenské vědy sami zastávat mohli."

23.5.1957

Bibliografie odborných prací

J. Petrbock průběžně vydával neúplnou a často nepřesnou bibliografii vlastních prací, kterou vkládal do svých knih. Její první část o 92 položkách je přivázána k Petrbockově "Palestině". Poslední část asi z roku 1948 již obsahuje asi 700 prací a vyšla jako volný list. Celý seznam je uložen v archivu ČSS. Práce o Českém krasu jsou opět nepřesné a většinou po paměti citovány v důležitém článku v Anthropoloziku z roku 1956 (viz rukopis III). Práce ještě pozdější se vesměs objevují v časopise Československý kras.

Práce archeologické povahy jsou velmi

důkladně excerpovány v monografii J. Fridricha a K. Sklenáře (1976): Die paleolitische und mesolitische Höhlenbesiedlung des Böhmischen Karstes. Fontes. Arch. Prag. 16:1-122. Neolitické a mladší nálezy J. Petrbocka budou podobně podrobně zpracovány v připravované monografii K. Sklenáře a V. Matouška o postmesolitickém osídlení Českého krasu. Veškeré malakozoologické práce z území ČSFR revidoval V. Ložek v "Měkkýších čs. kvartéru." 1955. Rozpravy ÚÚG 17. Praha. Moderní revizi postrádáme snad jenom u kvartérně-geologických studií z Petr-

POZDRAV Z MEMORIÁLU J. PETRBOKA

Na paměť Jaroslava Pertboka bývá pořádán cyklistický závod Praha-Amerika-Zlatý Kůň (kresba Vl.Stárky)

bokových cest, zvláště z Palestiny, i když se stále stává, že izraelští vědci čas od času navštíví Národní muzeum a pídí se po osudech tohoto divného badatele, který v jejich zemi jako první prováděl tento druh výzkumů.

Čistě speleologických či karsologických prací je relativně málo. Týkají se několika základních témat: rozšíření neogenních štěrků ve stf. Čechách, cizí řeky nad Berounkou a třetihorních krasových výplní. Postupně jsou

revidovány novými výzkumy J. Tipkové-Bednářové z Brus u Strakonice, P. Bosáka a dalších.

Bibliografie novinových a časopiseckých článků neexistuje. Některé z nich jsou podchyteny v Anthropozoiku 1956, jiné si Petr-bok vystříhal a vlepoval do několika albům uložených na zoologickém oddělení Národního muzea. Ve stejném místě jsou rovněž uloženy stovky cenných negativů z Českého krasu a Petrbokových cest.

-wc-

Popularizační a beletristické spisy

Václav Cílek

U Jaroslava Petrboka pozorujeme velkou jednotu díla. Vzrušený, svérázně patetický styl básní se přelévá do jeho cestopisů. Výčitky adresované vědeckým kruhům se v nezměněné formě objevují v novinových článcích i vědeckých pracích. Roztrpčení nad malostí českých poměrů je ventilováno "Tajemnou Amrou" a přeneseno na případ slavného a nepochopeného A. Musila. V "Palestině" si najednou vzpomene na Jana Heleboru z Knihy "Útěky z propasti" i na Malou Lux ze "Vzpomínek na Labe". V básních vzpomíná na Marii, v beletrii na Miriam či Marov. Do povídky o rybách najednou vsune osobní nudistickou poznámku. Velmi podobné scény nalezneme v "Útěcích z propasti" z r. 1918 i ve vlastních vzpomínkách psaných pár let před smrtí. Pokud někdo bude chtít sestavit Petrbokův životopis, musí věnovat pozornost naprosto odlehilým pramenům. Z toho důvodu zde přinášíme pravděpodobně neúplný seznam větších Petrbokových prací určených pro širší veřejnost. Důležitější práce jsou anotovány. Signatura se vztahuje k pracem uloženým v Universitní knihovně v Praze - Klementinu. Desítky nebo stovky drobnějších prací jsou rozptýleny ve Zlaté Praze, Časopisu turistů, Národní politice, Osvědčích, Pražském ilustrovaném zpravodaji, Českém slovu, Pestrých květech, Světozoru, Letem - světem, Domovu a světu, Večerníku Práva lidu a v dalších časopisech.

1. Co kvetlo na jaře. Sign. 54 H 2601.
2. P. Venore. Studie k historii boha. 1906. Praha. Sign. 54 J 2400/12. Recenze.

Ateistická příručka z doby, kdy se přátelil s anarchisty a přispíval do knihovny kacífů.

3. Křídlo cikády. 1906. Mělník. Vydáno pod pseudonymem Otakar Labenský. Ateistická, erotická poesie často v mytologickém hávu. Ke svým básním se J. Petr-bok později nehlásil. Řada jich je rozeseta v různých časopisech z let 1904-8. Sign. 54 J 3324.
4. Pochodem Titana. 1907. Mělník. Vydáno pod pseudonymem O. Labenský.
5. Ginevre. Rukopisná kniha básní podepsaná O. Polabský se nalézá v pozůstalosti O. Štorch-Mariena, slavného nakladatele Aventina. Petrbokovy autorství je sporné, ale pravděpodobné. Kniha vystavena v domě U zvonu na výstavě Aventinská mansarda v zimě r. 1990.
6. Proč má býtí letos konec světa? 1910. Třebanice. Sign. 54 F 3470. Brožurka pro širší lid vyvolaná chiliastickým blouzněním pomatenců očekávajících návrat Halleyovy komety a konec světa.
7. Ze života hvězd. 1914. Nymburk. Sign. 54 E 3120. Máj. Sv. 8. Kniha o hvězdách napsaná v době nemoci. Populární astronomie doprovázená úvahami o nebeských občanech.
8. O chlapci, který slunce hledat šel. 1917. A. Koníček. Praha. Ed. Slunovrat. II. J. Váchal. Sign. 54 H 61960.

Tíživá autobiografická legenda v duchu M. Gorkého s cennými ilustracemi J. Váchala.

9. Výbor z básní F. S. Procházky. Praha. Útlá

Pamětní tisk k memoriálu J. Petrů (na námět V. Stárky nakreslil K. Saudek)

- knížka výběru povrchních, ale ve své době často zhudebněných písniček populárního básníka předmluvou J. Petrbocka.
10. V hlubinách moře. Okolo r. 1918. Praha.
 11. K metodice alkoholie ve škole obecné. 1918. Nová kultura. Praha. Zderaz. J. Petrbock angažující se v protialkoholní lize napsal nejméně jeden anonymní leták o škodlivosti pití a výše zmíněnou brožuru.
 12. Vzpomínky na Labe. Zlatá Praha. 1918. Životní příběhy dívenky na březích Labe na pozadí přírodních poměrů z doby Petrbockova učitelování v Polabí (Kojetice, Měšice).
 13. Útěky z propasti. Pacov. 1918. Přemysl Plaček. Sign. 54 G 3973/3. Klíčový autobiografický román chlapce pronásledovaného svým učitelem a nepochopeného svými rodiči. Útěky do přírody jsou pro něj oněmi útěky z propasti. Román uzavírá jednu životní kapitolu J. Petrbocka, který jej píše r. 1914 v nemoci v době, kdy uvažuje o odchodu z Polabí a na počátku dráhy soukromého badatele.
 14. K Jadranu. Praha. 1922. Sign. 54 F 5179/1. Stručný cestopis.
 15. Pračlověk. Praha. 1923. Sign. 54 H 5460/1. Obsáhlá, ve své době důležitá populární monografie o antropologii doplněná soupisem českých nálezů zbytků pračlověka. Svým způsobem ozvěna přednášek prof. Babora, Petrbockova učitele na podobné téma. V jedné povídce vzpomíná A. Longen, jak Jaroslav Hašek, Petrbockův přítel, láká v hospodě okamžitě propitě peníze s tím, že je potřebuje na vydání své knihy o pračlověku.
 16. Zemětřesení. E. Rejman. 1923. Praha. Sign. 54 J 6261. Tenká ilustrovaná přednáška pro lid pravděpodobně nabízená při Petrbockových osvětových přednáškách, kterými si vydělával na své cesty.
 17. Palestina a židovská práce i mravnost. 1927. Praha. R. Rejman. Sign. 54 E 5081. Nejslavnější a dosud živá kniha J. Petrbocka popisuje dvě cesty do Palestiny v letech 1925 a 26. Druhou cestu podnikl s malířem J. Prouzou, protože Andulu Mackovou, družku J. Váchala, nechťeli doma pustit. Živé denníkové vyprávění o lidu Palestiny, o výkopech, o nádraží dlážděném paleolitem. Kniha velmi dobře ilustruje Petrbockovy názory, způsob života i styl vědecké práce. Drobnější práce o Palestině vyšly v časopisech: Vyšší národ, Nová kultura, Židovské zprávy, Právo lidu, České slovo, Topičův sborník ad.
 18. Doba ledová. 1929. Praha. E. Grégr a syn. Sborník "K vyššímu vzdělání". Populární přednáška vydaná jako tenký sešitek vlastním nákladem.
 19. Znovu za Dunajem. 1934. Beroun. Sign. 54 G 11189. Útlý cestopis po Balkánu s hlavním motivem výkopů ve sprašových odkryvech.
 20. Kytice Josefa Nerudy. 1944. Praha. 63 stran. Lad. Janů. Sign. 54 D 9010. Kniha fotografií J. Nerudy, fotografa Národního musea doprovázená krátkým básnivým textem J. Petrbocka.
 21. Tajemná Amra. 1946. Praha. Sign. 54 J 16964. Smutná knížka o malosti českých poměrů vysvětlovaná na příkladě A. Musila, který v Zajordánii učinil objev světového významu - arabský zámek s freskami z počátku islámu. Západní svět mu nejdříve neuvěřil, později jej nadšeně přijal, ale v Čechách byl stíhán závistí a nepřátelstvím. Viz též: Musil A. (1932): Tajemná Amra. Novina. Praha.
 22. Poznáš je, když kvetou? Praha SNDK. 1. vydání 1951, 2. vydání 1958. Knižnice pro národní školy. Foto: J. Vrba, kresby N. Šváblová. Sign. 54 E 13243. Atlas rostlin pro děti.
 23. Sbíráme léčivé rostliny. SNDK. Praha 1. vyd. 1953, 2. vyd. 1958. Ilustrace O. Ušák. 234 stran. Pěkný atlas léčivých rostlin.
 24. Rostliny. SNDK. 1960. Sign. 54 E 21173. Ilustrace K. Svolinský. Pěkná, šťastná kniha s 273 krásnými, celostránkovými ilustracemi rostlin a odpovídajícím folklorizujícím výkladem J. Petrbocka.
 25. Květy a plody. 69 stran, torzo nepublikovaného rukopisu s básnivým popisem šípků, šíšek, hložinek apod. Snad psáno 1950-60.
 26. Český kras jako památka přírodní. Rukopis známý K. Sklenářovi pouze z recenzních posudků. Pravděpodobně je totožný s obsáhlým rukopisem psaným po článku v Anthropozoiku (1956), který je napsán pouze Český kras. Z tohoto rukopi-

su jsou excerpcovány údaje do poznámkové části tohoto spisku. Rukopis je uložen v Archivu ČSS.

27. Lovci medvědů z doby ledové. Rukopis známý pouze z korespondence a recenzních posudků (vesměs zamítavých). Místo uložení neznámé.

A nakonec zbývá otázka: "Co dnes zbývá z obrovského Petrbokova díla a k čemu se ještě budeme vracet?". Zůstává zde především Jaroslav Petrbok jako takový. Velká, silná, svérázná zakladatelská osobnost krasového děda. Myslím, že jednou bude napsán jeho podrobný životopis - už proto, že na jeho osobě můžeme dobře dokumentovat společenské dění první poloviny 20.století. Jeho přátelé a známí byli tak protichůdné typy jako T.G.Masaryk a Jaroslav Hašek, Ema Destinová a komunističtí poslanci, Josef Váchal a starosta bulharské Varny. Je jen velmi málo lidí, kteří se v té době pohybovali v tolika různých uměleckých, vědeckých a politických prostředích.

Větší část jeho odborného i beletristického díla se přelila do prací jeho následovníků a žáků - V.Ložka, F.Proška, M.Kříže, I.Chlupáče, J.Kovandy, K.Sklenáře, R.Horného a dalších. Každý z nich jakoby uchopil kus Petrbokova odkazu, rozvinul jej a poponesl o kus cesty dál, ať již to bylo na poli malakozoologie, archeologie, paleontologie, ochra-

ny přírody či geologie. Zůstávají po něm i místa a naleziště, která první popsal či objevil a která byla později vyhlášena přírodními rezervacemi - např. Gánovce, Přezletice, řada míst na Křivoklátsku a v Českém krasu. A pochopitelně zůstává zde i samotný název Český kras.

Téměř beze stopy zapadly jeho popularizační práce. Jejich vybrané torzo uchovává Národní muzeum jako výstřižky vlastnoručně Petrbokem lepené do několika sešitů. Rovněž Petrbokova poesie sebraná ve dvou tištěných sbírkách a v řadě rozptýlených jednotlivin byla mrtvá prakticky již v době vydání. Z populárních prací J.Petrboka se budeme vracet k jeho "Rostlinám", krásně ilustrovaným Karlem Svolinským. Rovněž Palestina zůstane díky svému námětu i pěknému zpracování důležitým zdrojem informací o Izraeli a počátcích židovského státu. Historici umění nezapomínají ani na legendu "O chlapci, který slunce hledat šel", ne snad kvůli Petrbokovu textu, ale výborným Váchalovým ilustracím. Na Petrbokově díle mne vždycky fascinovala jedna okolnost - v téměř každé jeho práci najdeme nepřesnosti a leckdy i omly. Přesto odkaz jeho díla je dnes podstatně živější, než odkaz jeho nechybujících současníků. Jeho omly přinesly lepší plody než sterilní pravda jiných badatelů. Snad je to způsobeno tím, že J.Petrbok pracoval nejenom s neuvěřitelnou pilí, ale i s neobyčejně hlubokým vztahem k přírodě. A ten přežívá.

Petrbokův odkaz

Vojen Ložek

Z předchozích statí a komentářů si lze udělat jakýsi obraz o Jaroslavu Petrbokovi a jeho činnosti. Nicméně není jednoduché v krátké črtě jeho dílo zhodnotit, neboť jen málokdo měl u nás tak pestré zájmy a účastnil se tak rozmanitých akcí jako právě Petrbok. Z toho plyne i rozpornost jeho osobnosti, jak po stránce vědecké tak lidské. Pokusíme se proto zachytit a vytknout některé podstatné momenty, které ovlivnily jeho životní dráhu a které mohou přispět k lepšímu pochopení jeho významu.

V Petrbokově životě se rýsuje několik

etap vyznačených určitými zájmy a celkovým zaměřením jeho aktivit. Mladá léta, ještě "za císaře rakouského" jak říkával, se vyznačovala mimofádnou šíří zájmů, jak odborných tak společenských. Byl okouzlen přírodou tehdejšího Polabí, kde počínal svou kantorskou dráhu, a měl tehdy i ambice společenské a literární, jak dosvědčují i jeho pokusy o poesii a celá řada menších beletristických spisů. Ty mají často autobiografický charakter, z něhož je zřejmé, že Petrbokovým hlavním zájmem byla jen od malička příroda a vše co s ní souviselo. Jako mnoho kantorů

docházel Petrбок do pražských vědeckých kruhů, kde poznal takové osobnosti jako byl J.F.Babor, lékař polyhistor s obrovským přehledem po světové přírodovědecké literatuře, který již r. 1901 vydal v Archivu pro přírodovědecký výzkum Čech monografii "Měkkýši českého pleistocénu a holocénu", která následovala jen s několikaletým odstupem po stěžejním díle J.Uličného "Měkkýši čeští" (1892-5). To byly vědecké "hity" Petrbočova mládí, které poznamenaly celé jeho životní dílo. Babor měl ovšem zájmy mnohem širší, jak obecně biologické, tak prehistorické, a zřejmě mladému Petrbočovi otevřel cestu do světa vědy. Dosvědčují to studie jako "Plasticita Najade českých" (1911), vycházející z variability velkých škeblovitých mlžů, které tehdejší Labe poskytovalo v bohatém výběru a kde Petrбок uvažuje nad biologickou problematikou proměnlivosti živočichů. Že nezůstal jen při současné fauně však svědčí práce "Příspěvek k seznání holocenních měkkýšů v Čechách z r. 1916". Další osudovou známostí byl lékař Jan Axamit, významný amatérský archeolog, který uvedl Petrboča do Českého krasu, oblasti, které Petrбок již zůstal věrný až do smrti a kterou neúnavně propagoval po celý život, a to i z hlediska ochrany přírody. Je zřejmé, že v téže době zapůsobil na Petrboča i slavný Karel Absolon - třetí, ale již poslední autorita, kterou Petrбок bezvýhradně uznával. To je jeden z velkých rozporů Petrbočova myšlenkového světa - 3 velké autority: skvělý Babor, přítel Axamit, jásající Absolon - a na druhé straně všichni ostatní "učení páni", kteří za mnoho nestojí. V této souvislosti uvedme Petrbočovu kritiku A.Friče i jiných vědců té doby, kteří přezírali jeho objevy v Českém krasu a nechali zničit některé významné lokality. Vysvětlení lze nejspíše hledat v tom, že Petrбок byl již tehdy (vím to z jeho vlastního vyprávění) nekonvenční anarchista a také nudista, s čímž se mnozí starší páni nedokázali vyrovnat a tuto svou nechuť přenášeli i na ryze odborné pole.

Vratme se však k výzkumné činnosti J.Petrboča za I.republiku, která byla skutečně podivuhodná, ač rovněž velice rozporná, jak třeba dokládá topografie jeho lokalit. Byla zde bohatá Morava, kde působil jeho přítel Absolon, a otevřelo se Slovensko, po malakologické stránce tehdy téměř neprozkoumané. Nicméně vidíme, že Petrбок zůstává nadále

věrný Čechům nebo přesněji středním Čechům s těžištěm zájmů v Českém krasu a v pražském okolí. Morava se objevuje v seznamu jeho prací jen nepatrně a na Slovensku jsou to v podstatě jen Podunaj a travertiny Spiše, Liptova a Slovenského krasu, které zkoumá společně s paleobotanikem prof.Fr.Němejcem, ale žádná jeskyně! Neobírá se také soustavnějším výzkumem recentní malakofauny, ač často píše o jejím významu. V Čechách se to dá ještě pochopit, protože zmíněné dílo J.Uličného u mnohých vyvolávalo dojem, jako by recentní fauna byla již prozkoumána, ale co Morava a hlavně téměř neznámé a velice bohaté Slovensko? Snad to bylo Bulharsko a Blízký Východ, které lákaly Petrboča víc, ale ani z těchto zemí nepřinesl Petrбок bohatší materiál recentních měkkýšů, o něž by Národní muzeum mělo nepochybně velký zájem a k němuž se tam mohl snadno dostat. Jeho zájmy zřejmě ležely jinde a Petrбок, bohem a anarchista, nebyl svou podstatou patrně "stavěn" pro systematický výzkum, i když ve svých úvahách zdůrazňoval jeho význam (provozoval ho jen úzce regionálně a ne do důsledků) - to byl další rozporný rys jeho činnosti.

A jak to bylo s výzkumem krasu a kvartéru? Zde Petrбок razil zcela nové přístupy, které však tehdy nenalezly většího ohlasu, i když v té době mohly zařadit v tomto směru naši vědu do světové špičky. Petrбок zkoumal stratigrafii všech druhů kontinentálních sedimentů na základě litografie, paleozoologie a archeologie ve vzájemné korelaci, což uplatnil zejména při studiu nejmladšího pleistocénu a především holocénu, kde si vytvořil vlastní stratigrafickou škálu na základě kombinace holocenní klimatostratigrafie a sukcese stádií Baltu. Příkladem je "atlantický litorinien" okřídlený termínem mnoha jeho prací. Při členění kvartéru uplatňoval tehdy ještě moderní Penck a Brucknerův kvadriglacialisismus a správně rozlišil paleoklimatický význam spraší jako glaciálních sedimentů. Naproti tomu říční terasy spolu s VI.Zázvorkou houževnatě hájil jako produkt interglaciálů, i když sporé malakologické doklady, které měl po ruce, říkaly něco zcela jiného. Ale ekologie měkkýšů aplikovaná na kvartérní klimatický cyklus jemu i mnohým jiným zůstávala zatím vzdálená, což lze vysvětlit jednak jeho menším zájmem o komplexní

25. výročí objevu Konepruských jeskyní - rub letáku (kresba K.Saudek, 1975)

výzkum recentní malakofauny, jednak tím, že informace v klasických dílech (Uličný, Clessin a do jisté míry i Geyer, novější díla Petrbock neměli v lásce!) nebyly dostatečně exaktní pro tento účel. Některé fauny považované za doklad interglaciálního původu teras pak nepocházely z říčních naplavenin (Únětice, Přezletice). O tom vedl Petrbock mnohé spory, například s Q. Zárubou, který zpracoval terasový systém Vltavy ve zcela novém pojetí. Půdy a hlíny Petrbock popisoval především podle barvy, což je kritérium sice významné, zdaleka ne však jediné.

Petrbock se tak postupně dostával do odborné izolace - starší přátelé, kterých si bezvýhradně vážil, odcházeli a mladší, kteří zaváděli různé nezdravé novoty, byli Petrbockem často ostře kritizováni. Tento spor byl mnohdy těžko pochopitelný. Petrbock například nikdy neuznal, že fosilizace ulit je dána chemismem příslušného sedimentu, tj. jeho obsahem CaCO_3 . V nevápňitém prostředí se

ulity i většina kostí rychle rozpustí, takže rozlehlé oblasti Čech budované nevápňitými horninami nepokryté spraší jsou co do výskytu fosilních měkkýšů prakticky sterilní. Petrbock se o tom sám vícekrát přesvědčil v jižních Čechách, třeba v okolí Čes. Budějovic, ale jednoduše vysvětlení chemismem sedimentů vždy různě odmítl a nepřítomnost fosilních ulit vysvětloval tím, že zde prostě žádní měkkýši nežili. Přitom v teoretických úvahách vždy zdůrazňoval význam litologie a pedologie. Je to jen další ukázka jeho rozporného myšlení, které mnoho badatelů - kolegů odrazovalo a ve svých důsledcích vedlo k tomu, že Petrbock v oboru, který více než který jiný vyžadoval teamovou práci (jak on sám mnohokrát zdůrazňoval!), pracoval po léta zcela sám bez širších kontaktů jak s naší tak zejména světovou vědeckou veřejností. Přitom právě poznání kvartéru v meziválečném období udělalo díky pracem W. Soergela a Fr. Zeunera obrovský krok kupředu.

Myšlím, že teprve dnes, s patřičným odstupem, lze ocenit přínos J. Petrbocka na vědeckém poli, který je nemalý:

- Petrbock razil zcela nový přístup k poznání mladého pleistocénu a zejména holocénu založený na vzájemné korelaci výsledků sedimentologie, pedologie, paleozoologie a archeologie, který vrhl nový pohled na toto období, otevřel zatím neznámé oblasti a opravil či upřesnil poznatky získané jinými metodami, zejména paleobotanickými.
- Zcela mimořádně se zasloužil o propagaci a ochranu tak cenného území jako je Český kras, který není jen světově významnou oblastí z hlediska stratigrafie staršího paleozoika, ale i kvartéru, nehledě k jeho živé přírodě (Petrbock se bohužel dožil jen vyhlášení dvou velkých rezervací - Karlštejn (1955) a Koda

(1952), ne však již CHKO Český kras (1972), které definitivně umístilo jeho název Český kras z r. 1922 do map a publikací).

- Několikrát publikoval "filozofii" své výzkumné práce, jejíž zásady plně platí dodnes a jsou spolehlivým vodítkem pro jeho následovníky.
- A snad největším odkazem byl jeho pracovní elán, s nímž se neúnavně vrhal do terénních prací, kde získával stále nové a nové nálezy, které sám začasté ani nemohl využít. Uměl získávat mladé lidi, neboť všichni, kdo kdysi chodili do jeho podivuhodné pracovny v suterénu Národního muzea, přímo nacpané nejrůznějšími materiály a předměty ve starých na sebe nakupených skříních a bednách, nezběhli z této dráhy a svou činností nejlépe uctili a dodnes uctívají památku dnes již legendární postavy krasového děda Petrbocka.

**Nakladatelství Zlatý Kůň a Česká speleologická společnost
vydávají následující publikace (všechny jsou s ilustracemi Káji Saudka):**

A) Sebrané spisy H.P.Lovecrafta (po 25,-Kčs):

- 1 **Dagon** a jiné horrory (Dagon, Strom, Hudba Ericha Zanna, Vyděděnec, V kryptě, Šepot v temnotách, Proměna Juana Romera)
- 2 **Volání Cthulhu** a jiné horrory (Polaris, Slavnost, Krysy ve zdech, Děs redhookské čtvrti, Volání Cthulhu, Chladný vzduch, Alchymista)
- 3 **Hrůza v Dunwichi** a jiné horrory (Hrobka, Ultharské kočky, Obrázek v domě, Pickmanův model, Hrůza v Dunwichi, Ve zdech Eryxu)
- 4 **Stín nad Innsmouthem** a jiné horrory (Měsíční močál, Bezejmenné město, Pes, On, Stín nad Innsmouthem)
- 5 **Barva z kosmu** a jiné horrory (Za stěnou spánku, Jak bylo zahlazeno město Sarnath, Celephais, Z neznámého světa, Hrůzný stařec, Iranonovo hledání, Prokletý dům, Barva z kosmu, Ulice)
- 6 **K branám Stříbrného klíče** - fantasy a horrory (Výpověď Randolpha Cartera, Snové putování k neznámému Kadathu, Stříbrný klíč)

- 7 **Hory šílenství** (sci-fi román)
 - 8 **Uvězněn s faraóny** a jiné horrory (Herbert West: reanimátor, Hypnos, Číhající děs, Uvězněn s faraóny, Podivný dům vysoko v mlze, Poezie a bohové)
 - 9 **Sny v čarodějnickém domě** a jiné horrory (Bílá loď, Nepojmenovatelné, Sny v čarodějnickém domě, Věc na prahu, Přízrak temnoty, Zvíře v jeskyni)
- a další svazky se připravují.

B) Vybrané spisy R.E.Howarda (po 25,-Kčs):

- 1 **Conan - Rudé hřeby** - *rozebráno*
- 2 **Conan - Věž slona** (Věž slona, Dcera pána mrazu, Bůh v míse, Darebáci v domě, Královna Černého pobřeží) - *rozebráno*
- 3 **Conan - A zrodí se čarodějka** (...a zrodí se čarodějka, Zamboulské stíny, Za černou řekou) - *rozebráno*
- 4 **Pomsta zpod země** (Křídla v noci, Pomsta zpod země, Údolí červa aj.) - *v tisku*

C) Kreslené seriály J.Foglara a K.Saudka (po 13,-Kčs):

- 1 **Modrá rokle** (Denního příběhy I.)
- 2 **Ztracený kamarád** (Denního příběhy II.)
- 3 **Jeskyně Saturn** (Denního příběhy III.)

D) Ostatní publikace:

Podzemní Praha (Přetisk publikace K.L.Kukly o pražském podzemí, která byla vydána v roce 1920. Dílo nebylo stylisticky ani jazykově upravováno a zachovává tehdejší hovorový jazyk. Doplňené je soupisem skutečných známých historických podzemních prostor a bibliografií.) - *v tisku*

Všechny výše uvedené publikace můžete, dokud nebudou rozebrány zakoupit v Praze (prodejna COMICS, Na příkopě 28 - průchoď) a v Brně (prodejna Černá planeta, Jezuitská 3), nebo si je můžete objednat na dobírku u nakladatele (Zlatý Kůň, P.O.Box 18, Kaprova 12, 110 01 Praha 1).

SPELEO č.9 - Jaroslav Petrbok a Český kras. Sborník vydalo nakladatelství Zlatý Kůň a Česká speleologická společnost - předsednictvo (Slezská 9, 120 00 Praha 2) ve spolupráci se Správou CHKO "Český kras" v Karlštejně a Národním muzeem v Praze ke 20ti letům trvání CHKO Český kras. Rozsah: 6,55 AA textu. Redakční rada: RNDr. Václav Cílek, Ing. Daniela Bílková, RNDr. Pavel Bosák a RNDr. David Havlíček CSc. Do tisku připravil Pavel Nosek. Grafická úprava a sazba © Martin Hlaváč. Vytiskla v červenci 1992 tiskárna JDS Praha.

ISBN 80-85304-14-7